

Ved cand. jur. Geir-Otto Johansen

**Generaladvokaten og det
militære rettsvesen.
En historisk oversikt**

Tidligere utkommet i denne serie:

- Nr. 1 – mai 1983. *Odd Blomdal:* Fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner.
- Nr. 2 – febr. 1984. *Odd Blomdal:* Pågrepelse, ransakning, beslag og andre tvangsforføyninger i Forsvaret.
- Nr. 3 – mai 1984. *Morten Ruud:* Kombattantbegrepet og status som krigsfange.
Odd Blomdal: Lovlig krigshandling som straffeutelukkelsesgrunn, herunder status for leiesoldater.
- Nr. 4 – nov. 1984. *Odd Blomdal:* Militært helsepersonell og taushetsplikten.
- Nr. 5 – febr. 1985. *Odd Blomdal:* Jurisdiksjonskompetanse over NATO-styrker.
- Nr. 6 – mai 1985. *Odd Blomdal:* Skade, ansvar og erstatning i Forsvaret.
- Nr. 7 – nov. 1986. *Bjørn Engstrøm:* Statens og Forsvarets erstatningsansvar, særlig for ugyldige forvaltningsvedtak.
- Nr. 8 – mars 1988. *Odd Blomdal:* Den militære lydighetsplikt.
- Nr. 9 – sept. 1989. *Arne W. Dahl:* Den militære straffelov.
- Nr. 10 – januar 1994. *Arne W. Dahl:* Krigens folkerett – eksempler fra historien.
- Nr. 11 – 1996. *Thor Lergaard:* Militærpolitiet og Tvangsmidlene.

INNHOLDSFORTEGNELSE

	Side
1. Innledning	5
2. Før 1901	6
2.1 Militær og sivil rettergang	6
2.2 Det militære rettsvesens organisasjon og virksomhet før 1901	8
2.3 Domstolene	17
2.4 Fullbyrdelse av krigsrettsdommer/ankebehandling	25
2.5 Antall militære rettssaker før 1901	26
2.6 Ansettelsesforhold, lønn, rekruttering og uniformer	27
2.7 Nærmere om bakgrunnen for vedtagelsen av den militære rettergangslov i 1900	29
3. 1901-1940	31
3.1 Oversikt	31
3.2 Organiseringen av den militære påtalemyndighet	32
3.3 De militære domstoler	36
3.4 Utviklingen etter rettergangslovens ikrafttredelse	42
3.5 Nærmere om bakgrunnen for vedtakelsen av fredsrettergangsloven, og situasjonen etter at den trådte ikraft	44
3.6 Nærmere om påtalemyndigheten i militære straffesaker i tiden 1923-1940	45
3.7 Lokalisering 1901-1923	46
4. 1940-1945	47
4.1 Oversikt	47
4.2 Militæravtalen	48
4.3 De norske sjøfartsdomstoler	50
4.4 Nærmere om stillinger, domstoler mm. Storbritannia, USA og Canada	51
4.5 Refselses og straffenivå. Krigsrettsaker/Militær forhørsrett. Marinen Storbritannia. Hæren Storbritannia. Militær forhørsrett. Krigsrett.	52
5. 1945-1996	55
5.1 Oversikt	55
5.2 Nærmere om bakgrunnen for å forlenge det militære rettsapparats funksjonstid etter at forsvaret ble satt fredsfoot i 1945	57

	Side
5.3 Nærmere om evt. iverksettelse av militær rettergang etter 1956	60
5.4 Tiden etter 1956 - Oversikt	61
5.5 Nærmere om den militære påtalemyndighet	66
5.6 Domstolene	68
5.7 Nærmere om generaladvokatens og krigsadvokatenes lokalisering, bemanning og arbeidsoppgaver 1945-1996	69
6. Personalfortegnelse/liste	79

Forord

Dette heftet er nr. 12 i generaladvokatens serie med militærjuridiske småskrifter, og er skrevet av Cand. jur. Geir-Otto Johansen.

Foranledningen til at heftet er blitt skrevet, er en gjennomgang og opprydding i de eldre deler av generaladvokatens arkiv, med sikte på overføring til Riksarkivet. I denne prosessen fant jeg ut at det kunne være en fordel å sette opp en liste over hvilke personer som har tjenestegjort i det militære rettssystem. Dette arbeidet førte etter hvert tilbake helt til 1646 da man påtreffer den første kjente «generalauditør» Henrik Morian, som også ble den første generalpostmester. Embetet har således røtter vel 350 år tilbake i tiden.

En liste over embets- eller tjenestemenn kan ha sin verdi, men er lite opplysende uten en viss redegjørelse for den virksomheten de arbeidet i. Arbeidet med å fremskaffe opplysninger om personalia ble derfor etter forslag fra advokat Terje Lund supplert med undersøkelser omkring hvordan det militærjuridiske system har vært bygget opp gjennom tidene.

Gjennom studium av diverse eldre litteratur og ved besøk i Riksarkivet, Forsvarsmuseet og andre steder hvor opplysninger kan hentes ut, har Geir-Otto Johansen bygd opp et rikt bilde av en lite kjent fortid. Hvem visste for eksempel at man har hatt «legdommere» i Høyesterett, ved at det i militære straffesaker tjenestegjorde to tilbeordrede offiserer frem til 1920?

Ved siden av assistanse og råd fra Terje Lund, har forfatteren fått verdifull bistand fra andre, som herved takkes. Dette gjelder:

- Professor Thor Falkanger og hustru Olga Berit Falkanger for gjennomlesning av manuskript og gode råd i den forbindelse.
- Bibliotekarene Gerd Eriksen, Øyvind Waldeland og Mette Guderud ved Forsvarsmuseets bibliotek for all mulig hjelp og støtte under kildegranskingen.
- Fil. Dr. Gunnar Christie Wasberg for gode råd under oppsettning av navnelister.
- Professor Henning Jakhelln for råd under utformingen.

- Cand. jur. Tron Dalheim for hjelp til redigering og teknisk assistanse.
- Cand. jur. Knud Knudsen for hjelp til kontroll av kilder.
- Krigsadvokat Arild Vesterheim for hjelp og støtte i sluttfasen.
- Cand. jur. Lars Jacob Hiim for kritisk gjennomlesning i sluttfasen.
- Forfatterens kone Else Pihl for korrekturlesing.
- Krigsadvokat Morten Yggeseth for råd under utformingen.
- Jeg vil for mitt eget vedkommende takke Geir-Otto Johansen for et særdeles verdifullt arbeid, som jeg håper mange vil få glede av.

Oslo, august 1997

Arne Willy Dahl
generaladvokat

1. INNLEDNING

Det tør være kjent for de aller fleste at man i Norge idag har et borgerlig (sivilt) rettsvesen. Inn under betegnelsen rettsvesen (rettspleie) kommer domstoler, påtalemyndighet, mm. Mindre kjent er det kanskje at man i tillegg har et militært rettsvesen. Dette omfatter den militære rettergang, militær påtalemyndighet, Generaladvokaten og krigsadvokatene mm. Militær rettergang er rettergang etter særlige regler for lovbrudd av militært personell.

Med virkning fra 1. juli 1997 ble straffeprosessloven endret med den følge at Generaladvokaten og krigsadvokatene får mer utvidet myndighet både i krig og fred. Krigsrettene forsvinner, og militære sjefer mister påtalemyndigheten i krigstid. Fra samme tidspunkt oppheves Den militære Rettergangslov (heretter også forkortet Rettergangsloven).

Det er i år (1997) over 50 år siden (1945) Generaladvokatembetet ble gjenopprettet etter å ha vært ute av funksjon i fredstid siden 1 januar 1923. Det er i år (1997) 351 år siden vi første gang hører om militær rettergang/militært rettsvesen som styres fra Norge. Henrik Morian får bestalling som generalauditør i Norge 1 mai 1646 (se nedenfor), og grunnlaget for en egen militær rettergangsordning ble lagt ved kongebrev av 13 juli 1646, med andre ord vel 40 år før Christian Vs Norske lov. Det er videre over 40 år siden (1956) at den militære rettergang ble avskaffet i fredstid i Norge etter å ha vært i funksjon siden 2. verdenskrigs slutt (se nedenfor under del 5). På bakgrunn av disse forhold er det naturlig at det lages en historisk oversikt over det militære rettsvesens virksomhet og personale gjennom tidene. Noen slik samlet oversikt med unntak av de historiske oversikter i lovforarbeider, og noen få korte artikler i diverse tidsskrifter har såvidt man kjenner til aldri vært laget tidligere. Disse oversikter og artikler omfattet meget få opplysninger om hvilke personer som har fungert i stillingene som hhv. generalauditør/auditør/generaladvokat/krigsadvokat/krigsdommer, samt officersmedlemmer i Den militære Høyesterett.

2. FØR 1901

2.1 Militær og sivil jurisdiksjon

Denne del omfatter tiden før 1901, da Den Militære Rettergangslov trådte ikraft. Det vil i denne del være naturlig å legge hovedvekten på tiden etter 1814, da Norge i tillegg til egen hær fikk sin egen marine.

Fra gammelt av har man i Norge og andre land hatt et eget militært rettsvesen. For at Forsvaret skal kunne ivareta sine oppgaver er man avhengig av orden og disiplin. Til å oppnå dette har man forskjellige virkemidler som f.eks. fengselstraff. Uten dette kunne det bl.a. bli meget vanskelig å få soldater til å lystre ordre samt å motvirke desertering.

Til å håndheve militær rett har man hatt og har bl.a. det militære rettsvesen.

Et militært rettsvesen både var og er annerledes oppbygd enn det borgerlige, da forholdene i det militære er noe annerledes enn i det sivile liv.

De som hørte inn under militær jurisdiksjon, m.a.o. militær retthåndhevelse og domsmyndighet, var alt i alt de samme som mer eller mindre var underlagt militær kommando. Det gjaldt altså ikke bare for det til enhver tid tjenestegjørende militære personell,- men også halvmilitære og sivile som frivillig eller ufrivillig stod under militær ledelse eller var i militær varetekt, således også festningsslaver og eventuelle krigsfanger. Festningsslavene hørte inn under militær jurisdiksjon ikke bare for forbrytelser som ble begått mens de var i festningens varetekt. Dersom de rømte og begikk lovbrudd før de ble på grepet hørte dette også inn under militær jurisdiksjon.

For Hærens vedkommende fantes hovedreglene om det militære rettsvesen i Christian Vs krigsartikkels brev og krigsrettsinstruksjonen av 9 mars 1683, og i en forklaring til krigsrettsinstruksjonen av 19 juni 1703. Når det gjelder Marinen fantes bestemmelser i sjøkrigartikkelsbrevet fra 8 jan 1752 og krigsartikkelsbrevet for sjøetatens landtjeneste av 29 juli 1756.

Reglene var for Hærens vedkommende en videreføring av Gustav Adolfs krigsartikler fra 1620, og gjaldt først og fremst i krigstid. Grensene mellom sivil og militær rett har ikke alltid vært faste. Ifølge et kongebrev av 13 juli 1646 ble de ovennevnte krigsartikler også gjort gjeldende i fredstid. Dermed ble grunnlaget lagt for en egen militær jurisdiksjonsordning på siden av den sivile. Dette påbudet ble senere modifisert i privilegiene til den norske adel 1 januar 1649 § 8. Ved en forordning av 27 januar 1666 ble det bestemt at offiserer i Hæren fra oberster til fenrik skulle stå under militær jurisdiksjon i saker som gjaldt Liv, Ære, Gage og Gevær. I andre sivile saker

og i saker som gjaldt eiendom skulle de føres for de borgerlige domstolene. De samme bestemmelser ble gjort gjeldende for soldater ved forordning av 18 September 1671 § 19. Ifølge N.L. 1-2-9 skulle de høyeste offiserer i livs og æresaker få sine saker direkte inn for Høyesterett. N.L. 1-2-7 og 1-2-8 gir forskrifter om den militære jurisdiksjon og fastsetter når soldater og offiserer skal være underlagt denne og når de skal være underlagt de sivile domstolene.

Nyere lovbestemmelser som fastsatte grensene mellom borgerlig og militær jurisdiksjon i straffesaker og private saker fantes i forordninger av 8 juli 1690 punkt 1, 7 mars 1749 og 8 september 1812. Den 3 august 1824 ble det gitt en egen lov om grensen mellom den sivile (borgerlige) og militære jurisdiksjon. Denne loven videreførte forannevnte forordning av 8 september 1812. Ifølge denne lovs § 4 var foruten offiserer gevorbne (vervede) og innkalte mannskaper og samtlige vernepliktige i Armeen underkastet militær påtale og domsmyndighet. Dette gjaldt sålenge de sto i rullene, linjen eller landvernet, tilsammen inntil 12 år ifølge vernepliktsloven av 1816.

Den militære rettshåndhevelsen utenfor øvelses- og mobiliseringstiden omfattet både den militære og borgerlige straffelovgivning. Følgelig inntok den militære rettshåndhevelse en forholdsvis bred plass ved straffeforfølgning i landdistriktene. Senere kom det begrensninger i hvilke personer som hørte inn under militær rettergang. Den 12 mai 1866 ble det gitt en lov om Verneplikt og utskrivning. Ifølge § 80 i denne lov hørte de utskrevne mannskaper fra Landvæbningen eller Distriktssjøtroppene og deres reserver i fredstid når de ikke var møtt frem til tjenestegjøring inn under militær rett, kun i militære saker, i den delen av året de ikke var innkalt til tjeneste. Ved disse bestemmelser ble det gjort en betydelig innskrenkning i krigsrettens virkekrets. Det ble nå bare de vervede tropper og militære embedsmenn som hørte inn under krigsrettene i alminnelige straffesaker. De innrullerte sjøfolk var ifølge § 4 i lov av 3 august 1824 kun ansett som militære fra den tid de ble utskrevet og til de etter endt tokt ble fristilt. De som var vervet til fast tjeneste ved sjøetablisementene sto stadig i militær stilling og måtte bedømmes som andre vervede. Når det gjaldt Distriktssjøtroppene og deres reserver, kunne Kongen med hjemmel i denne lovs § 80 gi bestemmelser angående hvilke avdelinger og under hvilke omstendigheter saker som hørte inn under militær rett skulle behandles ved en av Hærens jurisdiksjoner. Det var også egne regler om det militære skiftevesen (se nærmere om dette nedenfor i avsnittet om Generalauditøren).

Når det gjelder de første år, er det noe usikkert hvem som fungerte som generalauditør og hvor lenge, samt når man begynte med militær rettergang i Norge pga. manglende kilder, men etter de opplysningene vi har fra Riks-

arkivet fikk en mann med navn Henrik Morian bestalling som den første generalauditør i Norge fra 1 mai 1646 (se personallisten). Ordet bestalling kommer fra tysk og er betegnelsen på det dokumentet som inneholder utnevnelsen av vedkommende person. Henrik Morian bør omtales litt nærmere da han var den første generalauditør i Norge. Jeg vil da gjengi det som skrives om ham i August Schous bok «Postens historie i Norge», som ble utgitt i forbindelse med Postvesenets 300 års jubileum i 1947:

Den 17 januar 1647 ble Postvesenet overdratt til nederlandereren Henrik Morian som et privilegium. Morian hørte til datidens mange internasjonale lykkejegere som søkte sjansen i snart det ene landet og snart i det andre. Den svenske resident i København Magnus Durell forteller i et brev at Morian hadde vært i svensk tjeneste og malkontent (misfornydd) kommet derifra. Han skildres ellers som en temmelig løsmunnet og korrumpert person, men begavet har han utvilsomt vært og en mann som brukte sine øyne godt. Etter sin tjeneste i Sverige hadde han vært hofmester hos grev Valdemar, Kristian IVs sønn med Kirstine Munk - på grevens reise i Nederland, antakelig i 1642. Deretter kom han til Norge i 1646 for å overta stillingen som generalauditør i det sønnenfjeldske. I 1647 fikk han altså postprivilegiet for seg og sine arvinger på 20 år. Innehaveren av privilegiet skulle ha 300 riksdaler i året i lønn og en riksdaler pr dag til betaling av det Hallandske brevud mellom Helsingborg og Båhus. Da Morian fra august 1647 også fikk de pengene som tidligere var blitt betalt til de Norske postbud, måtte han forplikte seg til å føre kongens brev portofritt. Morian fikk tittelen generalpostmester. Han måtte for egen regning både opprette og drive postvesenet. På den andre siden fikk han rett til alle inntektene av det. Driftsutgiftene skulle heller ikke virke avskrekkende. Postfremføringen innenlands kostet ham nemlig ingen ting. Den overlot myndigheten til postbøndene. Disse fikk ingen direkte betaling, men ble fritatt for militærtjeneste, i underhold av offiserer og soldater og fra å delta i friskyss eller skyssferdskatt.

Henrik Morian fungerte i kort tid, for allerede i 1648 døde han på en reise i egenskap av generalpostmester. Han ble begravd i Kongelf (Kungälv) 23 november samme år.

Halden er den eneste norske by som har oppkallt gater etter Henrik Morian. Det er Moriångata og Morianstredet.

2.2 Det militære rettsvesens organisasjon og virksomhet før 1901:

Det militære rettsvesens personale var 1) Jurisdiksjonssjefene, 2) Generalauditøren og 3) Auditørene. Videre hadde man forskjellige domstoler. La oss først se nærmere på personalet.

2.21 *Jurisdiksjonsjefene*

Jurisdiksjonssjefene avgjorde om anmeldte saker skulle etterforskes og om de eventuelt skulle bringes inn for militær rett. Den militære sjef hadde således myndighet til å påtale lovbrudd. De var mao. den militære påtalemyndighet. Påtalemyndighet og domsmyndighet var ikke holdt strengt adskilt. Jurisdiksjonsjefen bestemte hvem som skulle fungere som leder i domstolen og kunne fungere som dette selv i enkelte tilfelle. Dette var såkalt inkvisitorisk rettergang. I dag bygger både borgerlig og militær rettergang på anklageprinsippet der doms- og påtalesjefene er strengt adskilt (se nedenfor). Som øverste jurisdiksjonssjef fungerte den militære øverstkommanderende, og jurisdiksjonssjefer på det laveste trinn var for Hærens vedkommende regimentssjefene.

I 1818 fikk man en ny hærordning, og da ble brigadesjefene jurisdiksjonssjefer. Ved en garnison var det festningens kommandant som var jurisdiksjonssjef. I Marinen var eskadresjefene og i noen tilfelle skipssjefene jurisdiksjonssjefer. Jurisdiksjonene falt sammen med militære enheter. Den militære justis var således å betrakte som et utslag av kommandomyndigheten. Dette prinsipp ble videreført i rettergangsloven av 1900, som nå er opphevet. Det er således en meget gammel ordning som nå blir brakt til opphør. Hæren var delt opp i 8 militære jurisdiksjoner samsvarende med antall brigader. Det var en 1 artilleribrigade, 1 ingeniørbrigade, 1 kavalerbrigade og 5 infanteribrigader. Som nevnt ovenfor var det også jurisdiksjoner ved festningene.

2.22 *Generalauditøren*

Generalauditøren hadde viktige oppgaver innenfor justitien. Han øvet en betydelig innflytelse på hele den militære rettergang. Før 1814 sto Generalauditøren direkte under øverstkommanderende for Hæren. Ved statsrådets resolusjon 22 oktober 1814 ble det bestemt at Hæren og Marinens generalauditorater skulle være felles. Siden den gang har Generalauditøren vært felles for hær og marine, og Generalauditøren ble fra samme tidspunkt også ansvarlig for øverstkommanderende for Marinen.

Den 27 april 1720 ble det utstedt en alminnelig og ganske utførlig instruks for generalauditørene i Danmark og Norge. (Før den tid eksisterte det ingen slik alminnelig instruks). Instruksene ble gjort gjeldende i Norge fra 25 desember 1730.

Han pliktet etter denne etter Guds og vores lov i Særdeleshet efter vore Krigsarticer Forordninger, Befalinger og Resolutioner, som enten al-

lerede er utgivende eller herefter utgivende vorder, Stricte administrere og tilbørligen befordre saa af yderste Kræfter dit hen se, at Ret og Retferdighed uden Forskjell eller persons Anseelse eller hensigt til noget andet, være sig hvad det være vilde, efter billighet uden afecter eller passioner sit ordentelige løp og ubehindrede Fremgang maae have, saa det derved i rette satte Sager og Processer overalt ligeformig og ordentelig kan føres.

Generalauditøren pliktet å oppholde seg ved generalitetet og i krig hos kommanderende general, men skulle også flittig inspisere sine underordnede auditører og rettsbetjenter og ha tilsyn med at de utførte sin tjeneste riktig og forsvarlig. Generalauditøren hadde videre en ganske betydningsfull kontrollfunksjon når det gjaldt krigsrettsdommer. Dersom han fant at en dom var uriktig, kunne han besørge den rettet av domstolen eller overfor Kongen innstille på revisjon. I generalkrigsretter skulle han selv føre protokoll over rettsforhandlingene, og i saker som krevde kgl. res. skulle han sammen med dommens slutning levere et kort utdrag av sakens beskaffenhet. Dersom det gjaldt dommer som var oversendt fra lavere instanser og som gjaldt liv og ære eller en høyere offisers stilling og charge, så skulle Generalauditøren først undersøke og uttale seg om hvorvidt dommen var i samsvar med gjeldende lov, eller om den berodde på feil eller misforståelser og derfor måtte omgjøres før den ble videresendt for høyeste approbasjon. Når en dom var endelig og returnert til vedkommende avdeling og eksekvert der, så skulle kopi av dommen med tilhørende approbasjon og en attest for at den var fullbyrdet sendes til Generalauditøren for oppbevaring.

Generalauditøren skulle også hver uke ha liste fra den såkalte Generalgevaldigeren over fangene i generalstokkhuset og kontrollere at de ikke ble holdt i fangenskap for lenge. (Generalgevaldigeren var leder for gevaldigerne. Gevaldigerne hadde ledelsen av politivesenet i et regiment, ledet arrest og avstraffelsesvesenet og hadde ansvaret for at de militære dommer ble eksekvert. Gevaldigeren hørte til regimentstaben, men hadde bare underoffisers grad). Generalauditøren skulle også ved hjelp av Generalgevaldigeren føre kontroll med salget av varer i de såkalte markententeriene, både når det gjaldt priser, vekt og mål. (I markententeriene ble det solgt ting til soldatene som ikke var inkludert i forpleiningen, f.eks. tobakksvarer. En som solgte varer i et markententeri ble kalt for markententer).

Når Generalauditøren var i felten skulle han sørge for kontroll og avhør av spioner og andre mistenkelige fremmede. Videre skulle han bidra til at ilagte bøter ble innbetalt ved at han kvartalsvis sendte inn oppgave over slike straffer til offisersenkekassen (etter 1775 Den norske krigshospitalskas-

se). Han skulle påse at lover og befalinger som angikk den militære justis, ble akttet på og fulgt. Han skulle sjekke at auditørene førte de protokollene han autoriserte, og søke å forhindre at disse ble forfalsket. Han skulle også føre liste over alle innbragte fiendtlige fanger og desertører, og la disse bli forhørt og gi melding til øverste sjef. Liste over disse og melding om egne tap i fanger skulle han også sende til Generalkrigskommisæren. Etter Høyesterettslov av 12 september 1818 skulle Generalauditøren ha sete i Høyesterett som den ene av de to offiserer som Grunnlovens § 89 omtalte. Dette varte til 1839 (se nedenfor under domstolene).

Av andre oppgaver Generalauditøren hadde kan nevnes at han frem til 1824 hadde overoppsynet med den militære skifte- og auksjonsforvaltning. Det militære skifte- og auksjonsvesen behandlet skifter og auksjoner etter offiserer og deres enker og skifter etter underoffiserer og menige. Grensene mellom sivil og militær skiftejurisdiksjon var til tider uklare, og fra tid til annen ble kompetanseområdet for den militære skifteretten endret. Etter en forordning av 8 juli 1690 punkt 2 skulle obersten ved regimentet og kommandanten ved garnisonen holde skifte etter offiserer fra kaptein og nedover sammen med auditøren og to offiserer. Dersom det var umyndige arvinger, skulle det også være personer oppnevnt av de sivile myndigheter til stede ved skiftet. Et skifte etter høyere offiserer ble styrt av høyeste offiseren på stedet sammen med general- eller overauditør, to offiserer og to sivilbetjenter.

En forordning av 14 juli 1730 fastslo at alle skifter etter overoffiserer skulle stå under militær skifterett. De sivile embedsmenn ble fritatt for å ha noe å gjøre med slike skifter eller for å ha ansvar for dem. Ved reskripter av hhv. 14 november 1738 og 9 desember 1740 ble de militære skifteforvalterne pålagt å holde skifter også etter underoffiserer ved de nasjonale regimenter i Norge. Dersom det skulle skiftes etter enker som satt i uskifte etter militærpersoner, skulle dette holdes ved sivile skifteretter mot en godtgjøring til de militære skifteforvaltere. Det fantes også et eget militært overformynderiveisen, og dette hadde Generalauditøren også overoppsynet med fram til 1824.

Ved lov av 3 august 1824 ble den militære skifte- og auksjonsforvaltning avskaffet. Nå skulle skifte etter militærpersoner og auksjoner hos og etter militærpersoner gå over til de sivile skifte- og auksjonsforvaltere. Dette skulle skje etterhvert som de militære skifte- og auksjonsforvalterembetene ble ledige. Men de militære autoriteter hadde fremdeles rett til å la sine rettsbetjenter styre auksjoner, licitasjoner m.v. til bruk for det offentlige.

Mellom 1814 og 1825 skulle Generalauditøren også ta seg av Hærens intendanturforretninger. Generalauditøren hadde, som vi har sett, mange forskjellige oppgaver. Det militære rettsvesen hadde til tider mange flere oppgaver enn idag. Mange av de oppgavene det hadde ble vanligvis ivaretatt av det borgerlige rettsvesen.

2.23 Auditørene

Hæren

Det var ansatt auditører både i hær og marine. Når det gjelder Marinen, se eget avsnitt nedenfor. Betegnelsen Auditør kommer fra latin Auditor. Det betyr egentlig tilhører. Auditørene var underordnet Generalauditøren. (Hvem som fungerte som regiments/brigadeauditører i tiden 1814-1901 fremgår av personallisten, se nedenfor).

En instruks for auditørene datert 13 mars 1706 ble forfattet av daværende generalauditør.

I 1818 fikk man en ny hærordning i Norge der Hæren ble delt opp i brigader. Etter denne nye ordning ble det ansatt egne auditører ved: Artilleribrigaden, Kavaleribrigaden og ved de fem Infanteribrigadene. Ingeniørbrigaden hadde ingen egen auditør, men Kavaleribrigadens auditør fungerte som auditør der. Før hærordningen av 1818 var auditørene tilknyttet regimentene med tittel regimentsauditør (se personallisten). Noen av brigadeauditørene hadde fungert som regimentsauditører før 1818, og da fikk de ansiennitet fra det tidspunkt de var utnevnt som regimentsauditører (se personallisten). Etter 1818 ble tittelen brigadeauditør. Av de sju ansatte brigadeauditører fungerte i fredstid fem også som garnisonsauditører på de stedene hvor de respektive brigader hadde sitt standkvarter. Det var i Kristiania (nå Oslo). Her fungerte Kavaleribrigadens auditør på Akershus Festning. På Fredriksten festning i Fredrikshald (nå Halden), Kristiansand, Bergen og Trondheim. I kortere eller lengre tid var det også egne garnisonsauditører ved Fredriksten festning, Fredrikstad festning, Kongsvinger festning, Oscarsborg festning, samt ved Vardøhus festning. Disse forhold trenger en nærmere presisering. Ved Fredriksten festning var det en egen auditør inntil 1 Akershuske infanteribrigade flyttet sitt standkvarter fra Fredrikstad festning til Fredriksten Festning i 1823 iflg res av 14 april 1823.

Ved Fredrikstad festning ble det fra samme tidspunkt konstituert en særskilt garnisonsauditør. Brigadeauditør Julius Marius Bjerring i 1 Akershuske infanteribrigade ble utnevnt i 1820, og har således fungert som garnisonsauditør både ved Fredrikstad og Fredriksten festning (se personallisten). Ordningen med en særskilt garnisonsauditør i Fredrikstad varte til 1889 da auditørstillingen der ble nedlagt ved kgl res av 25 mai 1889. Frem

til 1901 fungerte så auditøren i 1 Akershuske Infanteribrigade som garnisonsauditør ved Fredrikstad Festning.

Ved Kongsvinger festning var auditorstillingen kun besatt i kortere tid. Ved Kaholmen som senere ble kalt Oscarsborg festning, ble det ved kgl res av 16 mai 1854 bestemt at det skulle ansettes en egen garnisonsauditør. De to personene man med sikkerhet vet fungerte i stillingen var henholdsvis underrettsprokuratøren i Akershus Amt (Rogstad) og Byfogden i Drøbak (Brandt, se nedenfor i personallisten).

Oscarsborg festning hadde egen auditør inntil det ved kgl res av 28 april 1865 ble bestemt at stillingen skulle inndras. Fra samme tidspunkt ble Oscarsborg festning underlagt garnisonsauditøren på Akershus festning som samtidig var brigadeauditør i Kavaleribrigaden (se nedenfor i personallisten). I kort tid var det også en egen auditør på Karljohansvern festning (se nedenfor under Marinen og i personallisten).

Når det gjelder Vardøhus festning, så ble garnisonsauditørposten inndratt med hjemmel i kgl res av 5 sept 1816. I samme resolusjon ble det bestemt at auditørens forretninger som lovkyndig hvor mannskaper som tilhørte garnisonen skulle underkastes tiltale for egentlige forbrytelser eller misgjerninger, skulle undergis den nærmeste civile jurisdiksjon. Små forseelser i tjenesten derimot skulle straffes etter kjennelse av kommandanten. Den nærmeste civile rettsbetjent fungerte som garnisonsauditør. Det finnes ikke opplysninger om hvem dette var i den første tiden, men fra 1869 fungerer foged og sorenskriver i Vardøhus som garnisonsauditør der (se listen). Det var også i kort tid en såkalt surnummerai (overtallig) auditør (se listen). Ordningen med at sivile og militære gjøremål ble lagt til en og samme embedsmann som i Fredrikstad, Vardø og Oscarsborg ble også praktisert i marinen, ved at politimesteren i Horten samtidig var auditør i marinen (se nedenfor).

Auditøren i Stockholm

Det var også en egen auditør i Stockholm i årene 1857-1888. Denne stillingen ble opprettet ved kgl res av 22 juni 1857. Auditøren i Stockholm fungerte som auditør for Hans Majestet Kongens Norske Garde som var forlagt i Stockholm fra 1856 til 1888. Norge var således tidlig ute med å ha militært rettspersonell stasjonert i utlandet. Auditorstillingen i Stockholm var bistilling. Auditøren hadde hovedstilling som kongelig fullmektig ved statsrådavdelingen i Stockholm. Da Garden kom hjem til Kristiania i 1888 ble auditorstillingen i Stockholm inndratt. Auditør for HMKG ble da auditøren ved 2 Akershuske infanteribrigade.

Auditørens utdannelse og oppgaver

Auditørene måtte ha kunnskaper i sivil og militær rett. Først ved resolusjon av 13 april 1804 ble det stilt strenge krav om juridisk utdannelse for dem som skulle ansettes i auditørembeter. Før de fikk ansettelse måtte de avlegge en prøve i militær og sivil rett hos Generalauditøren som var deres faglige foresatte. Det var forfattet en instruks for auditørene av daværende generalauditør datert 13 mars 1706. Jurisdiksjonenes auditør medvirket ved avgjørelsen av om sak burde reises. Auditøren utarbeidet tiltalen og var rettskyndig veileder for krigsretten. Auditøren var også rettens skriver. Videre var auditøren aktor i saken, foretok bevisførselen og avga etter å ha avsluttet denne, en fremstilling av saken og kom med forslag til dom. Vekten av hans innflytelse her ble ikke avgjort bare av at han var i besittelse av juridiske kunnskaper som de militære dommere som regel ikke hadde.

Det deltok ikke noen jurist som dømmende medlem i krigsrettsakene. Bare i enkelte mer spesielle domstoler som f.eks. de permanente overkrigskommisjoner (res av 7 august 1817 § 6) og generalkrigsretten deltok henholdsvis auditøren og Generalauditøren med stemme i saken (se nedenfor). Avgjørende var også det faktum at krigsrettens medlemmer utøvet sin dommermyndighet under forhold som i mange tilfelle og særlig i vidløftige saker, gjorde det vanskelig for folk som ikke hadde juridiske kunnskaper å danne seg og gjøre gjeldende en mening som avvek fra auditørens innstilling. Rettens medlemmer hadde som regel ikke samme mulighet som auditøren til å foreta de overveielser saken krevet. Sakens forhold kjente de vanligvis ikke før de møtte i retten, og der avga de sine stemmer på stedet etter at de hadde hørt en opplesning av sakens forhold og var gjort kjent med auditørens innstilling. Så selv om rettens medlemmer ikke var bundet av auditørens innstilling skulle det mye til før de avsa en dom som avvek noe særlig fra auditørens forslag.

Noen auditører innehadde også andre juridiske stillinger i Forsvaret ved siden av sin funksjon som auditør, f.eks. auditør Henrik Martin Fredrik Mack i Artilleribrigaden, som også var juridisk konsulent hos Sanitetsgeneralen og ved Trænkorpset (se del 7).

Marinen

Marinen hadde egen auditør, og denne hadde i tiden 1814-1851 sete i Fredriksvern (nå Stavern). Marinens auditørembete var knyttet til den der-værende sjømilitære rett ved Fredriksvern verft. I tidligere tider innehadde auditøren i Fredriksvern samtidig bestillingene som ekvipasjeskriver, mønsterskriver, husinspektør samt veier og måler ved verftet og var Verftsjefens juridiske konsulent.

Ved kongelig resolusjon av 16 mai 1849 ble det bestemt at Marinens verft i Horten skulle være Marinens hovedverft, og deretter begynte overflyttingen av personell og materiell fra Fredriksvern verft til Horten. Ved kgl res av 10 september 1850 ble det bestemt at auditøren i Marinen skulle stasjoneres ved Hortens verft. I 1851 ble så Marinens auditørembede overført til Karljohansvern verft i Horten sammen med den sjømilitære rett, som heretter ble kalt Karljohansverns sjømilitære rett. Auditøren ble samtidig politimester i Horten, ved kgl res 10 september 1850 og 6 juni 1863. Politimesterstillingen i Horten var nyopprettet med bakgrunn i at det ble opprettet et politioppsyn i Horten. Samtidig som Marinens auditørembede ble flyttet til Horten, ble det ansatt en konstituert auditør i Fredriksvern som også skulle fungere som medlem av kommisjonene for Sjøkadettkorpsets Fond og som politimester i Fredriksvern og Stavern. Auditøren var også forpliktet til å forrette som lærer i rettslære ved Sjøkadettinstituttet.

Det finnes sikre opplysninger om at det var konstituert en auditør i Fredriksvern i tiden 1851-1863. Etter 1863 har man ikke noen opplysninger om det var konstituert noen auditør i Fredriksvern eller ikke.

Marinedepartementet og Karljohansverns verft så det som lite heldig at auditøren var politimester og mønsterskriver samtidig, og ønsket å skille mønsterskriverforretningene fra embetet. Mønsterskriverforretningen besto i det vesentlige av oppgjør med og avklarering av det utkommanderte faste og utskrevne mannskap til krigsfartøyene. Denne tjenestens omfang var av varierende karakter. Noen ganger var auditøren tilkalt som mønsterskriver, mens han samtidig var ønsket som politimester. Dette var årsaken til at Verftet ønsket å overdra tjenesten som mønsterskriver til en annen funksjonær ved verftet. Den funksjonæren man ønsket å overdra dette til var verftskassereren. For å kunne skille mønsterskriverforretningene fra auditørembetet var man avhengige av Stortingets godkjenning. Verftskassereren måtte ha ekstra betalt for å utføre mønsterskriverforretningene i tillegg til sin kassererstilling, og det ble foreslått bevilget et beløp på 216 speciedaler til dette, og ved kgl res av 6 mars 1863 ble dette beløp bevilget. Den 6 juni 1863 kom så endringene i bestemmelsene om auditørembetet, og mønsterskriverforretningene ble lagt til verftets kasserer. Verftskassereren fikk da betalt de ovennevnte 216 speciedaler for utførelsen av dette arbeidet.

Ordningen med at Marinens auditør i Horten fungerte som politimester i Horten ble opprettholdt også etter at den militære rettergangslov ble satt i kraft i 1901, da Marinens auditør ble kst som krigsadvokat i Marinen og samtidig var politimester i Horten. Ordningen varte til 1910 (se nedenfor). Ordningen med å legge militære og sivile oppgaver til en og samme em-

bedsmann var ikke eksklusiv, hverken før eller senere selv om den nok kunne virke noe uvanlig. Man kjenner til at politiet i Christiania en kort tid etter 1814 ble ledet av en auditør. I Fredrikstad var også byfogdembetet og senere politimesterembetet forenet med garnisonsauditørembetet ved Fredrikstad festning. Likeså var garnisonsauditørembetet ved Oskarsborg festning forenet med hhv. underrettsprokuratorstillingen i Akershus amt og byfogden i Drøbak (se ovenfor).

Endringene i bestemmelsene om auditørembetet medførte også at Marinens auditør ble garnisonsauditør ved garnisonen på Karljohansvern festning. Festningen tilhørte Hæren.

Tidligere hadde Karljohansvern festning en kort tid hatt en egen garnisonsauditør. Dette varte visstnok bare 1,5 år fra 1855 til den auditøren som innehadde stillingen (Tillisch, se listen) ble garnisonsauditør i Fredrikstad. Det finnes ikke opplysninger om noen flere egne garnisonsauditører på Karljohansvern festning. Her ser man et eksempel på at auditører fra en forsvarsgren (Marinen) dekket funksjoner i en annen (Hæren). Slike ordninger hadde også blitt praktisert tidligere. Inntil begynnelsen av 1820-årene hadde Marinen også en auditør ved Christiansands verft. Dennes funksjoner ble dekket av Hærens auditør der og var således felles for hær og marine. En tilsvarende ordning hadde man ved Fredriksvern festning. Festningen tilhørte Hæren, men auditørfunksjonene der ble dekket av Marinens auditør som var stasjonert ved Fredriksvern Verft. Ovennevnte auditør Tillisch fungerte visstnok også som auditør i Fredriksvern i et halvt år mellom 1842 og 1852 uten at det nøyaktige tidsrom kan fastslås.

I Marinen finnes et eksempel på at en sønn etterfulgte sin sin far som auditør. Den 20 januar 1888 døde auditør Claus Christian Schmidt. Hans sønn overrettsakfører Olaus Michael Schmidt i Horten ble da konstituert som auditør etter faren. Olaus Mikael Schmidt ble konstituert og ikke utnevnt i embetet. I 1889, nærmere bestemt 2 mars, ble det bestemt ved kgl res at auditørembetet som nå var ledig ved Karljohansvern Verft inntil videre skulle bestyres av den som ble konstituert av Forsvardepartementet. Bakgrunnen for at embetet skulle besettes ved konstitusjon var at det ennå ikke var klart hvordan den militære rettergang skulle organiseres. Fullmektig Niels Thorvald Kokkin ble så konstituert i stillingen fra 21 mars samme år, og fungerte som auditør til 1901. Han fortsatte som krigsadvokat i Marinen etter at Rettergangloven trådte ikraft i 1901 frem til 1913 (se nedenfor).

Det meste av stoffet om marinens Auditør er hentet fra artikkelen Auditøren som politimester og magistrat i Horten, i Vestfoldminner 1981 av Sigurd Rødsted.

2.3 Domstolene

Omkring 1660 var Krigskollegiet og Admiralitetskollegiet øverste domstol for henholdsvis landetaten og sjøetaten. Som nevnt ovenfor ble det gitt en krigsrettsinstruksjon for Hæren i 1683, og for Marinen ble det gitt bestemmelser i sjøkrigsartikkelbrevene fra 8 januar 1752 og 29 juli 1756. Det har vært sparsomt med opplysninger ang. Marinens domstoler se nedenfor. Ved krigsrettsinstruksjonen av 1683 ble det for Hærens del opprettet under- eller regimentsretter. Ved kgl res av 7 august 1817 ble disse endret til brigaderetter, og disse var liksom garnisonsrettene de alminnelige militære underretter, eller som de også ble kalt avdelingskrigsretter. I Marinen ble disse kalt underadmiralitsrett, senere sjøkrigsrett.

Krigsrettenes virksomhet besto i alminnelighet i å avsi dom i de saker som ble behandlet ved de militære jurisdiksjoner, da alle rettshandlinger som trengtes til å få sakene opplyst som regel ble utført under krigsforhøret (se nedenfor).

Etter 1814 hadde man følgende militære domstoler.

1) Høyesterett, 2) General og Overkrigsretten for Hæren og Overadmiralitsretten for Marinen, 3) Militær forhørsrett, 4) Brigade og Garnisonsrett for Hæren og sjøkrigsrett for Marinen, 5) Standrett, 6) Konsistorialkrigsrett, 7) Kombinert Sivil (Borgerlig) Militær rett.

2.31 Høyesterett

Etter 1814 var Høyesterett militær overdomstol med hjemmel i den nå opphevede § 89 i Grunnloven. Denne hadde opprinnelig følgende ordlyd: «I fredstider er Høyesterett tillige med tvende høie offiserer som kongen tilforordner anden og siste instans i alle de krigsrettsaker som angaa enten liv ære eller frihedstap for længere tid enn 3 måneder.»

Grunnlovens § 89 er omtalt i utkast til lov om Rettergangsmåden i militære straffesaker med motiver 1894 fra side 136.

Grunnlovens § 89 innskrenket i flere henseender privatlovgivningens frihet til å ordne det militære rettsmiddelsystem i Fredstid. Bestemmelsen fastslo den militære Høyesteretts sammensetning og utelukket enhver annen appellinstans. Den ga videre den domfelte en grunnlovsmessig rett til å få brakt inn for Høyesterett enhver sak som angikk Liv, Ære eller frihetstap for lengre tid enn tre måneder. Den ga videre den domfelte rett til å få prøvd hele saken slik at den endelige avgjørelse av skyldspørsmålet i de tilfeller paragrafen omhandlet ikke kunne unndras fra Høyesterett og henlegges til krigsretten eller noen annen domstol.

Det var imidlertid ikke helt utelukket å ordne militærprosessen på annen måte, til tross for Grunnlovens § 89. I utkastet side 137 fastslåes det at Grunnlovens § 89 ikke var til hinder for at den militære prosesslovgivning selv i de saker som var nevnt i Grunnlovens § 89 kunne anordne et rettsmiddel tilsvarende den daværende borgelige straffeprosesslovs anke, dersom det bare var spørsmål om å få prøvet rettergangsreglers iakttagelse eller lovens anvendelse. I utkastet fastslåes det videre at den dagjeldende praksis hadde ansett at det i slike saker var nødvendig med påanke. Dersom det var riktig, ble det sagt i utkastet, måtte det føre til at også skyldspørsmålet i ethvert tilfelle måtte komme under prøvelse.

Men en slik forståelse av Grl § 89 som her er skissert og som syntes å ligge til grunn for Lov om militære sakers innstevning av 1 juli 1816 og Høyesterettslov av 12 september 1818 § 2 var ifølge utkastet alminnelig anerkjent som uholdbar. Grunnloven ga alene domfelte og det offentlige en rett til som de kunne unnlate å benytte, samt å kunne benytte delvis dersom prosessloven åpnet adgang til det, se nærmere utkastet side 137.

Grunnloven var heller ikke til hinder for at andre saker enn de som var nevnt i Grunnlovens § 89 kunne bringes inn for Høyesterett. Dersom en krigsrettsak ble innbrakt for Høyesterett ble det i alle tilfelle beskikket en offentlig forsvarer for tiltalte, i motsetning til ved krigsforhør og krigsrett, se nedenfor.

Som nevnt ovenfor hadde den militære Høyesterett to tilbeordrede offisersmedlemmer.

Dette krever en nærmere redegjørelse. En stund før Norges adskillelse fra Danmark hadde den svenske regjeringsform av 6 juni 1809 § 20 stilt de svenske krigsdomstoler under Sveriges Høyesterett. Sveriges Høyesterett skulle ved behandling av krigsrettsaker tiltres av "Twänne militärpersoner av högre grad.» Sannsynligvis så har denne bestemmelsen blitt brukt som forbilde ved utarbeidelsen av Grunnlovens §96 i den Norske Grunnlovs utkast. Paragrafen fikk senere plass i Grunnloven som paragraf 89.

Da Grunnlovens § 89 ble behandlet av Riksforsamlingen på Eidsvold i 1814 foreslo en av Riksforsamlingens medlemmer at Generalauditøren skulle tre inn som medlem av Høyesterett ved behandling av krigsrettsaker. Et annet medlem, Christian Magnus Falsen uttalte da at han ikke visste hvorvidt Generalauditørembetet ville bli beholdt, men dersom det var tilfelle var det naturlig at Generalauditøren, som var den mest kompetente i slike saker, tiltrådte som medlem av Høyesterett. Grunnlovsforslaget om Generalauditøren som medlem av Høyesterett fikk ikke nok tilslutning, men falt. Grunnen til det var etter hva man kan slutte av referatet i Stortingsetterretninge-

ne at man ikke ville fastholde Generalauditørembetet ved en grunnlovsbestemmelse.

Selv om Generalauditørembetet ikke ble fastholdt i Grunnloven ble Generalauditøren en stund likevel medlem i Høyesterett ved behandlingen av militære straffesaker. Ifølge lov om militære sagers påstevning av 1 juli 1816 § 4 og Høyesterettslov av 12 september 1818 § 2 skulle Generalauditøren ha sete i Høyesterett som den ene av de to offiserer som Grunnloven omhandler.

Ifølge Schweigaard (Schweigaards prosess) kunne det oppstå forviklinger ved at Generalauditøren skulle ha sete i Høyesterett. Bestemmelsen om at Generalauditøren skulle ha sete i Høyesterett, ble endret ved lov av 15 juli 1839 hvor det ble bestemt at fire høyere offiserer, to fra Hæren og to fra Marinen skulle tilforordnes. Om de kom fra Hæren eller Marinen var avhengig av hvilken forsvarsgren tiltalte kom fra.

Officersmedlemmene ble før 1901 utnevnt på ubestemt tid, og de skulle være i aktiv tjeneste iflg res av 13 juli 1821. Offiserene skulle iflg ovennevnte lov av 1839 avgi sin stemme «næst foran» Justitiarius. De skulle i hver sak innbyrdes trekke lodd om hvem av dem som skulle stemme først. For de offiserer som kom fra Hæren ble det oppnevnt to varamenn. I forarbeidene til Rettergangsloven opplyses det at det ikke ble oppnevnt noen varamenn fra Marinen, og at dersom en av dem fikk forfall, så måtte man oppnevne en for hver enkelt sak. Imidlertid fremgår det av opplysninger hentet fra militærkalenderen at noen varamenn ble oppnevnt over kortere tid fra Marinen.

Ordnningen med tilbeordning av dommere til Høyesterett må vel kunne betraktes som spesiell. De tilbeordrede medlemmer hadde ikke juridisk embedseksamen, og det har vel ellers aldri hendt at det har vært medlemmer i Høyesterett som ikke er jurister? Ordnningen kunne på en måte minne om legfolks deltagelse i de lavere domstoler byrett og herredsrett, som man kjenner fra vår egen tid. Helt parallellt med dette var det likevel ikke. Det var kun i helt spesielle saker høyere offiserer ble tilbeordret, og det var i militærsaker. De tilbeordrede medlemmer kjente godt til militære forhold. Militære forhold er som kjent noe annerledes enn i det sivile liv, og ordningen med militære medlemmer i Høyesterett hadde et anstrøk av prinsippet om at man skulle dømmes av sine «likemenn» (se nedenfor).

2.32 General- og overkrigsretten for Hæren og overadmiralitetens retten for Marinen

Omkring 1660 var Krigskollegiet og Admiralitetskollegiet øverste domstol for hhv. Hæren og Marinen. Senere ble det ovennevnte general og over-

krigsretten for Hæren og overadmiralitetens retten for Marinen. (Enkelte steder kalles den også Generalkrigsrett i Marinen).

De to sistnevnte var stort sett ordnet likt. Dette var domstoler som i likhet med avdelingskrigsrettene var domstoler i første instans, men de kunne også fungere som appellinstans i enkelte tilfelle (se nedenfor). Under disse sorterte saker som skulle behandles ved militær rett alle stabsoffiserer og høyere og ellers de som begikk grovere misgjerninger, såsom majestetsforbrytelse, landsvik, fornærmelser mot øverstkommanderende, unødige overgivelse av festninger og forbrytelser begått av hele avdelinger mm. President i retten var som regel Armeens/Flåtens øverstkommanderende, og dommerne var offiserer ned til kapteins grad. Antall dommere var vanligvis tretten ialt, men i meget viktige saker skulle det være 25. Generalauditøren hadde de samme funksjoner i Genralkrigsretten som auditørene i underkrigsrettene, med den forskjell at han hadde stemmerett, og deltok således som dommer.

Det må presiseres når det gjelder denne type domstoler at det er noe språk i kildematerialet mht. hvorvidt de ble brukt eller ei. Etter hva som er opplyst i forarbeidene til rettergangsloven, nærmere bestemt Indst. O III side 2 i Ot.prp. nr 24. for 1898 benyttet man ikke en rett som var sammensatt slik, men for hvert enkelt tilfelle ble det anordnet en overkrigskommisjon som besto av 5 stabsoffiserer og 1 auditør. For Marinens vedkommende ble det ved kgl res av 10 sept 1850 (jfr. res av 23 september 1865) anordnet en sjømilitær rett som kun behandlet de saker som ikke hørte under generalkrigsrett. I ovennevnte Indst. O. III antas at man også i Marinen som i Hæren ville dannet kommisjon for hver enkelt sak, dersom de skulle vært behandlet av en generalkrigsrett. Annet kildemateriale sier intet om disse forhold. Ot. prp. 24 er tross alt skrevet i 1898, og det er rimelig å anta at denne type domstoler var blitt benyttet tidligere, da den daværende militære rettergang hadde eksistert i mange år. Grunnen til at man ikke benyttet en rett som var sammensatt som generalkrigsretten, var at det ofte var meget vanskelig å få beordret det foreskrevne antall dommere.

2.33 Militære forhørsretter

Auditørens instruks fra 1706 inneholder en lang og vidløftig drøfting av prosedyren og auditørens andel i denne i den militære forhørsrett når krigsforhør ble holdt. Det var som nevnt jurisdiksjonssjefen som gav ordre om rettslig forundersøkelse når lovbrudd ble begått, og det var han som avgjorde om det skulle anvendes såkalt arbitrær straff (med arbitrær straff så menes straff som er anvendt uten hjemmel i lov, men dette forekom nok ikke etter 1814 da Grl § 96.1 setter forbud mot å anvende straff uten hjemmel i lov), eller om saken var slik at man burde forfølge den videre. Auditørens

oppgave var derfor aller først på grunnlag av klagen å skaffe de nødvendige opplysninger om saken og om eventuelle mistenkte/anklagede og eventuelle vitner. Når det så ble avgjort at disse skulle innstevnes til forhør, og dommere tilbeordres, var det auditørens plikt å påse at det skjedde i riktige former og på fastsatt måte. Likeledes var det han som hadde ansvaret for at krigsforhøret gikk som det skulle. Under dette skulle det være tre dommere tilstede, en leder og to assessorer. Hvis saken angikk en underoffiser eller menig var lederen kaptein og assessorene løytnanter. Dersom saken gjaldt en en offiser besto retten av en stabsoffiser og to kapteiner. Disse hadde imidlertid ingen rett til selv å delta i rettsundersøkelsene og forhandlingene og hadde ingen innflytelse på rettens gang. De skulle være tilstede for å legalisere rettsforhandlingene som det het, og håndheve rettens anseelse utad. Deres funksjon under krigsforhøret var omtrent den samme som for rettsvitner ved sivil domstol.

Det som vanligvis skjedde når retten var satt og den anklagede hadde blitt ført fram, var at dommerne og auditøren fremsa den såkalte edsformularen og tok seg selv i ed. Auditøren leste så opp det som anklagen inneholdt og det som ellers kunne forekomme av skriftlige opplysninger om saken. Referat av dokumentene var gjerne ført inn i rettsprotokollen på forhånd. Auditøren førte etterhvert også inn i protokollen et utdrag av den muntlige prosedyren som han så kunne begynne. Nå ble vitnene først tatt i ed og avhørt og deretter anklagede. Under dette avhør måtte de først gi utførlige opplysninger om seg selv, og etter at det var gjort, så mange opplysninger som mulig om forbrytelsen.

Auditøren pliktet her å bringe for dagen alt som kunne tjene til en ferdig og upartisk belysning av saken, slik at denne var mest mulig ferdigbehandlet før dom skulle avsies.

Auditøren måtte således også tenke på hva som var til fordel for anklagede, og han fungerte både som aktor og forsvarer i saken. Tiltalte kunne avgi en såkalt slutningsdeduksjon som inneholdt en skriftlig fremstilling av saken etter at avhøret var avsluttet. Denne kunne han la bli forfattet av hvem han ville. Forøvrig hadde han ikke adgang til å ha forsvarer på egen bekostning.

Når så avhøret var avsluttet og referatet var var ferdig innført i protokollen, så ble dette opplest for en eventuell korrigerings. På denne måten sikret man seg mot at evt. feil skulle snike seg inn i referatet. Deretter lot så auditøren dommerne underskrive protokollen, og så kunne forhørsretten heves. For at saken skulle kunne bli pådømt måtte den inn for vedkommende underkretsrett, se nedenfor.

Forhør i saker som skulle pådømmes ved Generalkrigsretten kunne iflg Schweigaard holdes på samme måte som ved Brigaderetten med den forskjell at at lederen med de 2 bisittere måtte være høyere offiserer.

2.34 Brigade- og garnisonsrettene (avdelingskrets)

Under denne domstolen sorterte med unntak av stabsoffiserer og høyere, alle personer som tilhørte vedkommende jurisdiksjon, og stort sett alle sivile og militære saker hvis de ikke ble avgjort disiplinært. Før 1818 var betegnelsen regimentsrett, garnisonsrett. I Marinen ble domstolene kalt underadmiralitetsrett senere sjøkrigsrett.

En brigade- eller garnisonsrett besto av 13 dommere inndelt i 7 klasser, dvs. to i hver klasse unntatt lederen. Lederen var, i alle fall i livs og æressaker jurisdiksjonssjefen selv. Hvilken rang eller grad dommerne hadde var avhengig av den anklagedes stilling. Hensynet bak denne ordning var at man skulle dømmes av sine standsbrødre, eller sagt med andre ord av sine likemenn. Dette gjaldt også i de andre militære retter. Et system med ulik grad og rang avhengig av den anklagedes stilling ble beholdt i den militære rettergangslov som ble vedtatt i 1900, men i en noe annen form, (se nedenfor).

Hvis den anklagede var menig eller underoffiser kaltes retten simpel krigsrett og besto av to menige, to korporaler, to sersjanter, to sekondløytnanter, to premiererløytnanter, to kapteiner og én stabsoffiser som leder. Hvis den anklagede var offiser (til og med kaptein) kaltes retten stabskrigsrett. Den besto av fire sekondløytnanter, fire premierløytnanter, fire kapteiner og én høyere stabsoffiser som leder. Som regel var dette jurisdiksjonssjefen.

Hvordan foregikk så saksbehandlingen i krigsretten? Straks retten var samlet ble alle dommerne tatt i ed før de inntok sine plasser, offiseren sittende og de andre dommerne stående bak. Når så tiltalte var blitt ført fram, gjorde auditøren retten og tiltalte kjent med hvorfor møtet skulle holdes og hva som var blitt opplyst i vedkommende sak under krigsforhøret og eventuelt senere i saken. Så fikk tiltalte anledning til å komme med sine eventuelle innvendinger og ble deretter midlertidig fjernet fra rettslokalet. Under selve krigsrettsaken kunne han bare med spesiell tillatelse la forsvarer ivareta sine interesser. (Det ble aldri beskikket noen forsvarer av det offentlige ved krigrett og krigsforhør). Auditøren leste så opp sin fremstilling av sakens fakta og et motivert forslag til dom, og nå ble det dommernes tur til å drøfte seg imellom før votering.

Voteringen skulle foregå klassevis, dvs. parvis av dem som hadde samme grad, og den skulle foregå nedenfra og oppover. Hver dommer skulle like-dan underskrive sitt votum klassevis og ved en eventuell dissens innen klas-sene skulle begge vota føres inn i protokollen. Det var i sistnevnte tilfelle og-

så vanlig at det ble votert etter halve klasser, mao etter personer. Men lederen som utgjorde en klasse for seg hadde isåfall dobbeltstemme. Etter voteringen førte auditøren flertallets dom inn i rettsprotokollen, paraferte denne og fikk lederen til å underskrive før retten ble hevet.

På et garnisonssted der det var ansatt auditor, men avdelingen ikke var stor nok til å besette en fullstendig krigsrett, kunne man ifølge kgl res av 7 august 1817 anordne en permanent overkrigskommisjon bestående av kommandanten som leder, to andre offiserer som ble tilbeordret av Feltmarskalken etter forslag fra kommandanten. Auditøren var også medlem av overkrigskommisjonen, og her hadde auditøren stemme ved domsavsigelsen.

Det kan med sikkerhet fastslås at det har vært etablert slike permanente overkrigskommisjoner på flg. steder: I Fredrikshald, Fredrikstad, Kristiansand, Bergen, Vardøhus og i Stockholm. Det er her verd å merke seg flg: På Vardøhus ble det bestemt ved kgl res av 31 juli 1835 at overkrigskommisjon skulle etableres i samsvar med kgl res av 7 august 1817, med den forskjell at i tillegg til kommandanten som leder besto den av garnisonens sekondløytnant samt garnisonens auditor. Når det gjelder overkrigskommisjonen i Stockholm, se egen omtale nedenfor.

2.35 Standretter

Krigsrettsinstruksen omhandlet i tredje kapittel en annen type domstoler, nemlig standretter. Hensynet bak standrettene var at man på grunn av enkelte typer sakers store farlighet, hvor faktum var klart og uomtvistelig uten undersøkelse, øyeblikkelig skulle avsi dom og foreta eksekusjon. En slik behandling kunne ikke forsvares uten i opprørs eller nødstilfelle, og i fredstid ble standrett ikke benyttet, ifølge Schweigaard (prosess 1879). Krigsrettsinstruksen inneholdt ingen bestemmelser om hvordan en slik standrett skulle anordnes og hvilke medlemmer den skulle ha. Schweigaard hevdet imidlertid at de skulle sammensettes som en alminnelig krigsrett. Ved standrett kunne dommen bare gå ut på dødstraff (eventuell full frifinnelse), og som regel ble den eksekvert på stedet like etter. Det var ikke adgang til benådning, men rapport om saken og eksekusjonen skulle alltid sendes til høyeste sjef.

2.36 Konsistorialkrigsrett

Det eksisterte også ytterligere en type krigsretter, nemlig konsistorialkrigsrett. Denne besto av hoffpredikanten eller feltpresten og regimentpresten, noen erfarne offiserer samt auditøren ved vedkommende avdeling. Denne type rett ble bare brukt i krigstid i ekteskapssaker og i saker som angikk kirken og geistligheten.

2.37 Kombinert sivil (borgerlig) militær rett

Med hjemmel i lov om grensen mellom sivil (borgerlig) og militær jurisdiksjon av 3 august 1824 § 8 kunne det anordnes en såkalt kombinert sivil militær rett. Dette gjaldt for de tilfeller hvor personer som var sammen om en forbrytelse dels hørte inn under militær rettergang, og dels inn under borgerlig rettergang. Dette gjaldt bare dersom forening av straffesakene kunne skje uten store vansker. Dersom den militære hadde begått en ren militær forbrytelse i tillegg til den han hadde begått sammen med den sivile personen, ble denne også pådømt av den kombinerte rett. Det samme gjaldt når det pålå den sivile upådømt straffeansvar utenfor den felles forbrytelse. Den kombinerte rett besto av vedkommende sivile dommer og auditøren eller en offiser som ble utnevnt av Jurisdiksjonsjefen i den brigade eller garnison den militære hørte til i. Når flere militære i en slik kombinert rett hørte til forskjellige brigader var det tilfeller, hvor det ble tilforordnet flere offiserer fra de ulike brigader til å ta plass i retten.

2.38 Overkrigskommisjonen i Stockholm

I Stockholm var det ikke nok personale til å kunne sette en fullstendig krigsrett. Ved kgl res av 22 Juni 1857 ble det der nedsatt en permanent overkrigskommisjon til å behandle saker mot menige og underoffiserer ved det gardekompani som var stasjonert i Stockholm. Som leder fungerte den norske stabsoffiser som oppholdt seg der. Ellers besto denne overkrigskommisjon av to av kompaniets offiserer samt auditøren i Stockholm.

Ved kgl res av 6 april 1861 ble sammensetningen endret slik at lederen i overkrigskommisjonen skulle være en norsk offiser stasjonert i Stockholm, som var først i embedsrang.

2.39 Nærmere om marinens domstoler

Kildematerialet er noe ufullstendig når det gjelder marinens domstoler. Det må her skilles mellom jurisdiksjonen og rettenes anordning på flåte eller krigskip og tillands når de personer som tilhørte marinen ikke var på tokt. Ifølge Schweigard hadde man for sistnevnte tilfelle ikke alminnelige lovregler som utrykkelig var gitt for Norge. Tidligere hørte de personer som ikke var på sjøtokt inn under den såkalte combinerte rett ved Holmen i København. Den combinerte rett omfattet alle personer såsant de ikke hørte inn under generalkrigsrett pga av sin høye embedsstilling.

Etter Norges adskillelse fra Danmark ble den sjømilitære underrett anordnet etter resolusjon av 1818. Denne retten som reglementet gav navnet Fredriksvern sjømilitære rett var ingen alminnelig militær domstol som alle personer i Marinen hørte inn under. Den var kun tillagt jurisdiksjon i de militære og kriminelle saker som skjedde ved Fredriksverns Etablissement.

For sjømilitære saker utenfor Fredriksvern, som særlig kunne oppstå i Horten og ved de såkalte små Detachementer i marinen i stiftsstedene hadde man ingen bestemt jurisdiksjon. Disse måtte enten henvises etter lov av 3 august 1824 og reglementet av 21 desember 1818 og § 3 av sjøkommandoen til Fredriksverns sjømilitære rett. Under spesielle omstendigheter kunne saker henvises av Kongen til en jurisdiksjon ved Hæren etter § 1 i lov av 3 august 1824.

Den sjømilitære rett ble i 1850 flyttet til Marinens Hovedverft i Horten. I 1851 ble det opprettet en Verftsrett i Fredriksvern. Denne ble avskaffet i 1865. Den sjømilitære rett hadde kun jurisdiksjon i saker som ikke hørte inn under generalkrigsrett.

2.4 Fullbyrdelse av krigsrettsdommer/ankebehandling

Fullbyrdelse av dommene i underkretsrettene var jurisdiksjonssjefens ansvar, og tilsynet med at avstraffelsen ble utført hørte med til arbeidet til den ovenfor nevnte gevaldigeren eller profossen. (Profossen var en person som foresto militære avstraffelser). Dommen ble som regel eksekvert innen neste dag hvis det var en sak av mindre betydning. Hvis det derimot var en viktigere sak, skulle eksekusjonen utsettes inntil det forelå ordre fra høyere sjef. Dersom det gjaldt liv eller ære eller en høyere offisers stilling og kommando, ble det krevd approbasjon (resolusjon) fra høyeste hold. Dette var den såkalte dommens revisjon.

Den kunne medføre både strengere og mildere straff. Dommens revisjon skyldtes sjelden initiativ fra den domfeltes side, for i de fleste saker, de kriminelle, var dommene inappellable (se nedenfor). Men dersom det gjaldt en underrettsdom som gjaldt en offiser eller penger eller gods kunne den ankes til en høyere rett (se nedenfor). Etter 1814 ble det slutt med skjerpelse av straff ved den såkalte dommens revisjon. Dette skyldtes Grunnlovens § 96 som setter forbud mot å ilegge straff uten etter dom.

Det var egne regler mht. til mulighet for å bringe en krigsretts sak inn for en høyere domstol. Før 1814 var militærdomstolenes avgjørelser utelukkende gjenstand for administrativ, militær revisjon (dette gjaldt både i hær og Marine). Dette forhold ble bøtet på ved at Høyesterett med hjemmel i Grl § 89 i fredstid ble annen og siste instans i krigsrettsaker, dersom de angikk liv, ære, eller frihetstap for lengre tid enn 3 måneder (se ovenfor). (Etter ordningen før 1814 kunne krigsrettssaker overhodet ikke innankes for Høyesterett). Det forhold at Grl § 89 kun gjaldt i fredstid medførte at dommer i krigsrettsaker ikke kunne påankes i krigstid men var endelige.

Det er viktig å ha klart for seg at en sak som var behandlet i brigaderetten ikke kunne påankes til generalkrigsretten, men til Høyesterett. General-

krigsretten var altså ikke overordnet brigaderetten. Forskjellen mellom disse to domstoler var hvilke folk som skulle dømmes ved dem. Det fantes likevel to unntak: Ifølge Schweigaards prosess 1879 var Generalkrigsretten appellinstans, og det gjaldt i saker som 1) angikk penger og gods jfr. Krigsrettsintruksjonens § 31, og 2) når en kaptein, løytnant eller fenrik klager over rettens fornektelse. Ifølge Schweigaard var imidlertid Generalkrigsretten bortfalt som appellinstans i fredstid. Begrunnelsen for dette var at når det gjaldt penger og gods så kunne det i fredstid ikke bli tale om å behandle slike saker ved militær rett da de med hjemmel i lov av 3 August 1824 §4 skulle behandles ved sivil (borgerlig) rett. Samme lovs § 10 litra A fastslo at Høyesterett var appellinstans i de tilfeller i hvilke det enda i fredstider kunne bli avsagt dommer i krigsretten angående penger og gods (militære ting). Når det gjelder 2) klage over rettens fornektelse, så var Høyesterett appellinstans i fredstid. Generalkrigsrettens dommer kunne også påankes til Høyesterett.

Militær rettergangs karakter av særjustis skilte seg ut allerede ved det materielle lovverk som i straffenormer og straffearter avvek betydelig fra den regulære strafferett. Når det gjaldt de mest alminnelige borgerlige forbrytelser, fikk særbehandlingen det tilsynelatende eiendommelige utslag at militære ble vesentlig mildere behandlet enn andre borgere. Poenget lå i at de langvarige fengselstraffene etter den borgerlige lovgivning innebar en trussel mot den militære beredskap. Eller sagt på en annen måte, dersom soldater ble satt i fengsel over lengre tid ville Forsvaret få færre soldater å sende i strid.

2.5 Antall militære rettsaker før 1901

2.51 Ved Høyesterett

I årene 1880 til 1889 ble det behandlet 25 militære rettsaker ved Høyesterett. Imidlertid må det her taes et forbehold. Tallene bygger på en oppgave som var meddelt av Høyesteretts Justissekretær. Man kunne ikke i alle tilfelle med sikkerhet si hvorvidt sakene angikk militære eller borgerlige forbrytelser. Såkalte tvilsomme saker ble ikke medregnet, og tallene ble derfor muligens noe lave.

2.52 Ved Krigsrettene

I årene 1883-1892 ble det ved krigsrettene behandlet tilsammen 108 krigsrettsaker.

De var fordelt på følgende måte: Ved Artilleriet 9, Kavalleriet 11, 1 Akershus Infanteribrigade 3, 2 Akershus infanteribrigade 28, Akershus Festnings kommandantskap 10, Kristiansandske Brigade 13, Bergenske Brigade 12, Bergenshus Festnings Kommandantskap 1, Trondhjemske Brigade 7, Trondhjems Kommandantskap 8, og Marinen 6.

Av de ovennevnte saker ble én av de 11 sakene ved Kavaleriet, og to ved Marinen behandlet ved Overkrigskommisjonen.

2.6 Ansettelsesforhold, lønn, rekruttering og uniformer

2.61 Ansettelsesforhold

Den første tiden etter 1814 ble Generalauditøren og auditørene utnevnt i sine stillinger. I andre halvdel av 1800-tallet skjer det endringer i dette. Generalauditør Diriks er den siste som utnevnes i embetet. De neste generalauditørene fram til 1901 blir ansatt ved konstitusjon. Det samme er tilfelle med auditørene. Etterhvert som de slutter i de respektive brigader blir etterfølgerne ansatt ved konstitusjon. Den eneste auditøren som er utnevnt i sin stilling på slutten av 1800-tallet er auditøren i 2 Akershuske Infanteribrigade Jens Gran (se nedenfor i listen). Etter hans død 13 desember 1900 ansattes det ingen ny auditør, i 2 Akershuske Infanteribrigade, hverken ved konstitusjon eller utnevning. Grunnen til det var at den nye rettergangsloven skulle tre ikraft ganske snart (1901).

Grunnen til at konstitusjonsformen ble valgt, kan være flere. En mulig årsak kan være arbeidet med militær rettergangslov (se ovenfor). Dersom man skal foreta endringer i en statsetats organisasjon, er dette mye lettere å gjøre dersom embedsmennene er konstituert enn om de er fast ansatt. Som nevnt ovenfor så var det stor usikkerhet på 1800-tallet mht. hvordan det militære rettsvesen skulle organiseres. Stillingene som auditør var etter de opplysningene man sitter inne med ikke heldagstillinger, men bistillinger. Det finnes ikke noen opplysninger om at enkelte av stillingene kan ha vært heldagstilling. Som eksempel på en auditør i bistilling kan nevnes Tillisch på Oskarsborg (se personallisten). Når det gjelder generalauditørstillingen så var den etter de opplysningene som finnes heldagstilling. Et forhold som tyder på det var at enkelte generalauditører hadde tjenestefri fra en annen stilling. F.eks. hadde generalauditør Platou iflg statskalenderen tjenestefri som Stiftsrettsoverjustitiarius.

2.62 Lønn

Hvordan var så lønnsnivået for henholdsvis Generalauditøren og auditørene? Jeg vil her ta utgangspunkt i lønnsnivået i 1900 som var siste året den gamle ordningen fungerte hele året. Generalauditøren hadde i årlig lønn kr 5736, av dette beløp fikk han kr 4999,27 fra Hæren og fra Marinen kr 736,73. Brigadeauditørene hadde følgende årlige avlønninger:

Kr 1200 samt til reiser kr 144, oppasser og brødpenger kr 170,34 og kvartergodtgjørelse (i Kristiania kr 740, i Fredrikshald kr 400 i Kristiansand kr 396, i Bergen kr 500 og i Trondheim kr 480. Brigadeauditøren ved 2

Akershuske Infanteribrigade hadde 400 kroner ekstra som auditør ved Garden i Oslo. Brigadeauditøren ved kavaleribrigaden hadde 200 kroner ekstra som juridisk konsulent ved Ingeniørvåpenet.

Det vil her være hensiktsmessig å beskrive lønnsforholdene under den nye ordningen med generaladvokat og krigsadvokater mm. Da den nye ordningen med generaladvokat og krigsadvokater trådte i kraft i 1901 hadde hhv. Generaladvokaten, krigsadvokatene og krigsdommerne følgende årlig avlønning:

Generaladvokaten hadde kr 6400. Av dette beløp fikk han kr 4800 fra Hæren og kr 1600 fra Marinen. Videre hadde han kr 1500 til kontorhold. Av dette beløp fikk han kr 1000 fra Hæren og kr 500 fra Marinen. Krigsadvokaten i Kristiania hadde i årlig avlønning kr 4500 samt kr 2000 til kontorhold. Krigsadvokatene i hhv. Fredrikshald, Kristiansand, Bergen og Trondheim hadde hver kr 1800 i årlig avlønning. Krigsadvokaten hadde også kr 200 ekstra sålenge han skulle bestyre (dekke) Tromsø stift. Krigsdommeren i Kristiania hadde kroner 1200 i årlig lønn samt kr 600 årlig til kontorhold. Krigsdommerne utenfor Kristiania hadde i årlig lønn kr 400 hver samt kr 200 til kontorhold.

2.63 Rekruttering

Auditøren måtte, som det tidligere er gjort rede for være juridisk utdannet. Noen av dem var offiserer, f.eks. Manthey ved Christiansands Infanteribrigade, men det var intet krav om offisersutdanning i tillegg for å bli auditør. Flere av auditørene var, som det fremgår av listen, barn av offiserer og da var jo ikke det militære liv helt ukjent for dem. Det finnes imidlertid ingen opplysninger som tyder på at dette skulle være avgjørende når det gjaldt valg av yrke.

2.64 Uniformer

Generalauditøren og auditørene hadde uniformer. Uniformsreglementet for Armeen fra 1820 gir følgende beskrivelser av uniformene:

Generalauditørens uniform

Mørkeblå kjole med krave, Opslags og Ophæfninger af samme, Slags tøj, og een Rad gule Løveknapper, samt på krave og opslage et Guldbroderie. Guld-epauletter som for General-adjutanter og Armee-Intendanten ere reglementerede. Mørkeblaae vest og Pantalons med Guldgalonier nedad paa Siderne, til Gallahvide pantalons og hvid Vest.

Støvler med sporer. Trekantet Hat med sort Plus mage Guld-krampe og Guld Cordons, Sværd eller Kaarde med Armeens Felttegn.

Auditørenes uniform

Mørkeblaae Kjole med een Rad gule Løveknapper, sort Fløyels krave og Opslage, og blaae Ophæftninger. Mørkeblaae Pantalons med en sort Fløiels Stribe nedad paa siderne. Trekantet Hat med Guld-Krampe og Guld-Cordons. Kaarde med civilt porte-eepe.

Det har ikke lyktes å finne noen opplysninger om egne uniformer for mari-nens auditører.

2.7 Nærmere om bakgrunnen for vedtagelsen av den militære rettergangslov i 1900

I 1900 ble den militære rettergangslov vedtatt, og den trådte ikraft fra 1 april 1901. Den hadde imidlertid en lang forhistorie, og la oss se litt nær-mere på den.

I løpet av det 18. århundre ble rettergangsbestemmelsene praktisert og nærmere utformet på en slik måte at den militære rettergang ble hemmelig, inkvisitorisk og uten adgang til appell. I Grunnloven av 1814 fikk man i § 96 forbud mot pinlig forhør og i den senere § 89 som senere ble opphevet (se nedenfor om dette), fikk man adgang til å bringe enkelte krigsrettsaker inn for Høyesterett i fredstid. Disse forhold medførte visse forbedringer, men den militære rettspleie beholdt likevel sitt tidligere preg etter at Grunnloven var vedtatt.

Riksforsamlingen på Eidsvold i 1814 bestemte at det skulle finne sted en re-visjon av den militære lovgivning i forbindelse med den alminnelige lov-revisjon som var blitt påbudt i Grunnlovens § 94. I 1827 ble det gitt et pålegg til Generalauditøren om å utarbeide forslag til ny militærlovgivning. Imid-lertid førte ikke dette til noe resultat, og i 1836 ble dette arbeid overdratt til Lovkommisjonen av 1828, som i forbindelse med dette ble forsterket. I 1841 fremla kommisjonen et foreløpig utkast til en militær rettergangslov. Imidlertid ble det videre revisjonsarbeid lagt til side. Først i 1873 ble re-vijsnsarbeidet gjenopptatt. Det ble da nedsatt en ny kommisjon med opp-drag å utarbeide et motivert utkast til militær rettergangslov. Denne kom-misjonen avga sin instilling i 1878. Kommisjonen la til grunn for sitt arbeid det prinsipp at behandlingen av militære straffesaker ikke burde være for-skjellig fra behandlingen av borgerlige straffesaker så langt det var praktisk mulig. Ut fra dette syn sluttet kommisjonenes lovutkast seg så nær som mul-ig til den borgerlige straffeprosessordning som var gjeldende dengang.

Dette førte til motstand på militært hold, og vesentlig på grunn av dette ble så saken stilt i bero.

I 1888 ble det utarbeidet et forberedende forslag av brigadeauditør Gran. På grunnlag av dette ble det nedsatt en ny komite, og denne fremla i 1890 et utkast til militær rettergangslov. Departementet fant i tilslutning til et disserterende medlem av komiteen (daværende advokat Smedal) at man måtte omarbeide utkastet for å bringe det i overensstemmelse med den nye borgerlige straffeprosesslov av 1 juli 1887. I 1891 ble det så nedsatt en ny komite. I oppdraget til denne komiteen ble det uttrykkelig sagt at den skulle legge den borgerlige straffeprosess til grunn, og bare ta de avvikelser som de militære forhold gjorde nødvendig. I 1894 kom komiteens innstilling som bygget på dette syn. Det kom i særlig grad til uttrykk i de prinsipielle krav om at rettergangen skulle være muntlig og offentlig, at det skulle gjennomføres en fullstendig atskillelse mellom påtalemyndighet og dommyndighet, at siktede skulle ha adgang til å la seg bistå av forsvarer og at domfelte skulle kunne anvende rettsmidler mot en fellende dom. Komiteens utkast ble lagt til grunn for det lovforslag som ble fremlagt ved Ot. prp. nr 24 for 1898 og for den fullstendige lovrevisjon som ble gjennomført ved den militære rettergangslov av 29 mars 1900, i det vesentlige i overensstemmelse med proposisjonen. Den militære rettergangslov trådte ikraft 1 april 1901.

Kilder

Vestfoldminner 1981: Auditøren som politimester og magistrat I Horten. av Sigurd Rødsten.

Jon Krokmoen: Litt om det militære rettsvesen i Norge i eldre tid.

Norsk Arkivforum nr 3. 1980. (Det meste av stoffet om militære forhørsretter, generalkrigsrett og brigaderetter er hentet herfra).

Den Dømmende makt: Domstolenes organisasjon og virksomhet 1814-1964.

Schweigaards prosess 1879.

Utkast til lov om rettergangs måten i militære straffesaker med motiver Kristiania 1894.

Ot. prp nr 29 1953.

Alf Kiil: Arkivkunnskap 1969.

Militær Lovsamling 1814-1901.

Slekten Borchgrevink med sidelinjer 1911.

Johan Wilhelm Hansteen: Den militære rettsvitenskaps stilling i Norge. Artikkel i Norsk Rettstidende 1886 side 385-391.

3. 1901-1940

3.1 Oversikt

I første halvdel av denne perioden var den militære rettergang i funksjon i fredstid, og militære straffesaker ble behandlet etter denne lovs regler ved de militære straffedomstoler.

I 1921 endres rettergangsreglene med virkning fra 1 januar 1923 slik at de regler som gjelder alminnelige straffesaker også ble gjort gjeldende for militært personell i fredstid. Et resultat av dette var at stillingene som generaladvokat, krigsadvokater og krigsdommere var ubesatt i tiden 1923-1940.

Da den militære rettergangslov trådte ikraft 1 april 1901 ble stillingene som Generalauditør og Auditør opphevet. Med hjemmel i den nye loven ble det opprettet stillinger som generalkrigsadvokat (generaladvokat), krigsadvokat og krigsdommere (se nærmere om dette nedenfor).

Den militære rettergangsloven av 1900 (nedenfor kalt Rettergangsloven) ble betegnet som et stort fremskritt i forhold til den tidligere militære rettspleie. Tidligere var som kjent militærprosessen hemmelig og inkvisitorisk. Nå fikk man en prosess som bygget på de samme hovedprinsipper som den borgerlige Straffeprosesslov, og herunder offentlig og muntlig forhandling, partsrettigheter for den tiltalte, slik som rett til å få bistand av en utnevnt forsvarer. Det ble også fullstendig adskillelse av påtalemyndighet og domsmyndighet. Det som skilte den militære strafferettspleie fra den borgerlige var vesentlig påtalemyndighetens og domstolenes organisasjon. Påtalemyndigheten ble utøvet av de militære jurisdiksjonssjefer med bistand av Generaladvokaten og krigsadvokatene. Domstolene ble organisert som særlige militære straffedomstoler hvor kun militærpersoner i tillegg til juridiske fagdommere kunne være medlem. I likhet med de alminnelige straffedomstoler trådte de kun i virksomhet etter anmodning fra påtalemyndigheten (den militære) jfr. Rettergangsloven § 64.

Lovens virkeområde var som følger: Etter lovens regler skulle alle saker ang. militære forbrytelser og forseelser behandles, dvs. handlinger som ble betegnet som straffbare i den militære straffelovgivning uavhengig av om straffen kunne søkes i den militære eller borgerlige straffelovgivning. Etter loven ble også saker ang. borgerlige forbrytelser eller forseelser behandlet dersom påtale ble reist mot følgende personer (jfr Rettergangsloven § 6 og 7):

- 1 Militærpersoner som tjenestegjør i krigstid eller på sjøtokt eller ved hæravdeling utenfor riket.

- 2 Andre personer som uansett hvilken grunn følger en avdeling av den væpnede makt i krigstid eller på sjøtokt eller utenfor riket.
- 3 Krigsfanger som står under militær bevoktning.

Dersom det offentlige reiste sak mot militær tjenestemann om fratredelse av stilling uten at det var å betrakte som straff, ble disse saker anlagt ved krigsrett. Saken skulle da behandles etter rettergangslovens regler dersom disse var anvendbare. Saker som angikk borgerlige forbrytelser eller forseelser og som etter Rettergangsloven § 7 hørte inn under militær straffemyndighet, gikk over til behandling etter den borgerlige straffeprosesslovs regler når den militære påtalemyndighet fant det hensiktsmessig at saken ble overlatt til de borgerlige myndigheter. Dersom det allerede var reist tiltale ved krigsrett og den siktede protesterte, så måtte man ha rettens tillatelse til å overlate saken til de borgerlige myndigheter.

3.2 Organiseringen av den militære påtalemyndighet

3.21 Oversikt

Den militære påtale myndighets tjenestemenn var:

- 1 Generaljurisdiksjonssjefene
- 2 Jurisdiksjonssjefene
- 3 Offiserer som førte kompanisjefs eller tilsvarende eller høyere kommando. Offiserer som hadde befaling over militær befestning, anstalt eller skip. Offiserer som hadde en tilsvarende selvstendig stilling innen den militære forvaltning.

Påtalemyndighetens tjenestemenn hadde påtalerett overfor de personer som var underlagt deres kommandomyndighet.

Kongen kunne ved alminnelig bestemmelse føre personer inn under jurisdiksjonssjefers område som de etter loven ikke hørte inn under. Det var her en begrensning: Man kunne ikke føre personer som tilhørte Hæren inn under Marinens jurisdiksjon eller omvendt.

Generaljurisdiksjonssjefen var den kommanderende general og kommanderende admiral.

De hadde den overordnede ledelse av påtalemyndigheten innen sin forsvarsgren. Bare Kongen kunne lage alm. regler om utøvelsen av deres verv, jfr. Rettergangslovens § 52.2.

Jurisdiksjonssjefer ble beskikket av Kongen blant brigadesjefer, våpensjefer, kommandanter, skipssjefer eller andre sjefer. De ledet påtalemyndigheten innenfor hver sin jurisdiksjon under ledelse av vedkommende generaljurisdiksjonssjef. Kongen bestemte hvor mange jurisdiksjoner det skulle være og deres virkeområde, jfr. Rettergangslovens § 53.

Bare generaljurisdiksjonssjefene og jurisdiksjonssjefene kunne i alminnelighet beslutte tiltale (utferdige tiltalebeslutning). De befalingsmenn som er nevnt under pkt. 3 ovenfor kunne det ikke. De kunne derimot treffe de andre forføyninger som lå under påtalemyndigheten, enten alene eller etter rettens beslutning som f.eks. pågrepelse ransaking og beslag, jfr. Rettergangslovens § 50-53. I enkelte tilfelle kunne likevel « andre befalingsmenn » tillegges påtalemyndighet dersom det ikke var anledning til å innhente avgjørelse om påtale fra den som etter loven var tilagt den, jfr. Rettergangsloven § 50. 1.2.

Hvilken oppgave hadde så Generaladvokaten og Krigsadvokatene i dette system? Ingen av jurisdiksjonssjefene var jurister. De hadde behov for juridisk assistanse under utøvelsen av påtalemyndigheten.

3.22 Generaladvokaten

Generaladvokaten skulle bistå generaljurisdiksjonssjefene ved deres utøvelse av påtalemyndighet. Jurisdiksjonssjefene skulle bistås tilsvarende av krigsadvokatene.

Generaladvokaten og krigsadvokatene skulle høres ved alle viktige avgjørelser jfr. Rettergangslovens § 54 2 ledd. De skulle medundertegne den skriftlige utferdigelse av enhver ordre eller beslutning dersom de hadde medvirket til den. Generaladvokaten og krigsadvokatene ble ved undertegningen medansvarlig for lovligheten av ordren eller beslutningens lovlighet. Dette gjaldt ikke dersom de påførte vedkommende dokument at de var uenige i avgjørelsen. Generaladvokaten og Krigsadvokatene hadde ikke noen påtalerett etter den nye loven. Avgjørelse om påtale lå som nevnt ovenfor hos jurisdiksjonssjefene. Selvstendig påtalerett fikk de først ved lovendringen i 1994 selv om den er sterkt begrenset (se nærmere om dette nedenfor).

Generaladvokaten var (er) felles for hær og marine. Han ble utnevnt av Kongen og skulle ha de samme foreskrevne egenskaper som Riksadvokaten eller ha tjenestegjort i tre år som krigsadvokat. Generaladvokaten var direkte underlagt Forsvarsdepartementet, (etter 1945 ble Generaladvokaten underlagt Justisdepartementet, se nedenfor).

Generaladvokaten skulle som regel føre alle saker for den militære Høyesterett. I fredstid skulle han også føre saker ved krigsrett som ble reist mot personer av høyere grad enn kaptein. Generaladvokaten skulle også føre tilsyn med krigadvokatenes utøvelse av deres verv. Jfr Rettergangslovens § 55, 3.

I 1906 nærmere bestemt 28 september ble det ved kgl res gitt en instruks for Generaladvokatembetet. Det ble der bl.a. bestemt at embetet som generaladvokat inntil videre skulle besettes ved konstitusjon (se nærmere om dette nedenfor) samt at krigsadvokaten i Kristiania skulle overta endel av de gjøremål som var lagt til generaladvokaten. Etter instruksjonen skulle generaladvokaten bl.a. avgi betenkninger og uttalelser om det militære rettsvesens organisasjon og virksomhet og etter anmodning fra Forsvarsdepartementet og jurisdiksjonsjefer gi skriftlige eller muntlige råd om militære straffesaker mv. og om militære forskrifter og reglement og andre spørsmål av militærjuridisk art.

Når det gjelder krigsadvokaten i Kristiania så skulle han føre sakene for den militære Høyesterett og for krigsrett de saker som måtte bli reist mot høyere offiserer enn kaptein, dersom ikke Generaladvokaten selv førte saken, eller en annen krigsadvokat han hadde pålagt det førte saken. Videre så skulle krigsadvokaten i Kristiania etter nærmere regler avgi skriftlige betenkninger og muntlige råd etc. For nærmere detaljer se instruksjonen.

Bakgrunnen for at det ble foretatt en slik fordeling av arbeidsoppgavene var etter all sannsynlighet at Generaladvokatembetet ble føyd sammen med embetet som generalkrigskommissær i 1906 (se nedenfor). Det ville blitt meget vanskelig for Generalkrigskommissæren å dekke alle de arbeidoppgaver Generaladvokaten var pålagt før sammenslåingen.

3.23 Krigsadvokatene

Krigsadvokatene ble beskikket av Kongen. Det skulle iflg. Rettergangsloven fortrinnsvis beskikkes menn som hadde tjenestegjort som offiserer. Videre måtte krigsadvokatene være i besittelse av de egenskaper som var foreskrevet i «Lov om høyesterettsadvokaters beskikkelse», samt at de måtte gjennomgå prøve i militær rett som bestemt av Kongen, Jfr Rettergangsloven § 56.

Ved å beskikke menn som fortrinnsvis hadde vært offiserer i tillegg til juridisk embedseksamen hadde man den fordel at man fikk krigsadvokater som kjente til de militære forhold. Disse avvek på flere punkter ganske vesentlig fra det sivile liv. Muligheten for fortrinnsvis å utnevne offiserer var ikke alltid tilstede. Det må antas at det var et forholdsvis lite antall jurister

som også hadde tjenestegjort som offiserer, men det var noen (se personalisten).

Som nevnt ovenfor ble noen av de tidligere auditører utnevnt til krigsadvokater og krigsdommere under den nye ordningen. Forøvrig var ikke kravene til krigsadvokatene helt absolutte. I krigstid på sjøtokt og under særegne forhold kunne Kongen eller den han bemyndiget også bruke andre skikkelige menn som krigsadvokater.

Rettergangsloven bestemte at krigsadvokatenes antall skulle være minst fire for Hærens del og én for Marinen, jfr Rettergangslovens § 54, 3. (Det var egne krigsadvokater for hhv hær og marine i tiden 1901-1923. Etter 1940 ble de felles for alle forsvarsgrener i, bortsett fra en periode etter 1954 hvor det var en annen ordning i Nord-Norge se nedenfor).

Krigsadvokatene skulle føre de sakene for Høyesterett og krigsrett som ikke ble ført av Generaladvokaten, (se nærmere om dette ovenfor ang. instruksjonen av 1906).

Det kunne oppstå meningsforskjell mellom juridiksjonssjefene og krigsadvokatene om påtalemyndighetens utøvelse. Da kunne Krigsadvokaten forlange at saken ble forelagt for Generaljuridiksjonssjefen. Denne skulle så foreta avgjørelse i saken, men han måtte først rådføre seg med Generaladvokaten.

Det var kun menn som fungerte som krigsadvokater Dette forhold må sees i lys av tiden. Forsvaret var meget fjernt som arbeidsplass for kvinner. Videre var det meget få kvinner som hadde juridisk embedseksamen. Kvinnelige krigsadvokater fantes ikke før Torhild Stray ble kst. på 1980-tallet. I 1995 ble Mona Madsen ansatt som den første kvinnelige fast ansatte krigsadvokat (se nedenfor).

3.24 Nærmere om organiseringen av generaladvokat og krigsadvokattjenesten 1901-1923

I 1901 ble det utnevnt generaladvokat og krigsadvokater. Generaladvokaten hadde kontor i Kristiania. (For nærmere opplysninger om lokalisering for Generaladvokaten/ Krigsadvokaten i Kristiania se nedenfor).

Den første generaladvokat var Harald Smedal (se listen). Smedal ble konstituert som generalkrigsadvokat fra 1 april 1901 og utnevnt til generalkrigsadvokat fra 28 september 1901. Ved lov av 22 mai 1902 ble tittelen endret til generaladvokat. Smedal innehadde embetet som generaladvokat til 30 september 1906.

Fra 1 oktober 1906 ble embetet som generaladvokat føyd til embetet som generalkrigskommisær, og generalkrigskommisær Jens Kristian Meinich Bratlie (se listen) ble kst. som generaladvokat fra samme dato. Denne ordningen ble praktisert til 1912 da Bratlie ble statsminister. Det første brev som er signert av Bratlie i egenskap av generaladvokat er datert 1 oktober 1906.

I forbindelse med Smedals avgang ble det foretatt ytterligere en endring av ansettelsesforholdene i tillegg til at embetet som generaladvokat ble føyd til embetet som generalkrigskommisær. Endringen besto i at kgl res av 28 september 1906 om instruks for generaladvokatembetet slo fast at inntil videre skulle embetet som generaladvokat besettes ved konstitusjon dersom det ble ledig. Konstitusjonsformen ble beholdt helt frem til Arne Willy Dahl ble utnevnt til generaladvokat i 1988. Det er vanskelig å si noe helt sikkert om hvorfor konstitusjonsformen ble valgt så tidlig som i 1906. Den mest sannsynlige årsaken er vel at det ganske tidlig begynte å komme kritikk mot systemet med et eget militært rettsvesen, med derav følgende usikkerhet mht. til systemets eksistens (se nærmere om dette nedenfor).

I 1912 da Bratlie ble statsminister ble Axel Andersen kst. som generaladvokat, og han fungerte i embetet til 1 januar 1923, da det militære rettsvesen ble lagt ned i fredstid (se nærmere om dette nedenfor). Ifølge statskalenderen fungerte Axel Andersen også som krigsadvokat i Kristiania 1912-1916, samtidig som han var generaladvokat.

Krigsadvokatene hadde sete på forskjellige steder i Norge (se listen). Hæren hadde flere krigsadvokater, men Marinen hadde bare en som var stasjonert i Horten. Stillingene som krigsadvokat var bistillinger. Det var ingen krigsadvokat som dekket Luftforsvaret av den enkle grunn at det ikke ble noen egen våpengren før i 1944. (Før 1944 var det Hærens og Marinens flyvåpen som dekket det senere Luftforsvars område). Først i 1954 fikk Luftforsvaret egne krigsadvokater, men da kun i Nord-Norge.

3.3 De militære domstoler

3.21 Oversikt

En alminnelig generell betegnelse for militære straffedomstoler som ofte ble brukt, var krigsrett. Man kunne f.eks. si at NN ble stilt for krigsrett. Den militære rettergangslov brukte imidlertid uttrykket i snevrere betydning, og det var om den domstol som ordinært var 1. instans i militære straffesaker.

Domstoler i de saker som hørte inn under den militære rettergangslov var: Den militære Høyesterett, Høyesteretts militære kjæremålsutvalg, Krigs-

rett, Militær forhørsrett, Standrett. Det var ingen militær lagmannsrett. Den ble først opprettet etter 2. verdenskrig (se nedenfor). De militære straffedomstoler trådte kun i virksomhet på begjæring av den militære påtalemyndighet. Deres virksomhet opphørte når begjæringen ble trukket tilbake såsant ikke unntagelse var hjemlet i Rettergangsloven, jfr Rettergangslovens § 64.

3.22 Den militære Høyesterett

Dersom den militære påtalemyndighet eller tiltalte begjærte fornyet behandling i en sak hvor dom var avsagt av krigsretten, ble den fornyede behandling foretatt ved den militære Høyesterett. Saker som ikke angikk liv, ære eller frihetstap for lengre tid enn 3 måneder kunne ikke tas under fornyet behandling med mindre Høyesteretts militære kjæremålsutvalg fant grunn til det. I krigstid ble samtykke av kjæremålsutvalget krevd i alle typer saker. Tiltalte kunne i krigstid ikke begjære at kjæremålsutvalget fikk forelagt saken med mindre han var idømt livsstraff, straffarbeide, avsettelse, embeds, eller bestillingsfortapelse. Etter tiltaltes død kunne bare påtalemyndigheten begjære fornyet behandling og da kun til gunst for tiltalte, jfr Rettergangsloven § 209.

Den fornyede behandling ved den militære Høyesterett foregikk etter de samme regler som ved krigsretten. Det skulle mao. finne sted en fullstendig prøvelse av straffesaken for Høyesterett både i skyldspørsmålet og straffespørsmålet, med umiddelbar avhøring av tiltalte og vitner. Dette var en ordning som savnet sidestykke i den borgerlige straffeprosess. Begrunnelsen for denne eiendommelige ordning var hensynet til § 89 i Grunnloven av 1814. Denne grunnlovsbestemmelse hadde opprinnelig følgende ordlyd:

«I fredstider er Høiesteret tilligemed tvende høie officerer som Kongen tilforordner anden og sidste instans i alle de Krigsrets-sager som angår enten liv eller Ære eller Frihedstap for lengre en tre Maaneder».

Høyesterett hadde innvendinger mot at det skulle kunne foretas fornyet behandling av skyldspørsmålet i Høyesterett, men dette ble det ikke tatt hensyn til.

Det var visstnok ikke mange saker til behandling i den militære Høyesterett. I årene 1901-1911 var det kun 13 ankesaker og 2 saker til fornyet behandling. Den første av de to sakene til fornyet behandling varte i 8 rettsdager fra 23 september til 1 oktober 1902. Det ble avhørt 30 vitner og to sakkyndige. Den andre saken var den såkalte Agdenessaken, Rettstidene 1909 side 545. Agdenes saken angikk bl.a. domfellelse av en oberstløytnant og festningskommandant etter den militære straffelov § 77 for å ha forlatt

festningen uten på betryggende måte å ha ordnet kommandoforholdet under sitt fravær, og en kaptein etter samme § for å ha latt en offiser benytte festningens ammunisjonsmagasin som nattlosji uten at det var tvingende nødvendig, samt domfellelse av en sersjant som uten rimelig grunn til mistanke hadde fremført falsk anklage mot flere offiserer som var hans overordnede eller foresatte.

Høyesterett dømte oberstløytnanten til 90 dagers vaktarrest . Kapteinen til 10 dagers vaktarrest og sersjanten til 20 dagers vaktarrest.

Denne saken varte i 35 rettsdager fra 15 juni til 26 juli 1909 + 1 dag som måtte stilles til rådighet for advokatene til forberedelse av deres slutningsforedrag. I denne saken ble det avhørt 86 vitner fra forskjellige kanter av landet. Ved hovedforhandling i den militære Høyesterett pliktet nemlig vitner å møte uavhengig av hvor de bodde i landet. Flere av vitnene måtte oppholde seg i Oslo i mange dager før de kunne bli avhørt. Deres samlede reisegodtgjørelse utgjorde kr 11912,68. For at vitnene sånn noenlunde skulle få dekket sine utgifter i forbindelse med reisen til Oslo og oppholdet der, ble det på forespørsel bevilget dem en høyere godtgjørelse enn den vanlige av Stortinget. Salærene til de tre forsvarere i saken utgjorde tilsammen kr 12000.

Den militære Høyesteretts sammensetning

Den militære Høyesterett var organisert som den alminnelige Høyesterett med tiltredelse av 2 offiserer jfr Rettergangsloven § 16. Ordningen med to offiserer som medlemmer ble således videreført fra tiden før 1901 i den militære rettergangslov (se ovenfor). I og med at offiserenes deltagelse var hjemlet i Grunnloven § 89 var det ikke mulig å endre på dette så lenge Grunnlovens § 89 var ikraft. De to offiserene skulle komme fra Hæren eller Marinen. Hvor de kom fra var avhengig av om saken var reist ved en av Hærens jurisdiksjoner eller ved Marinens jurisdiksjon. Kongen oppnevnte for to år av gangen to offiserer fra Hæren og to offiserer fra Marinen til dette. Det ble også oppnevnt to varamenn fra hær og marine. Samtlige av de militære dommer måtte ha grad som stabsoffiser eller høyere. (Fortegnelse over offiserer som har vært medlem av den militære Høyesterett finnes i personallisten). Høyesterettsjustitiarius eller hans stedfortreder var rettens formann.

Høyesteretts militære kjæremålsutvalg

Dette besto av den alminnelige Høyesteretts kjæremålsutvalg pluss to offiserer etter samme regler som i den militære høyesterett (se ovenfor). Den eldste høyesterettsdommer fungerte som formann. Som et eksempel på en

sak fra det militære kjæremålsutvalg kan nevnes spørsmålet om en siktet under etterforskning ved militær forhørsrett har adgang til å møte med privat forsvarer, Rt 1911 side 506. De militære medlemmer her var Hansen og Keilhau.

Nærmere om avskaffelsen av den militære Høyesterett i fredstid

I tiden 1898-1911 ble det gjentatte ganger fremmet forslag om endringer i Grl § 89. Hensikten med disse forslagene var at det helt skulle bli overlatt til lovgivningen å fastsette de nødvendige begrensninger i adgangen til fornyet prøvelse av straffesaker i Høyesterett. Så lenge Grl § 89 var gjeldende var det ikke mulig å begrense adgangen til fornyet behandling i Høyesterett (se ovenfor). Ved en grunnlovsbestemmelse 17 desember 1920 ble Grl § 89 endelig opphevet etter at paragrafen tidligere ved grunnlovsbestemmelse av 7 juli 1913 hadde fått denne ordlyd:

«I militære straffesaker skal Høyesterett tiltredes af tvende offiserer som kongen tilforordner.»

Ved at Grl § 89 ble opphevet kunne man endelig foreta endringer i den militære rettergangsordning. En midlertidig lov om forandringer i den militære rettergangslov ble gitt den 17 desember 1920. Ved denne lovs ikrafttreden ble den militære Høyesterett og Høyesteretts militære kjæremålsutvalg avskaffet, og det ble nå slutt på ordningen med å ha egne militære medlemmer i Høyesterett og i kjæremålsutvalget. Den alminnelige Høyesterett ble da domstol også for militære straffesaker, både i krig og fred, og denne ordningen gjelder fremdeles. På samme måte erstattet det alminnelige kjæremålsutvalg det militære kjæremålsutvalg.

Selv om den militære Høyesterett ble avskaffet ble ordningen med fornyet behandling av militære straffesaker i Høyesterett ikke avskaffet ved ikrafttredelsen av den midlertidige loven av 17 desember 1920. For fredstid ble ordningen med fornyet behandling faktisk avskaffet ved fredsrettergangsloven av 6 mai 1921. Denne loven fastsatte at i fredstid skulle slike saker behandles etter reglene for borgerlige straffesaker. Imidlertid ble adgangen til fornyet behandling opprettholdt i krigstid. Denne adgangen ble først avskaffet ved lov av 26 november 1954 (se nedenfor).

3.33 Krigsrett

Dette var den alminnelige straffedomstol i første instans. Det skulle være en krigsrett for hver jurisdiksjon. I fredstid skulle det også være en krigsrett ved hver generaljurisdiksjon til pådømmelse av saker mot person med høyere grad enn kaptein.

Krigsretten besto av krigsdommer som formann og fem militære personer som domsmenn. Krigsdommeren måtte ha de samme lovbestemte kvalifikasjoner som høyesterettsdommere. De ble beskikket blant rikets faste dommere som ikke var medlemmer av Høyesterett. Stillingene som krigsdommere var bistillinger. Det samme var tilfelle etter 1945 (se nedenfor). Det skulle fortrinnsvis beskikkes dommere som hadde tjenestegjort som offiserer jfr Rettergangsloven § 22. 2 ledd. Dette siste krav var ikke alltid lett å innfri da det var begrenset hvor mange aktuelle personer som hadde tjenestegjort som offiser. Noen var det riktignok, og hvem de var fremgår av personallisten (se nedenfor). Det var egne krigsdommere for hhv. hær og marine både i krigsrett og i militær forhørsrett. Etter 1945 ble krigsdommere felles for hær og marine. Dette gjaldt både krigsrett og militær forhørsrett.

Systemet med forskjellige typer medlemmer av krigsretten ble beholdt fra tiden før 1901, men i en noe annen form. Domsmennene var delt opp i seks forskjellige klasser avhengig av hvilken grad tiltalte hadde. (general/admiral, stabsoffiser, kaptein, løytnant, underoffiser, menig)

- 1 I sak mot general eller admiral: En eller flere generaler og admiraler, og forøvrig oberster eller kommandører.
- 2 I sak mot stabsoffiser: En general eller admiral, og fire stabsoffiserer eller fem stabsoffiserer.
- 3 I sak mot kaptein: Tre stabsoffiserer og to kapteiner.
- 4 I sak mot løytnant: En stabsoffiser, to kapteiner, og to løytnanter.
- 5 I sak mot underoffiser: En stabsoffiser, en kaptein, en løytnant og to underoffiserer.
- 6 I sak mot menig eller person som ikke er militær: En stabsoffiser, en kaptein, en underoffiser og to menige.

Dersom domsmenn av de bestemte klasser ikke kunne skaffes tilveie, så kunne inntil to av dem være av den nærmeste høyere eller lavere klasse som var bestemt for vedkommende tilfelle. Likevel skulle minst én av domsmennene være overordnet tiltalte dersom det var mulig.

Bare personer med militær grad kunne være domsmenn i krigsrettsaker. Dette skyldes de særegne forhold man har i et militært system. Dette avviker på flere måter fra det man finner i det sivile samfunn med bl.a. et spesielt under/overordningsforhold.

I straffeprosessen er det et prinsipp at man skal dømmes av domsmenn som er ens likemenn. I borgerlige straffesaker er dette uproblematisk da alle tiltalte stiller helt likt i forhold til de som skal være domsmenn. I militære

straffesaker derimot, blir det noe annerledes. I et militært system har man et spesielt under/overordningsforhold som man ikke finner ellers i samfunnet. Det ville f.eks. være uheldig dersom en offiser kun ble dømt av personer som var ens under/overordnede. Domsmennene ville da kunne bli ansett for å være partiske. Dette kan illustreres med et eksempel. En offiser er f.eks. tiltalt for å ha forbrutt seg mot en menig etter den militære straffelov, og skal dømmes ved krigsrett. Dersom kun menige da skulle være domsmenn, kunne partiskhet meget lett oppstå. Man kunne risikere at de menige domsmenn dømte offiseren bare fordi han var dem overordnet, selv om det var adskillig tvil, mht. hva som hadde foregått. Ved å ha forskjellige typer domsmenn unngår man slike forhold. Reglene om hvilke typer domsmenn som skulle gjøre tjeneste etter hvilken grad tiltalte hadde, ble endret flere ganger i årene fram mot 1996.

Det var før rettergangsloven ble vedtatt diskusjon om hvorvidt krigsrettens sammensetning burde være den samme i alle saker eller om den burde være forskjellig etter tiltaltes militære grad. I andre land var en slik spesialisering større eller mindre. Såvidt man visste rundt århundreskiftet var det ingen land som hadde et system hvor krigsrett ble satt helt likt uten hensyn til den tiltaltes militære stilling. Det land som kom nærmest et slikt system var Sveits. Der ble divisjons- og våpensjefer og andre høyere befalingsmenn dømt av et ekstraordinært Tribunal som besto av tre lovkyndige og fire divisjonssjefer.

Forøvrig sorterte alle militærpersoner under en alminnelig krigsrett. Den var sammensatt av tre offiserer og tre underoffiserer eller menige samt én lovkyndig.

Opp igjennom tiden ble domstolenes sammensetning endret.

3.34 Militær forhørsrett

I den militære forhørsrett ble det avgitt vitneforklaring innen retten, men utenfor hovedforhandling og andre enkeltstående rettshandler i militære straffesaker.

Den militære forhørsrett besto av en militær forhørsdommer.

Dette var vanligvis en underdommer i en rettskrets eller hvis det var flere dommere i en rettskrets, én av dem. Dersom underdommeren var beskikket til krigsdommer bestemte Kongen hvem andre av rikets dommere som skulle fungere i hans sted som militær forhørsdommer.

3.35 Standrett

Standrett kunne bare anvendes i krigstid. Den var sammensatt av en krigsdommer som formann og ti militærpersoner som domsmenn. Her skulle domsmennene uten hensyn til tiltaltes grad eller stilling være fem offiserer av de offiserer som jurisdiksjonsjefen bestemte, samt to underbefalingsmenn og tre menige.

Standrett kunne bare brukes overfor den som ble tatt på fersk gjerning når han utførte en straffbar handling som kunne føre til dødsstraff og forholdene var slik at alvorlige følger for rikets, militæravdelingens eller militære foretagenders sikkerhet eller fare for krigslydigheten øyensynlig måtte fryktes hvis den skyldige ikke ble straffet uten opphold. Behandlingen av standrettsaken skulle skje hurtigst mulig, og måtte ikke vare lenger enn 24 timer, og så vidt mulig foregå for samlet tropp. Dommen kunne bare gå ut på dødstraff eller frifinnelse for standrettslig tiltale hvis da ikke saken ble avvist. Dersom en tiltalt ble frifunnet for standrettslig tiltale kunne ny forfølgning bare reises ved krigsrett på vanlig måte. Den militære standrett ble imidlertid aldri brukt i praksis, og ordningen ble avskaffet i forbindelse med opphevelse av dødsstraffen i krig etter lov av 8 juni 1979.

3.4 Utviklingen etter rettergangslovens ikrafttredelse

Den militære rettergangslov var som tidligere nevnt et stort fremskritt. I den første tiden etter at den var trådt ikraft var det stille omkring det militære rettsvesenets virksomhet.

Etterhvert som tiden gikk begynte det å komme kritikk mot dette system. I 1908 ble det sendt en protest til Stortinget fra Norges sosialdemokratiske Ungdomsforbund i forbindelse med en militærnekters fengsling. Denne protesten inneholdt en henstilling, om å ta opp til overveielse om ikke hele den militære rettspleie burde avskaffes og overføres til de borgerlige domstoler. Den kombinerte justis og militærkomite foreslo å sende saken over til regjeringen. Et flertall på 13 medlemmer i komiteen reserverte seg mot å tiltre henstillingen. Et medlem av komiteen mente at dette spørsmål nå burde overveies, og to medlemmer ville overhodet ikke uttale seg om hvorvidt man burde foreta en slik overveielse, men overlot dette til administrasjonens avgjørelse. Under sakens behandling i Stortinget ble komiteens innstilling enstemmig bifalt, men det ble fra enkelte hold tatt til orde for at den militære rettspleie skulle avskaffes helt.

Senere samme år ble spørsmålet om revisjon av det militære rettsvesen brakt på bane under forhandlingene om den nye hærordning. I innstillingen fra den forsterkede militærkomité ble det bl.a. uttalt at det militære

rettsvesen etter at den militære rettergangslov av 1900 og den militære straffelov av 1902 var blitt så omstendelig og komplisert at de militære sjefer som ikke-jurister hadde vanskelig for å finne seg til rette i sine plikter som organer for påtalemyndigheten og utøvelse av refselsesretten. Følgene av det, uttalte komiteen, er at rettspleien er blitt usikker og vaklende. Komiteen var av den mening at det riktige rent prinsippmessig sett ville være at de militære sjefer kun var utstyrt med disiplinærmyndighet, og at alle egentlige straffesaker ble henvist til behandling av de militærrettskyndige krigsadvokater som selvstendige innehavere av påtalemyndigheten og av krigsrettene som domstoler. Imidlertid fant komiteen av praktiske hensyn det ikke mulig å gjennomføre en slik ordning fullt ut. Den antok derimot at generaljurisdiksjonsmyndigheten burde overføres helt fra kommanderende general til Generalkrigsadvokaten og at myndigheten til å utferdige forelegg alene burde tilligge de militære sjefer som har juridisk bistand.

Vi ser her at det tidlig kom forslag om å gi Generaladvokaten/ krigsadvokaten. påtalemyndighet. Den 28 juni 1912 ble det oppnevnt en komité til å revidere lovgivningen om den militære rettspleie. Innstillinger fra denne komiteen ble lagt til grunn for Ot prp nr 39 (1920). Der ble det fremmet forslag om at den borgerlige påtalemyndighet skulle overta behandlingen av militære straffesaker i fredstid. Det ble imidlertid ut fra praktiske hensyn foreslått at det ble opprettholdt en egen militær strafferettspleie for krigstid. Man gikk blant annet ut fra at tjenestemennene i påtalemyndigheten måtte følge militæravdelingene. Likevel fant Justisdepartementet med tilslutning av Forsvarsdepartementet at det ville være mindre heldig at de militære sjefer beholdt sin påtalemyndighet i krigstid, og da særlig når de blir fritatt for dette verv i fredstid. De militære sjefers medhjelpere ville i realiteten bli utøvere av påtalemyndigheten. Derfor syntes man at at det riktige ville være at påtalemyndigheten helt går over til Generaladvokaten og krigsadvokatene.

Generaladvokaten og krigsadvokaten fikk imidlertid ikke påtalemyndighet. Da Stortinget behandlet lovsaken i 1920 ble den i det vesentlige utsatt til året etter, men det ble vedtatt en midlertidig lov av 17 desember 1920 som avskaffet ordningen med en særskilt militær Høyesterett og et særskilt militært kjeremålsutvalg.

Forslaget til ny militær straffeprosesslov i krig ble ikke tatt opp av Stortinget i 1921.

Ved lov om rettergangs måten i militære straffesaker i fredstid (fredsrettergangsloven) av 6 mai 1921 ble den militære rettergangsordning etter den militære rettergangslov opphevet for fredstid. I Fredsrettergangsloven er

det bestemt at saker om militære forbrytelser og forseelser i fredstid behandles etter de samme regler som for borgerlige straffesaker.

Fredrettergangsloven medførte at det militære rettsvesen ble nedlagt i fredstid samt at påtalefunksjonene ble overført til den borgerlige påtalemyndighet fra generaljurisdiksjonssjefene og jurisdiksjonssjefene i fredstid. Som følge av nedleggelsen ble stillingene som generaladvokat/krigsadvokat/krigsdommer m.m. gjort ubesatt i fredstid. Fredsrettergangsloven trådte ikraft fra 1 januar 1923. Og fra samme dato ble de ovennevnte stillinger gjort ubesatt.

Imidlertid sluttet ikke alle som hadde innehatt stillinger i det militære rettsvesen i forsvaret fra dette tidspunkt. Daværende generaladvokat Axel Andersen arbeidet som juridisk konsulent for kommanderende general og admiral i årene 1924-1934 og var lærer i militær rettspleie på krigskolen til 1932. Krigsadvokaten i Bergen Knud Sigmundsen Høye ble juridisk konsulent i 4 Divisjon fra 1923.

Den militære rettergangslov skulle imidlertid uten videre tre ikraft igjen, dersom Norge kom i krig. Ved en evt krig ville stillingene som generaladvokat/krigsadvokat/ krigsdommer igjen måtte besettes.

3.5 Nærmere om bakgrunnen for vedtakelsen av fredsrettergangsloven, og situasjonen etter at den trådte ikraft

Det vil her føre for langt å redegjøre for alle forhold som resulterte i vedtakelsen av fredsrettergangsloven, men noen kan nevnes. Når den militære rettergang ble opphevet i 1921, var det først og fremst fordi man antok at folket næret mistillit til de militære domstoler som standsdomstoler. Grunnlaget for denne antatte mistillit skulle da være at militærdomstolene avsa for strenge dommer, og da særlig i militærnektersaker. Et annet argument var at den militære rettergang var for komplisert og omstendelig. Et ytterligere argument mot den militære rettspleie var at den også ble anvendt ved rene disiplinærforseelser slik at mange mindre graverende forhold måtte gjøres til gjenstand for domstolsbehandling. Dette hang sammen med særlige mangler ved den militære refselsesmyndighet etter den daværende lovgivning.

Disse manglene ble rettet ved Loven om den militære disiplinær- og politi- myndighet fra 1921. Det ble fremholdt under forberedelsen av Fredsrettergangsloven at utviklingen hos oss gikk i retning av færrest mulige særordninger innen rettspleien. Det ble også gjort gjeldende at det erfaringsmessig ikke var større behov for spesiell fagkyndighet hos domstolen i militære straffesaker enn i andre saker og at det militære rettsapparat heller ikke hadde noen nevneverdig betydning for disiplinen.

Etter at loven trådte ikraft synes utviklingen å ha bekreftet riktigheten av at det ikke av hensyn til militær-tjenesten under de daværende fredsforhold var riktig å opprettholde et særskilt militært rettsapparat. Ifølge opplysninger som stammer fra muntlige fremstillinger fra riksadvokat Sundt og ekspedisjonssjef Arne Helgerud virket den nye ordningen i det store og hele tilfredsstillende i perioden 1923-1940.

I ettertid vurderte man det slik at innvendingene mot den militære rettspleie under forberedelsen av loven fra 1921 og erfaringene fra mellomkrigstiden må bedømmes på bakgrunn av at de militære forhold i Norge den gang var sterkt fredspreget.

Det var en stor del av de vernepliktige som ble fritrullet fra å gjøre militærtjeneste/og tjenestetiden var vesentlig kortere. Følgelig ble det to saker til behandling. Øvelsesnivået var meget lavt. De fleste militære forgåelser var rene disiplinære forseelser, men disse ble avgjort ved militære refselsler. Antall saker som måtte inn for påtalemyndighet og domstoler var meget lite.

Det var riktignok mange straffesaker om unnlatt fremmøte til sesjon og andre overtredelser av vernepliktsloven. Slike overtredelser er etter lovens ordning ikke militære, men borgerlige forbrytelser eller forseelser. Disse måtte følgelig ha blitt behandlet av de alminnelige domstoler selv om et militært rettsvesen hadde eksistert i fredstid. På bakgrunn av disse forhold er det fullt forståelig at man under de daværende fredsforhold ikke merket synderlige ulemper av at det militære rettsvesen ikke var i funksjon.

3.6 Nærmere om påtalemyndighet i militære straffesaker i tiden 1923-1940

Påtalemyndighet når det militære rettsvesen ikke var i funksjon i mellomkrigstiden, var den sivile (borgerlige) påtalemyndighet. Dersom noen gjorde seg skyldig i brudd på regler i den militære straffelov, måtte den borgerlige påtalemyndighet ta ut tiltale. Dermed ble påtalekompetansen også når det gjaldt militære lovbrudd knyttet til grovheten av det påtalte forhold og ikke til den siktedes militære status. Hvordan dette fungerte i praksis kan best illustreres ved et eksempel basert på en sak omtalt i kriminalsjef Eystein Frigaards lærebok i militær rett fra 1939.

På en militærøvelse forlater en sersjant, som er kommandert til vaktkommandør, sin vakt sammen med to av vakt mannskapene. Senere finner man sersjanten og én av de menige tydelig beruset. Kompanisjefen som er overordnet for de berusede personer finner at forholdet er så alvorlig at det ikke holder med å bruke refselse. Han innberetter forholdet til bataljonsje-

fen. De to militære antar at forholdet er så grovt at det rammes av den militære straffelovs § 71 og 72. Bataljonsjefen vender seg så til distriktets politimester med skriftlig anmeldelse av det straffbare forhold. Politimesteren finner at kun sersjantens forhold er så graverende at straffen må avgjøres ved dom. Han sender da innstilling til statsadvokaten som etter denne skal utferdige tiltalebeslutning. Etter at tiltale er tatt ut blir saken pådømt ved en vanlig sivil domstol.

3.7 Lokalisering 1901-1923

I en historisk oversikt vil det være naturlig å ta med hvor Generaladvokatembetet og Krigsadvokaten/Krigsdommeren for Kristiania har hatt sin adresse opp gjennom årene. Det finnes sikre opplysninger om at generaladvokatembetet har hatt følgende adresser i tiden 1901-1923. (For tiden 1945-1996, se nedenfor).

I 1901 var adressen Keysers gate 8 i Kristiania..

I 1902 hadde Generaladvokaten adresse Svoldergaten 4 i Kristiania. Telefonnummer var 8505.

Under adressen er daværende generaladvokat Harald Smedal oppført som privatabonnet på ovennevnte telefon. Smedal hadde det vi idag vil kalle hjemmekontor.

I tiden 1906-1912 var embetene som generaladvokat og generalkrigskommisær slått sammen (se ovenfor), og adressen var den samme som generalkrigskommisærens, Akersgaten 18 i Kristiania.

I tiden 1912-1922 hadde embetet adresse Hansteensgt 22 i Kristiania. Telefonnummer var 4093 Frogner sentral. I likhet med Harald Smedal hadde daværende generaladvokat Axel Andersen også hjemmekontor

Når det gjelder Krigsadvokaten og Krigsdommeren for Kristiania har man følgende opplysninger for året 1902. Krigsadvokaten hadde adresse Josefinegate 18 og telefonnr 7029. Telefontid var kl 0900 til 1200. Krigsdommeren hadde adresse Munthes gt 33 og telefonnr 5255.

Kilder:

Ot. prp. nr. 29. 1953.

Ot. prp. nr. 73. 1945-1946.

Ot. prp. nr. 39. 1920.

NOU nr 25 1988 Ny militær straffeprosesslov m.v.
Innstilling III fra utvalget til revisjon av den militære rettergangsgivning fra 1948.
Kriminalsjef Eysteinn Frigaard Lærebok i militær rett 1939.
Brev til Generaladvokaten funnet i Riksarkivet.
Telefonkataloger for Kristiania 1901-1923.
Diverse nr av adressekalendere for Kristiania/Oslo.

4. 1940-1945

4.1 Oversikt

Ved krigsutbruddet i 1940 trådte den militære rettergangsgivning i kraft igjen, og det ble etter en tid utnevnt krigsadvokater og krigsdommere ved krigsrettene i Storbritannia og USA.

I 1940 ble arbeidet med en fullstendig revisjon av den militære rettergangsordning for krigstid tatt opp igjen. Justisdepartementet fikk ved kgl res av 7 mars 1940 fullmakt til å oppnevne et utvalg som skulle utarbeide utkast til en ny lov om behandling av militære straffesaker i krigstid. Utvalget ble oppnevnt, men det rakk ikke å fullføre noe arbeid for 9 april 1940 ble Norge angrepet og senere okkupert av Tyskland. Norge var nå i krig for første gang på 126 år.

Ved krigsutbruddet trådte det militære rettsapparat formelt i virksomhet i overensstemmelse med Rettergangslovens regler. Det ble igjen beskikket militærjurister til de funksjoner Rettergangsloven hadde regler om. Det er usikkert hvem disse var under kampene i Norge, men man vet med sikkerhet at senere fylkesmann i Nord-Trøndelag Asbjørn Lindboe fungerte dom krigsdommer under kampene i Nord-Trøndelag i 1940 (omtalt i fektingsrapport fra brigaden i Nord-Trøndelag, jf. uttalelse i Odelstinget 21 okt 1948 ved Sven Nielsen). Det ble imidlertid ikke beskikket noen særskilt generaladvokat, da dennes funksjoner ble dekket av krigsadvokatene. Noen generaladvokat ble ikke ansatt før Ørnulf Arthur Rød ble ansatt etter krigens slutt i 1945 (se nedenfor). Bortsett fra 6. divisjon der det ble behandlet enkelte mindre krigsrettsaker, fikk ikke reglene særlig betydning under kampene i Norge. Større aktualitet fikk militærprosessen etter at det var organisert norske militære enheter i Storbritannia og i Canada og USA.

Det viste seg da snart at Rettergangsloven av 1900 i flere henseender virket mindre tilfredsstillende. Dette var først og fremst på grunn av den ekstraordinære situasjon med regjering og krigsmakt utenfor riket, men også fordi enkelte bestemmelser allerede på forhånd var foreldet. Den militære retter-

gang var ikke forberedt på den type krig som 2. verdenskrig ble. Nye praktiske behov og de særlige forhold som Forsvaret da virket under førte til at Rettergangsloven ble midlertidig endret ved flere provisoriske anordninger. Dette gjaldt bl.a. de ordinære rettsmidler i militære straffesaker, dvs. ankeordningen, reglene om fornyet behandling ved høyere rett og adgangen til kjæremål. Det ble også foretatt endringer i de øvrige regler om det militære påtaleapparat. Ved en provisorisk anordning gitt i London 3 juli 1940, ble det bestemt at domstoler i de saker som hørte inn under den militære rettergangslov under den daværende krigssituasjon skulle være: Krigsrett, Militær forhørsrett, Standrett. Krigsrett ble da øverste domstol istedenfor Høyesterett. Det ville blitt helt umulig å opprettholde adgangen til fornyet behandling i Høyesterett under de daværende forhold. Høyesterett reiste ikke til Storbritannia sammen med konge og regjering, men ble igjen i Norge. Videre så var ikke Norges Høyesterett i funksjon fra det tidspunkt høyesterettsdommerne la ned sine embeter den 21 desember 1940 og fram til krigens slutt i 1945.

Krigsrettene behandlet saker både fra hær og marine. Når de væpnede styrker oppholdt seg utenlands var det ikke til å unngå at enkelte av mannskapene kunne begå lovbrudd som ble omfattet av oppholdsstatens lover, f.eks. voldsforbrytelser eller tyveri.

Norge hadde 2 typer domstoler utenfor sine grenser under 2. verdenskrig. Dette var 1) de militære domstoler i Storbritannia og USA og Canada, og 2) de norske sjøfartsdomstoler i Storbritannia og Nord-Irland (se nærmere om disse i eget avsnitt nedenfor).

4.2 Militæravtalen

Hvilke domstoler skulle så behandle straffesaker, oppholdslandets sivile straffedomstoler eller de norske krigsretter? Disse spørsmål ble regulert i et dokument som ble undertegnet den 28 mai 1941 av den daværende britiske utenriksminister Anthony Eden og den norske utenriksminister Trygve Lie. Dokumentet hadde denne overskriften:

Tekster som utgjør avtalene mellom den norske regjering og Hans Majestets Regjering i det forente kongerike vedrørende de norske væpnede styrker i det forente kongerike.

Til daglig ble dette kalt militæravtalen. Militæravtalen var viktig å ha for de norske styrker. Den klargjorde mange spørsmål som ellers kunne blitt vanskelige. Militæravtalen består av en hovedavtale med fire vedlegg og to noter. I tillegg kommer det noen brev som klargjør visse punkter, men som ikke er del av selve avtalen. Jeg vil her gjengi enkelte deler av den, slik at

man bedre kan forstå hvilke lands rettsregler som skulle legges til grunn ved evt. lovbrudd.

Avtale mellom den kongelige Norske Regjering og det Forente Kongerikes Regjering om organiseringen og anvendelsen av de norske stridskrefter i det Forente kongerike.

Norges Regjering og det Forente Kongerike Storbritannia og Nord-Irlands regjering, Som bekrefter sin bestemte vilje til å fortsette krigen inntil en lykkelig avslutning, Som er enige om at et av krigsmålene er å gjenopprette Norges frihet og selvstendighet ved helt å befri landet fra tysk herredømme, Som erkjenner betydningen av i felles interesse å opprettholde Norges vepnede styrker, Som ønsker å slå fast de prinsipper som disse styrker skal organiseres etter slik at de kan samarbeide med de allierte vepnede styrker, er blitt enige om følgende:

...

Vedlegg IV

Om jurisdiksjon over medlemmer av de Norske stridskrefter.

Artikkel 1

Med mindre noe annet skulle være bestemt i artiklene 2, 3 og 4 nedenfor, skal i saker som gjelder disiplin og indre administrasjon, jurisdiksjon over medlemmer av de norske land- sjø- og luftstridskrefter i det Forente Kongerike utøves i samsvar med norsk militær lov, og straffbare brudd på disiplinen vil således bli prøvet og straffet av norsk krigsrett og norske myndigheter.

...

Artikkel 3

Mord, drap og voldtekt skal pådømmes bare av det Forente Kongerikes sivile straffedomstoler.

Artikkel 4

Handlinger eller unnlatelser som gjør brudd på det Forente Kongerikes lov vil, når det gjelder annet enn mord, drap og voldtekt, kunne pådømmes av det Forente Kongerikes sivile straffedomstoler.

Nærmere om innholdet i de ovennevnte artikler

Artikkel 1 slår helt klart fast norske myndigheters rett til å straffe medlemmer av de norske styrker ved norsk krigsrett i Storbritannia, og herunder anvende norsk militær lov. Således kunne ingen medlemmer av de norske styrker påberope seg at de var utenfor Norges grenser og derved ikke kunne straffes av norske myndigheter og dømmes ved norske krigsretter.

Artikkel 3 begrenser hvilke saker som kunne pådømmes ved norske krigsretter. Dersom et medlem av de norske styrker f.eks. begikk et drap i Storbritannia kunne han bare dømmes ved en britisk domstol. Dette gjaldt også dersom et medlem av de væpnede styrker begikk et drap mot et annet medlem av de væpnede styrker.

Artikkel 4 åpnet mulighet for at andre domstoler enn de britiske skulle kunne pådømme andre brudd på britisk lov. Dersom et medlem av de norske styrker gjorde innbrudd i et britisk hus, måtte resultatet være at norsk krigsrett også kunne pådømme dette tyveri.

4.3 De norske sjøfartsdomstoler

For helhetens skyld vil det være naturlig å se litt nærmere på den andre typen norske domstoler som befant seg i Storbritannia under 2. verdenskrig, nemlig de norske sjøfartsdomstoler i Det Forente Kongerike (Storbritannia og Nord-Irland). Disse ble opprettet ved en provisorisk anordning 29 juli 1941.

Det må presiseres at sjøfartsdomstolene ikke var krigsretter, og falt ikke inn under den militære rettergang. Den provisoriske anordning av 29 juli 1941 ble gitt i medhold av Allied powers (maritime courts). Dette ble en ren straffesaksdomstol som utelukkende behandlet forbrytelser eller forseelser begått av norske sjøfolk i alliert tjeneste. Sivile saker som f.eks. tarifftvister eller familiesaker ble ikke behandlet. Sjøfartsdomstolene var organisert på følgende måte:

- 1) Lagmannsretten for sjøfartsaker.
- 2) Anke og kjæremålsutvalget.
- 3) De enkelte sjøfartsdomstoler.

Lagmannsretten for sjøfartssaker hadde sitt sete i London og hadde tre rettskyndige dommere og fire domsmenn. Den ene av de rettskyndige dommerne skulle være rettens formann. Kjæremålsutvalget hadde også sete i London og besto av Lagmannsrettens tre rettskyndige dommere og hadde samme formann som den. De enkelte sjøfartsdomstoler hadde en rettskyndig dommer som var domstolens formann. Ved hovedforhandling besto sjøfartsdomstolen av den rettskyndige dommer og to domsmenn. Sjøfartsdomstolene hadde sete i London, Cardiff, Liverpool, Glasgow, og Newcastle. Den offentlige påtalemyndighets tjenestemenn i saker som ble anlagt etter denne provisoriske anordning var:

- 1 Statsadvokaten og hjelpestatsadvokaten. Statsadvokaten fikk den samme påtalemyndighet som er tillagt Riksadvokaten.

- 2 De norske konsulere i byer, hvor sjøfartsdomstoler ble opprettet. Konsulene ble gitt påtalemyndighet.

Som statsadvokat ved sjøfartsdomstolen fungerte byråsjef i det norske Justisdepartementet i London Aage Thor Falkanger. Etter krigen ble Falkanger sorenskriver og stedfortredende krigsdommer (se nedenfor).

4.4 Nærmere om stillinger, domstoler mm.

Storbritannia

Sommeren 1940 ble det etablert en stilling som krigsadvokat i London, og professor Wilhelm Christian Keilhau ble ansatt i stillingen. Stillingen ble gitt grad som sivil oberstløytnant i Hæren ved kgl res av 3 juli 1942. Arbeidsfeltet var krigsrettsaker, disiplinærsaker og utarbeidelse av lover og reglementer. Kompetanseområdet var alle oppsetninger i de norske styrker i utlandet uansett forsvarsgren. Styrkene var spredt over hele Storbritannia med nordnordliggende øyer til og med Island.

De norske styrkene i Sverige lå imidlertid utenfor krigsadvokatens område. I de to årene Keilhau var krigsadvokat hadde han samtidig full stilling som medlem av direksjonen i Norges Bank i London. Ved kgl res 22 mai 1942 ble Trygve Iversen beskikket som krigsadvokat, og ved samme resolusjon ble Keilhau løst fra sitt embete som krigsadvokat. Hvor lenge Trygve Iversen fungerte har det ikke lyktes å finne noen opplysninger om, men etter 1 januar 1943 har jeg ikke funnet noen rettsaker hvor han har tjenestegjort som krigsadvokat. Fra 1943 og fram til freden i 1945 fungerer senere politimester Chr W Rynning Tønnesen som krigsadvokat.

I London hadde krigsadvokaten de to første årene adresse 41 Kingston House Princessgate, London SW 7. Her hadde også Norges Bank sin adresse, samt Justisdepartementet. Etter at Keilhau sluttet fikk krigsadvokaten adresse i Dorland House, Lower Regent Street SW London. Når det gjelder krigsdommeren, så hadde han etter hva man har kunnet bringe på det rene, adresse 144 Leadenhall Street EC3, London.

Krigsrettsaker ble holdt både i og utenfor London bl.a. i Tain i Skottland, Dumfries og i den norske marinebasen South Queensbury.

Når det gjelder saker i Storbritannia er det telt opp ca 140 krigsrettssaker for Hæren og vel 500 for Marinen.

USA og Canada

I USA og Canada ble det i 1941 opprettet stillinger som krigsadvokat og krigsdommer for de norske styrker i Amerika. Bredo Stabell ble ansatt som

krigsadvokat og Lars Jakob Jorstad Hvinden som krigsdommer (se nedenfor i personallisten). Etter de opplysningene man har så fungerte de i sine stillinger helt til 1945. Hvorvidt krigsadvokaten i USA og Canada sto i noe slags underordnet forhold til krigsadvokaten i London har vi ingen opplysninger om.

Krigsrettsaker ble avviklet på forskjellige steder: I marineleiren på Travers Island, i Pelham, i New York, Lunenburg i Canada, Muskoka i Ontario, Canada og i Little Norway i Toronto, Canada. Den siste krigsrettsak som er registrert er datert 27 november 1945. Den ble holdt i Nortraships konferanserom i 80 Broad Street New York.

4.5 Refsels- og straffenivå

Det norske militære disiplinærsystem og militære strafferettspleie har kun en gang vært i funksjon i krigstid i nyere tid, og det var under 2. verdenskrig. Dersom man vil finne ut hvordan norsk militær refsels- og straffeutmåling fungerer i krig må man ta for seg saker fra 2. verdenskrig. Under 2. verdenskrig ble det ved diverse provisoriske anordninger foretatt endringer i loven om den militære disiplinær- og politimyndighet og i den militære straffelov. Forskjellene var imidlertid ikke så store at man ikke kan foreta sammenligninger med dagens nivå. Krigsrettsakene både i England og i USA og Canada omfattet mye ulovlig fravær etter mil strl § 34, ofte i kombinasjon med andre lovbrudd, f.eks. beruselse og grov uforstand i tjenesten.

Hvordan var så refsels- og straffeutmålingen under 2. verdenskrig? La oss først se på refsels-er.

Refsels-er

Hvis vi tar utgangspunkt i noen refsels-er som ble utferdiget i Marinen i Storbritannia kan vi få ett bilde av refsels-erutmålingen.

- 1 En umm hadde et ulovlig fravær fra sitt fartøy i 7 dager. Etter vanlig praksis for utmåling i fredstid i dag ville han ha blitt ilagt 16-20 dagers arrest. Han fikk 36 dagers arrest.
- 2 Matros var beruset i uniform. Tilføyet menig flere slag og opptrådte uforskammet og forstyrrende. Fikk 30 dagers arrest.
- 3 En kvartermester var fraværende fra sitt fartøy fra kl 1630 til kl 2100 og var beruset frem til kl 2400 slik at han ikke kunne ivareta sine plikter frem til da. Han fikk 30 dagers arrest. Etter dagens system ville han fått bot for det ulovlige fraværet, og bot for beruselsen.

- 4 En utskrevet dekksmann forlot sitt depot uten landlov og drakk seg så åpenbart beruset på restaurant. Han fikk 48 dagers arrest.
- 5 Fyrbøter forlot vakt og la seg til å sove på banjeren slik at brann oppsto og skade ble voldt. Han ble ilagt 45 dagers arrest. Fullbyrdelsen av refselsen ble utsatt i ett år dersom refsede ikke gjorde seg skyldig i noen forseelse eller forbrytelse han kunne straffes for. I formildende retning ble det tatt hensyn til godt skussmål og forholdsvis gode rulleblad.

Den refsede kunne innen 24 timer begjære tiltale reist ved krigsrett. Dersom slik begjæring ikke ble fremsatt ble refselsen fullbyrdet.

Jeg har bare hatt adgang til å undersøke refselsler utferdiget i Marinen, men det er ingen grunn til å tro at refselsler gitt i Hæren er mindre strenge. Hvis vi ser på straffeutmålingen i krigsrettssaker for hhv. hær og marine (se nedenfor), ser vi at straffeutmålingen der er ganske lik i de to forsvarsgrener. Det er derfor god grunn til å anta at det samme gjelder for refselsler. Vi ser her at refselsesutmålingen er mye strengere i krig enn i fred. En årsak til at man reagerer såpass sterkt i krig er at det da er meget viktig å opprettholde en meget streng disiplin. Ting som man i fred ikke ville ha tatt så hardt på, måtte det i krig reageres kraftig på. Strenge refselsler virket nok tildels ganske avskrekkende. Det som her er sagt gjelder også straffeutmåling i krigsrettssaker, se nedenfor. Selv om refselsler under krig ble strengere utmålt enn i fred, så var det likevel rom for milde reaksjoner. Dette er utsettelsen av soning i nr. 5 ovenfor et eksempel på.

Krigsrettssaker/Militær forhørsrett

Marinen Storbritannia

- 1 En utskrevet dekksmann ble dømt for 3 ulovlige fravær på henholdsvis 4, 8 og 1,5 døgn for å ha overtrådt ordre ved ikke å melde seg til sykehus for behandling og for å ha vist seg beruset i uniform. Retten satte som felles straff for disse forgåelser fengsel i 5 måneder.
- 2 En utskrevet dekksmann hadde to korte ulovlige fravær og viste respektstridig oppførsel samt beruselse. Straffen ble fengsel i 90 dager.
- 3 En kanonskytter unnlot å melde seg til militærtjeneste etter at han hadde vært akterutseilt i 23 dager fra det fartøy hvor han hadde tjenestegjort. Han hadde under det ulovlige fravær gjort seg skyldig i beruselse i uniform. Straffen ble fengsel i 108 dager.
- 4 En utskrevet motormann hadde ett lengre og ti kortere ulovlige fravær og var beruset i uniform. Straffen ble fengsel i 45 dager.
- 5 En utskrevet dekksmann ble for to ulovlige fravær, beruselse og legemsfornærmelse, dømt til fengsel i 90 dager idet retten tok hensyn til hans unge alder.

Hæren Storbritannia

Militær forhørsrett

En menig stjal et trekkspill til en verdi av 38 pund. Trekkspillet tilhørte den Norske Hær. Vedkommende ble dømt for forbrytelse mot den borgerlige straffelovs § 257 til fengsel i fem måneder. Fullbyrdelsen ble utsatt med prøvetid i 3 år.

Krigsrett

- 1 En kvartermester hadde blitt degradert til korporal og iførte seg kvartermesteruniform ulovlig og utviste ulydighet. Straffen ble fengsel i 60 dager.
- 2 En korporal hadde ulovlig fravær i 4 dager samt ordrenekt. Straffen ble fengsel i 90 dager med fradrag av 1 dag for utholdt varetekt.
- 3 En soldat var ulovlig fraværende fra 5-16 juni. Straffen ble fengsel i 6 måneder med fradrag av 23 dagers varetektsfengsling.
- 4 En soldat hadde ulovlig fravær fra 26 mai til 17 juni. Straffen ble 1 års fengsel. i skjerpene retning ble det lagt vekt på tidligere forbrytelser av lignende art, og at vedkommende tidligere to ganger var blitt dømt til fengsel.

Det er ingen nevneverdige forskjeller mellom straffeutmålingen i krigsrettsaker fra hhv. Storbritannia og USA og Canada.

Ved krigsrettsaker var straffeutmålingen for ulovlig fravær mye strengere i krig enn i fred. Jeg vil underbygge dette med følgende eksempel: I 1936 ble en soldat idømt 9 dagers fengsel for 22 dagers ulovlig fravær. Under krigen ble en soldat i Hæren i England dømt til 6 måneders fengsel for 13 dagers ulovlig fravær.

Det er en type saker som bør omtales litt nærmere, og det er saker om tjenestens tap. Man skulle tro at man i en krigssituasjon ville være meget varsome med å fradømme noen tjenesten, da man i utgangspunktet svekker krigsmakten ved at man får færre folk. Det finnes ihvertfall tre tilfeller hvor straffen ble tap av tjeneste. Et befal ble dømt for forseelse mot mil strl § 72 og § 79 til 30 dagers vaktarrest og til tjenestens tap. Det må her bemerkes at dommen ble avsagt like før krigens slutt, og selv om man da fikk færre folk, så hadde det ingen betydning for krigsmaktens styrke. Man løste imidlertid et annet problem ved en slik straff, dersom vedkommende befal var i en slik stilling at han ville hatt ansettelse i Forsvaret også etter krigen. Da ville man sluppet å beholde et udyktig befal i tjeneste. Det må imidlertid presiseres at man ikke kjenner til hvorvidt vedkommende var fast ansatt eller ikke. I

hhv. 1943 og 1944 er det to eksempler på at menige ble straffet med hhv. a, 6 måneders fengsel og tjenestens tap og b, 8 måneders fengsel og tjenestens tap. Menig A hadde gjort seg skyldig i pliktforsømmelse, ulovlig fravær, beruselse i uniform og vaktforsømmelse mm. ialt 23 forhold. Menig B hadde gjort seg skyldig i ulovlig fravær og beruselse i uniform. Befalet og menig B hadde tidligere blitt dømt ved krigsrett, mens A hadde gjort seg skyldig i mange forhold. Av dette kan man slutte at det skal mye til for å bli idømt straff i form av tjenestens tap i en krigssituasjon.

Kilder:

Sjømilitære samfunds kalender 1814-1964.

Luftforsvarets historie av Vera Henriksen. ang Militæravtalen

Opplysninger funnet i Riksarkivet ang. Krigsadvokaten i London og i USA og Canada, og Den norske krigsrett i Canada og USA.

Ot prop nr 73. 1945-1946

Ole Kolsruds artikkel i Norsk Arkivforum nr 3 1980 om sjøfartsdomstolene.

5. 1945-1996

5.1 Oversikt

Den militære rettergang fungerte også i fredstid i denne perioden frem til 1956.

På norsk territorium trådte det militære rettsvesen i funksjon igjen etter frigjøringen i 1945. Ørnulf Arthur Rød ble konstituert som generaladvokat i Statsråd den 6 juli 1945 (se personallisten). Rød tiltrådte den 16 juli 1945. Embetet var da gjenopprettet, og stillingen som generaladvokat har siden da vært besatt. Generaladvokatembetet har siden 1945 vært underlagt Jus-
tisdepartementet (tidligere var Generaladvokaten underlagt Forsvarsdepartementet, se ovenfor). Det første brev man kjenner til fra Generaladvokaten etter frigjøringen er datert 27 juli 1945.

Selv om det var blitt fred i Norge, så ble Forsvaret ikke satt på fredsfot før ved utgangen av 1945. En konsekvens av dette var at de militære straffesaker ble behandlet etter krigstidsbestemmelsene i den militære rettergangslov også etter at det var blitt fred i mai 1945. På grunn av de ovennevnte endringer i adgangen til bruk av ordinære rettsmidler under krigen, ble det ikke foretatt noen fornyet behandling av militære straffesaker i Høyesterett som andre instans høsten 1945. Den ovennevnte provisoriske anordning av 3 juli 1940 ble opphevet ved en anordning av 7 desember 1945. Da ble det igjen adgang til å bringe krigsrettsaker inn til fornyet behandling

ved Høyesterett. Dette varte imidlertid ikke lenge. Ved lov av 21 juni 1946 ble det bestemt at fornyet behandling av krigsrettsaker skulle skje ved militær lagmannsrett (med militære domsmenn) istedenfor ved Høyesterett. Dette gjaldt imidlertid kun i fredstid (se nærmere om dette nedenfor).

Etter denne loven skulle en straffesak som hørte inn under krigsrett etter reglene i den militære rettergangslov pådømmes av lagmannsrett i første instans dersom saken gjaldt en forbrytelse, eller forsøk på forbrytelse som kunne medføre lengre fengselstraff enn 8 år.

I slike saker kunne bevisbedømmelsen under skyldsspørsmålet bare bli prøvd en gang, siden dette til vanlig ikke er gjenstand for behandling ved Høyesterett. Men på samme måte som i «borgerlige» straffesaker kunne man anke til Høyesterett over feil lovanvendelse, feil i saksbehandlingen og straffeutmålingen.

Den militære lagmannsrett ble organisert på følgende måte: Lagmannsretten skulle ved hovedforhandling være sammensatt av tre dommere og fire militære domsmenn. Til den enkelte sak tok domstolen ut domsmenn etter reglene i kapittel fem i den militære rettergangslov, men formannen i lagmannsretten kom istedet for krigsdommeren, og et borgerlig rettsvitne skulle gjøre tjeneste.

Domsmennene var inndelt i 7 ulike klasser alt ettersom hvilke personer som skulle dømmes. (Ved krigsrett gjaldt den samme klasseinndeling. Dette er de samme 6 klasser som loven opprinnelig opererte med for krigsrett, med tillegg av fenrik.)

- 1 I sak mot general eller admiral: en eller flere generaler eller admiraler og forøvrig stabsoffiserer, helst oberster eller kommandører.
- 2 I sak mot stabsoffiser: en general eller admiral og tre stabsoffiserer eller fire stabsoffiserer.
- 3 I sak mot kaptein: to stabsoffiserer og to kapteiner.
- 4 I sak mot løytnant,: en stabsoffiser, en kaptein og to løytnanter.
- 5 I sak mot fenrik: en stabsoffiser og tre offiserer med lavere grad, av dem to fenriker.
- 6 I sak mot underoffiser: en stabsoffiser, en offiser med lavere grad og to underoffiserer.
- 7 I sak mot vanlig soldat eller person som ikke er militær: en stabsoffiser, en offiser med lavere grad eller en underoffiser og to vanlige soldater.

Ordningen med «militær lagmannsrett» som nevnt ovenfor, gjaldt imidlertid kun i fredstid. For krigstid fantes det ikke bestemmelser om behandling ved lagmannsrett. I krigstid ble den opprinnelige ordning med fornyet be-

handling i Høyesterett av saker som var pådømt av krigsrett etter Rettergangslovens regler beholdt.

Eller sagt mer presist: Dersom Norge hadde kommet i krig etter at Forsvaret hadde blitt satt på fredsfot fra slutten av 1945, så måtte man ha foretatt fornyet behandling ved Høyesterett istedenfor ved lagmannsrett. I 1954, nærmere bestemt ved lovendring av 26 november ble det bestemt at fornyet behandling av saker som var pådømt av krigsrett skulle foretas ved lagmannsrett også i krigstid istedenfor ved Høyesterett. Høyesterett ble nå kun ankeinstans i krigstid på samme måte som i fredstid. (Dette gjaldt frem til Rettergangsloven ble opphevet med virkning fra 1. juli 1997.) Ved samme lovendring ble det også bestemt at Kongen enten med virkning for hele riket eller for enkelte jurisdiksjoner kunne bestemme at lagmannsretten i krigstid kunne være siste instans istedenfor Høyesterett. Dette gjaldt dersom særlige forhold i krigstid vil medføre uforholdsmessig eller skadelig forsinkelse å bringe en sak inn for Høyesterett, eller Høyesteretts kjæremålsutvalg.

Man kunne her tenkt seg en krigssituasjon, hvor det hastet med å få en endelig avgjørelse men pga. krigssituasjonen var man avskåret fra å få en sak inn for Høyesterett på lang tid. Fiendtlige styrker står f.eks. mellom krigsretten og Høyesterett, slik at man ikke får sendt saken over til behandling ved Høyesterett. En annen situasjon kunne være at Høyesterett ikke lenger er i funksjon pga. krigssituasjonen.

Høyesterett er mao. satt ut av spill. Dersom Lagmannsretten blir siste instans ville det gitt følgende virkninger: Lagmannsretten blir ankeinstans istedenfor Høyesterett. Dette gjelder også for saker som allerede er pådømt av lavere rettsinstanser, krigsrett, militær forhørsrett eller avgjort ved forelegg. Dersom anken er kommet frem til Høyesteretts kjæremålsutvalg, gjelder dette ikke. Videre faller adgangen bort til å anvende anke eller kjæremål mot avgjørelser truffet av lagmannsretten. Avgjørelser som allerede er truffet av Lagmannsretten, blir endelige selv om anke eller kjæremål er erklært.

Etter dagens regler vil en tilsvarende situasjon kunne håndteres etter § 14 i beredskapsloven av 15. desember 1950.

5.2 Nærmere om bakgrunnen for å forlenge det militære rettsapparats funksjonstid etter at forsvaret ble satt fredsfot i 1945

Da Forsvaret ble satt på fredsfot ved utgangen av 1945, inntrådte fredstid i den militære straffelovgivnings forstand, og fra da av skulle de militære straffesaker igjen ha blitt behandlet av de borgerlige straffedomstoler etter reglene i den daværende straffeprosesslov av 1887. Slik gikk det imidlertid

ikke, for 27 desember 1945 ble det bestemt ved lov at saker om militære forbrytelser og forseelser inntil utgangen av 1946 skulle behandles og pådømmes etter reglene i den militære rettergangslov uansett om den væpnede makt var satt på fredsfoot.

Formålet med denne loven var først og fremst å få iredteført og avsluttet straffesaker vedrørende forhold fra krigstiden 1940-1945 etter militære rettergangsregler. Da loven hadde en almennelig form ble også saker angående andre militære forbrytelser og forseelser behandlet etter den militære rettergangs regler. Under de forhold som da rådet i landet ble dette ansett for å være en fordel, idet det medførte en betydelig avlastning for de vanlige domstolene.

En oversikt over antall saker som ble behandlet av de militære domstoler i de tre første åren etter frigjøringen 1945, 1946 og 1947 viser hvor mange saker de vanlige domstoler derved ble avlastet med.

I 1945 ble det behandlet 117 militære forhørsrettsaker og 16 krigsrettsaker, tilsammen 133.

I 1946 ble det behandlet 309 militære forhørsrettsaker og 82 krigsrettsaker, tilsammen 391.

I 1947 ble det behandlet 39 militære forhørsrettsaker, 31 krigsrettsaker og 3 militære lagmannsrettsaker, tilsammen 73.

I tillegg til disse sakene hadde krigsadvokatene en rekke saker til behandling som ikke ledet til domstolsbehandling.

Det militære rettsapparat fortsatte å fungere i fredstid også etter utgangen av 1946, og hjemmel for det var en rekke særlover, jfr. lover av 14 desember 1946, 12 desember 1947, 10 desember 1948 og 16 mars 1951. Etter den sistnevnte lov sto ordningen ved makt inntil videre.

Etter at hensynet til behandlingen av de militære straffesaker fra krigstiden var bortfalt var grunnlagene for å forlenge det militære rettsapparats funksjonstid flere.

Ett grunnlag var beredskapshensyn, da det i tiden etter 2. verdenskrig var mye større fare for krig enn idag. Under slike rådende internasjonale forhold fant man det ikke forsvarlig å la det allerde fullt utbyggede rettsapparat falle bort, slik at det måtte organiseres på ny dersom den væpnede makt atter ble satt på krigsfoot. Erfaringene fra 2. verdenskrig tilsa at dersom det militære rettsapparat skulle fylle sin oppgave under krig, så måtte det være på plass i funksjonsdyktig stand i god tid før krigsutbruddet. Et rettsapparat som ikke på forhånd var i funksjon kunne bare meget vanskelig improviseres når det for alvor ble bruk for det.

Et annet grunnlag var at man anså det som nødvendig å opprettholde en særskilt militær rettspleie så lenge Norge holdt militære styrker i utlandet (Tysklandsbrigaden). Tysklandsbrigaden, som var de norske besetters-tropper i Tyskland, eksisterte i årene 1947-1953. La oss se litt nærmere på jurisdiksjonsforholdene i Tysklandsbrigaden.

Tysklandsbrigaden

Tysklandskommandoens sjef (TK-sjefen) var øverste jurisdiksjonssjef for alt personell tilsluttet den militære kontingent. I Tysklandskommandoens oppsetningsplan var det oppført 2 krigsadvokater. Ingen av disse stillingene var noensinne besatt. Av daglig korrespondanse synes en stabskaptein eller adjutanten å ha tatt seg av de disiplinære sakene ved Tysklandskommando. Krigsadvokaten for Østlandet Alf Monsen fungerte også ved Tysklandskommando hele tiden den eksisterte (se personalfortegnelsen nedenfor). Det var krigsretten for Østlandet som fungerte som krigsrett ved Tysklandskommando. Krigsdommeren for Østlandet, Carl Johan Seckman Fleischer fungerte som krigsdommer og krigsadvokat Alf Monsen som aktor. Krigsretten samt aktor og forsvarere kom ned to ganger i løpet av en brigadepriode, siste gang relativt sent i perioden.

Når det gjaldt straffesaker som kom opp under vanlig fredstjeneste i Norge mente man at det både av prinsipielle og praktiske grunner ville vært lite heldig generelt å unndra disse sakene fra militær rettergang, siden det likevel var nødvendig å opprettholde et militært rettsapparat.

Selv om ordningen med et eget militært rettsapparat ble gjort gjeldende inntil videre, så var det ingen god løsning å beholde den kun på midlertidig basis. I 1946 ble det nedsatt et utvalg med høyesterettsdommer Henrik Bahr som formann til å vurdere behandlingen av militære straffesaker. Dette utvalget avga ialt fire innstillinger. Lagmannsretten kom på grunnlag av innstillingen inn som militær domstol i fredstid ved lov av 21 juni 1946 (se ovenfor).

Utvalget tok opp det prinsipielle spørsmål om det skulle opprettholdes et militært rettsapparat også under fredsforhold. Utvalget foreslo i sin innstilling IV fra 1953 at man burde opprettholde en egen militær rettergangsordning også i fredstid, og oppheve fredsrettergangsloven. Justisdepartementet sluttet seg til dette i Ot prp nr 29 1953 og Ot prp nr 30 1954. Forslag til endringer av den gjeldende rettergangsordning var mest av praktisk art. De tilrådninger som komiteen fra 1912 ga om å overføre påtalemyndigheten i militære straffesaker til Generaladvokaten og krigsadvokaten og som såvel Forsvarsdepartementet som Justisdepartementet sluttet seg til, ble ikke tatt opp igjen i proposisjonene fra 1953 og 1954. I denne

forbindelse kan det nevnes at begrunnelsen for forslaget i proposisjonen av 1920 ikke var like aktuell. I 1953 hadde de militære sjefer fått praktisk erfaring i å utøve påtalemyndighet. Det militære påtaleapparat var gjennom endringer blitt justert og tilpasset de praktiske behov. Utvalget overveide om Generaladvokatens og krigsadvokatenes stilling innenfor den militære rettspleie burde styrkes ved å tillegge dem selvstendig myndighet i straffesaker. Utvalget var særlig inne på tanken om å åpne adgang for de juridiske tjenestemenn til på egenhånd å innlede etterforskning når det foreligger mistanke om straffbare handlinger. Utvalget ble stående ved at det hverken var heldig eller påkrevet å gi Generaladvokaten og krigsadvokatene myndighet til å handle uavhengig av de militære sjefer. Utvalget mente at det nødvendige samvirke mellom de militære sjefer og de juridiske tjenestemenn burde utbygges og sikres ved instruks. Utvalget mente ellers at det burde fastslås i loven at de juridiske tjenestemenn alltid skal gi tilråding før den militære påtalemyndighet beslutter tiltale, anvendelse av rettsmidler eller unnlattelse eller frafallelse av forfølgning, slik som regelen da var i praksis. Det ble også vurdert å åpne adgang til under særlige forhold å beskikke en særskilt generaladvokat ved en generaljurisdiksjon.

Da forslaget om opprettholdelse av et militært rettsapparat ble behandlet i Stortinget fikk dette forslag ikke tilslutning av flertallet. I strid med lovforslaget fra Justisdepartementet ble det ved lov av 26 november 1954 bestemt at loven av 6 mai 1921 nr 1 (Fredsrettergangsloven se ovenfor) skulle tre ikraft igjen. Det nærmere tidspunkt for dette skulle fastsettes av Kongen. Den 4 mai 1956 ble det bestemt ved kronprinsregentens resolusjon at det skulle skje med virkning fra 1 juli samme år. Den siste krigsrettssak ble dermed avvirket i 1956.

5.3 Nærmere om evt. iverksettelse av militær rettergang etter 1956

Man fikk et tidsskille da den militære rettergang ble avskaffet i fredstid. Det vil da være naturlig å stanse opp for å se litt nærmere på iverksettelse av militær rettergang. Siden 1956 og til idag (1997) har det ikke vært foretatt militær rettergang i Norge. Grunnen til det er bestemmelsene i Fredsrettergangsloven (se ovenfor i del 4), og Norge har heller ikke vært i krig siden 2.verdenskrig. Så kan man spørre: Har ikke Norge vært i krig gjennom sin deltagelse i FNs fredsbevarende styrker gjennom mange år, f.eks. i Gaza og i Libanon der det har forekommet skyting? Til det er svaret nei. I disse tilfelle har det ikke vært spørsmål om Norge har vært i krig i henhold til krigsbegrepet i den militære retterganglov § 3. I Gulfkrigen i 1991 deltok Norge i en koalisjon med et sanitetskompani og kystvaktskipet Andenes fra Norge. Det var da stor mulighet for at militær rettergang kunne blitt iverksatt. Imidlertid ble ikke dette gjort. Etter Justisdepartementets vurdering frem-

satt i brev til Forsvardepartementet av 22 januar 1991 måtte det legges vekt på at Rettergangslovens § 3 var en eldre lovbestemmelse som ikke var utformet med sikte på den situasjonen som forelå i 1991. Videre tok den militære rettergangslov sikte på en krig eller krigstruende situasjon som direkte berørte Norge som stat (og norsk territorium). Etter oppdragenes art for kystvaktskipet Andenes og sanitetskompaniet ble de vurdert til ikke å være satt på krigsfot i Rettergangslovens forstand. Resultatet ble at militær rettergang ikke ble iverksatt. Gulfkrigen er det tidspunkt etter 1956 der man har vært nærmest til å iverksette militær rettergang.

5.4 Tiden etter 1956 - Oversikt

Her fungerte den militære rettergangsordning ikke i fredstid. Men i motsetning til perioden 1923-1940 var stillingene som Generaladvokat og krigsadvokat i funksjon.

Da Fredsrettergangsloven av 1921 trådte ikraft igjen i 1956 ble det militære rettsapparat lagt ned i fredstid. Krigsrettene, den militære lagmannsrett og krigsdommerne var således ikke lenger i funksjon og har i tiden mellom 1956 og til idag (1997) ikke vært i funksjon (se ovenfor under del 4). Straffesaker angående brudd på militære lover og regler har i samme tidsrom blitt ført ved de sivile domstoler. Anmeldelser angående brudd på de ovennevnte militære lover og regler ble heretter rettet til den sivile påtalemyndighet (statsadvokat og politiet). Forrige gang det militære rettsvesen ble nedlagt i fredstid, i 1923 ble som nevnt ovenfor i del 3, stillingene som generaladvokat, krigsadvokat mm. gjort ubesatt. Det er da nærliggende å tro at det samme skulle ha skjedd i 1956, da rettergangsloven som var hjemmelsgrunnlag for stillingene ble satt ut av kraft i fredstid. Stillingene ble imidlertid opprettholdt, men med et mye svakere hjemmelsgrunnlag enn de hadde mens rettergangslovens regler var gjeldende i fredstid. Hjemmelsgrunnlaget for Generaladvokatens og krigsadvokatens funksjon i fred var kronprinsregentens resolusjon av 14 juni 1956. Hjemmel for denne resolusjon var § 23 i lov av 6 mai 1921 om den militære disiplinær- og politimyndighet. Etter denne skulle Generaladvokaten og Krigsadvokatene bistå de militære sjefer ved utøvelsen av og kontrollen med disiplinær myndigheten.

Resolusjonen av 1956 hadde følgende ordlyd:

I

- 1 *De militære sjefer kan søke bistand hos Generaladvokaten og krigsadvokatene ved utøvelsen av og kontrollen med disiplinærmyndigheten og ved etterforskningen av de militære disiplinærsaker.*
- 2 Dersom en disiplinærsak reiser tvil av *rettslig* eller særlig vanskelig karakter

ter eller avgjørelsen må antas å ville ha særlig betydning utover det spesielle tilfelle, bør vedkommende militære sjef som regel på forhånd forelegge den til uttalelse for krigsadvokaten, men for Generaladvokaten hvis avgjørelsen skal treffes av forsvarsgrensjef eller av sjefen for forsvarsstaben.

- 3 Bringes en disiplinæavgjørelse inn for distriktskommandosjefen, marinekommandosjefen, luftkommandosjefen eller dertil svarende eller høyere militær sjef, skal saken - før klagen avgjøres - forelegges til uttalelse for krigsadvokaten, men for Generaladvokaten hvis avgjørelsen skal treffes av forsvarsgrensjef eller av sjefen for forsvarsstaben. Skal klagen avgjøres av annen militær sjef, *bør* saken som regel forelegges til uttalelse for krigsadvokaten.
- 4 *Kvartalsutskriftene av refselsesprotokollene skal gjennomgås av Generaladvokaten og krigsadvokatene (Understrekninger er foretatt her)*

II

Disse regler trer ikraft 1 juli 1956.

Stillingen som generaladvokat var helt fra 1945 besatt ved konstitusjon (midlertidig) og dette fortsatte helt til 1989 (se nedenfor). Generaladvokatembetet var opprinnelig et sivilmilitært embete og med rang som generalmajor. I 1949 bestemte Forsvarsdepartementet at tidligere bestemmelser om sivilmilitære grader for militært rettspersonell skulle falle bort. Samtidig ble det bestemt at Generaladvokaten skulle ha generalmajors grad i mobiliseringsfunksjonen.

At man valgte konstitusjonsformen må sees i relasjon til de usikre organisasjonsforhold. Som tidligere nevnt, så var ordningen med et militært rettsapparat i fredstid midlertidig, og det var usikkert mht. hva det endelige resultat ville bli.

Man avventet etter 1956 en ny disiplinlov som nærmere ville formalisere militærjuristenes medvirkning i militære straffesaker. Ved kongelig resolusjon av 29 april 1955 ble det oppnevnt en komitee med sorenskriver Kai Knudsen som formann. Komiteen skulle dels utarbeide forslag til ordning i forbindelse med opphevelsen av den militære rettergangsordning i fredstid og dels utarbeide forslag til ordning av den militære disiplinærmyndighet.

I mars 1956 forelå komiteens innstilling. Komiteen mente at den rådgivende og kontrollerende virksomhet som hadde vært utøvet av Generaladvokaten og krigsadvokatene i de senere år med disiplinærsaker, hadde gitt tilfredsstillende rettslige garantier mot urimeligheter, og hadde skapt en mer ensartet behandling av disiplinærsakene. Det var heller ikke tvilsomt at

de militære myndigheter under sitt samarbeid med generaladvokat og krigsadvokat hadde utviklet sitt kjennskap til og sine interesser for dette viktige område av den militære virksomhet. Komiteen mente at man her, som for øvrig også når det gjaldt overgangen til borgerlig rettspleie, sto i den noenlunde samme situasjon og overfor de samme problemer som i 1923, da disiplinær-loven trådte ikraft; i og med at Fredsrettergangsloven fra 1921 igjen skulle tre ikraft.

Komiteen var imidlertid klar over at man ikke kunne se overgangen utfra de samme synspunkter som i 1923. Det ble bl.a. henvist til at man i 1923 bare hadde 48 dagers tjeneste. De innkalte styrkene var små, og regimentsamlingene ble etterhvert sløyfet. Det personell som til stadig tjenestegjorde var også minimalt i forhold til i 1950-årene, samt at man på midten av 1950-tallet i større utstrekning enn i mellomkrigstiden hadde en rekke yngre offiserer som var tillagt refselsmyndighet og som hadde liten erfaring på det området. Komiteen mente derfor at man burde lage et nytt organ som i fredstid kunne overta de funksjoner som Generaladvokaten og krigsadvokaten utførte i disiplinærsaker. Det gjaldt både juridisk bistand til de fagmilitære som utfører disiplinærmyndigheten, og den etterfølgende kontroll med hvordan refselsmyndigheten har vært brukt. De nye stillingsbetegnelsene skulle være henholdsvis Generalauditør og auditør. Her tok man igjen i bruk titlene fra ordningen før 1901. Det ble foreslått at de personer som fungerte som hhv. generalauditør og auditør i fredstid også skulle fungere som generaladvokat og krigsadvokat i krigstid. Man ville da ha en kjerne av kvalifiserte jurister som kunne overta i krigstid. Man ville også slippe å måtte organisere det militære rettsapparat helt på nytt ved en eventuell krig.

Det ble fremmet lovforslag ved Ot prp nr 1 1957 på grunnlag av komiteinnstillingen. Lovforslaget var imidlertid mer begrenset enn det som komiteen var kommet med. Ved lover av 29 mars 1957 nr 2 og 3 ble de to lover av 26 mai 1921 om hhv. rettergangsmåten i militære straffesaker i fredstid, og den militære disiplinær- og politimyndighet endret. I den førstnevnte loven begrenset endringene seg til bestemmelsene i loven § 4 og 4 A, og de trådte ikraft fra 1 juli 1957.

Endringene i loven om den militære disiplin- og politimyndighet var mer omfattende. Det ble bestemt at den militære påtalemyndighets rådgivere i fredstid skulle utgjøre et auditørkorps. Her tok man igjen i bruk titlene fra forrige århundre. Generalauditøren og auditøren skulle være rådgivere for de militære sjefer i forbindelse med deres utøvelse av disiplinærmyndighet. De skulle videre delta i den etterfølgende kontroll med utøvelsen av disiplinærmyndigheten. Auditørenes antall skulle fastsettes av Kongen.

Denne lov skulle gi et mye sterkere hjemmelsgrunnlag for Generalauditøren (Generaladvokaten) og auditørens (krigsadvokatenes) funksjon i fredstid enn kronprinsregentens resolusjon av 14 juni 1956 (se ovenfor). Endringene i loven skulle tre ikraft fra den tid Kongen bestemte. Imidlertid ble de aldri satt ikraft, og ovennevnte resolusjon av 14 juni 1956 forble hjemmelsgrunnlag for Generaladvokatens og krigsadvokatenes funksjon i fredstid inntil loven om militær disiplinærmyndighet trådte i kraft i 1989. I denne lov fikk man bestemmelser om Generaladvokatens og krigsadvokatens funksjoner i fredstid. Hjemmelsgrunnlaget for Generaladvokatens og krigsadvokatens funksjoner ble følgelig kraftig styrket i forhold til ovennevnte resolusjon fra 1956. Man fikk nå hjemmel til å forlate konstitusjonsformen for Generaladvokatens del, og Arne Willy Dahl ble i 1988 utnevnt til den første fast ansatte generaladvokat siden stillingen ble gjenopprettet i 1945 (se listen).

Den 26 juli 1957 ble det ved kronprinsregentens resolusjon opprettet en ny komite med sorenskriver Kai Knudsen som formann og som bl.a. skulle utrede behovet for endringer i de midlertidige regler om militære befalingsmenns medvirkning ved forfølgning av militære straffesaker. Slike regler var blitt fastsatt av Forsvarsdepartementet 2 juli 1956. Komiteen skulle også komme med forslag til endringer i jurisdiksjonsinndelingen i krig. I desember 1961 ble komiteens innstilling avgitt, men det førte ikke til praktiske reformer. Senere ble det oppnevnt et nytt utvalg med generaladvokat Alf Monsen som formann. I september 1973 avga dette utvalget sin innstilling om ny jurisdiksjonsordning i krig. Forslaget fikk ikke tilslutning verken fra Forsvarssjefen eller fra administrative høringsinstanser.

Imidlertid ble det gitt nye bestemmelser om jurisdiksjonsmyndigheten i Forsvaret ved kgl res av 11 juli 1975. De skulle tre ikraft i krigstid. Likevel kunne man i fredstid foreta de nødvendige forberedelser slik som å beskikke krigsdommere og krigsadvokater. Det kunne også i fredstid foretas særskilte beskikkelser av krigsadvokater av hensyn til de oppgaver disse var tillagt i fredstid i henhold til kgl res av 14 juni 1956.

Etter disse regler ble Forsvarssjefen eneste generaljurisdiksjonssjef. Han skulle ha bistand av Generaladvokaten og skulle ha den overordnede ledelse av den militære påtalemyndighet. Generaladvokaten og en stedfortredende generaladvokat inngikk i krig organisasjonsmessig som et eget stabsledd i Forsvarets overkommando.

Øverstkommanderende for Sør-Norge og øverstkommanderende for Nord-Norge var jurisdiksjonssjefer for hvert sitt kommando-område. I hver jurisdiksjon skulle det beskikkes en førstekrigsadvokat. Denne skulle

bistå jurisdiksjonssjefen og skulle administrere og ha overoppsynet med krigsadvokattjenesten i området.

Krigsadvokatenes antall skulle fastsettes av Justisdepartementet. Likeså skulle de beskikkes av Justisdepartementet.

Ved kgl res av 11 juli 1975 ble det opprettet to krigsretter, en for Sør-Norge og en for Nord-Norge. Disse skulle behandle saker fra henholdsvis jurisdiksjonen for Sør-Norge og jurisdiksjonen for Nord-Norge. I saker der Forvarssjefen skulle utøve jurisdiksjonsmyndighet skulle denne selv bestemme hvilken domstol saken skulle behandles ved. Dette gjaldt både krigsrettsaker og militære lagmannsrettsaker. Justisdepartementet skulle beskikke en krigsrettsjustitiarius ved hver krigsrett. Forøvrig skulle også Justisdepartementet beskikke krigsdommere og stedfortredende krigsdommere samt bestemme antallet krigsdommere ved den enkelte krigsrett og deres ordinære tjenestested. Som militær forhørsdommer fungerte vedkommende herreds eller byrettsdommer. Etter 1981 ble ikke krigsdommernes navn offentliggjort i Statskalenderen slik det var gjort tidligere.

I desember 1981 ble det såkalte militærjuristutvalget oppnevnt ved kgl res.

Utvalget fikk i oppgave å vurdere og eventuelt foreslå endringer i den samlede militærjuristtjeneste i landet. De gjeldende rettergangsordninger for militære straffesaker både i fredstid og i krigstid skulle behandles. Samtidig skulle utvalget se på spørsmål i tilknytning til rådgivning i folkerett innen Forsvaret, og vurdere hvordan man skal dekke andre behov for juridisk assistanse i Forsvaret.

I Ot prp nr 43 1993-1994 ble det fremsatt et lovforslag med tittel «Om lov om endringer i Straffeprosessloven mv». (rettergangsmåten i militære straffesaker), og dette hadde sin bakgrunn i militærjuristutvalgets innstilling som ble avgitt 31 mai 1988, og 24. juni 1994 ble lov om endringer i Straffeprosessloven mv. (rettergangsmåten i militære straffesaker) vedtatt som tilende del i Straffeprosessloven. Lovendringen trådte i kraft 1. juli 1997.

Et hovedmål med lovendringen er i størst mulig grad å harmonisere rettergangsreglene i militære straffesaker med de reglene som gjelder for de alminnelige borgerlige straffesaker. Lovendringen innebærer en omfattende revisjon av rettergangsreglene for militære straffesaker i krigstid. Den militære rettergangslov fra 1900 er opphevet. Endringene i fredstid er mindre omfattende, men innebærer en opprydding i det spredte og tildels uoversiktlige regelverk som fantes før lovendringen.

La oss se litt nærmere på 2 områder der det er foretatt omfattende endringer: Den militære påtalemyndighet og Domstolene.

5.5 Nærmere om den militære påtalemyndighet

Da den militære rettergangslov var ikraft, var det, som det tidligere er gjort rede for, de militære sjefer som etter nærmere regler hadde kompetanse til å påtale lovbrudd i krig.

De militære sjefer er ikke jurister, men hadde som kjent juridiske rådgivere, nemlig Generaladvokaten og krigsadvokatene til hjelp når de skulle ta ut tiltale. Generaladvokatens og krigsadvokatenes uttalelser var bare rådgivende. Den endelige avgjørelse om tiltale måtte den militære sjef ta selv. Ved lovendringen fjernet man de militære sjefers påtalekompetanse i krig. Påtalekompetansen ble ved lovendringen lagt til juridiske tjenestemenn. Helt lik den sivile påtalemyndighet er den militære påtalemyndighet ikke. De særegne militære forhold gjør at det trengs særordninger når det gjelder ordningen av den militære påtalemyndighet både i krig og fred. Men man får ved ikrafttreddelsen av straffeprosesslovens tiende del et påtaleapparat som ligger mye nærmere opp til det sivile enn tidligere.

Påtalemyndighetens tjenestemenn ved forfølgning av saker etter den militære straffelov er:

- 1 Riksadvokaten og assisterende riksadvokat.
 - 2 Statsadvokatene, statsadvokatfullmektigene.
 - 3 Generaladvokaten, førstekrigsadvokatene, krigsadvokatene, krigsadvokatfullmektigene og hjelpekrigsadvokatene.
 - 4 Politiets embets- og tjenestemenn med påtalemyndighet og lensmennene.
- jfr. Strpl § 471.

Generaladvokaten er embetsmann og utnevnes av Kongen. Videre skal Generaladvokaten ha de samme kvalifikasjoner som er bestemt for Riksadvokaten i Straffeprosesslovens § 56. Førstekrigsadvokatene og krigsadvokatene besikkes av departementet (justis), og de skal ha de samme kvalifikasjoner som er bestemt for statsadvokatene i Straffeprosessloven. Departementet fastsetter antallet, deres tjenestekrets og ved hvilke avdelinger og staber de skal ha sitt tjenestested (se nedenfor i kap. om organisering).

Generaladvokaten, førstekrigsadvokatene, krigsadvokatene samt de andre tjenestemenn som er nevnt ovenfor i punktene 3 og 4 står som påtalemyndighet under Riksadvokaten og statsadvokatene. I krigstid står likevel Generaladvokaten og førstekrigsadvokaten direkte under Riksadvokaten.

Riksadvokaten og statsadvokatene kan gi pålegg umiddelbart til tjenestemennene. I krig kan også Generaladvokaten og førstekrigsadvokatene gjøre dette.

Hvem av påtalemyndighetens tjenestemenn er det så som nærmere avgjør spørsmålet om tiltale i henholdsvis fredstid og krigstid ?

I fredstid:

Statsadvokaten avgjør i fredstid tiltalespørsmålet i saker om militære forbrytelser når det ikke hører inn under Kongen i statsråd eller Riksadvokaten. Politiet avgjør spørsmålet om tiltale i saker om militære forseelser, og i saker om forbrytelse dersom politiet har slik kompetanse med hjemmel i Straffeprosessloven § 67 andre ledd. De forbrytelser det her siktes til er de som omfattes av Den militære straffelovs § 34, som omhandler ulovlig fravær. Generaladvokaten, førstekrigsadvokaten og krigsadvokaten har samme kompetanse til å utferdige forelegg som Politiets embedsmenn og tjenestemenn med påtalemyndighet, jfr. Strpl § 471.1.

I krigstid:

I krigstid avgjør Generaladvokaten eller førstekrigsadvokaten spørsmål om tiltale i saker om militære forbrytelser og forseelser når det ikke hører inn under Kongen i statsråd eller Riksadvokaten.

I unntakstifelle kan avgjørelse om tiltale treffes av statsadvokaten. Man kan her tenke seg en situasjon hvor det haster med å avgjøre tiltalespørsmålet, og man klarer ikke å få kontakt med Generaladvokaten eller krigsadvokaten jfr. Strpl § 471.2, eller det kan foreligge inhabilitet.

Selv om den militære sjef mister sin påtalekompetanse i krig vil han likefullt ha behov for å kjenne avgjørelsen av spørsmål om tiltale, og etter de nye reglene har man plikt til å underrette ham om avgjørelsen av tiltalespørsmålet, jfr. Strpl § 475. Det er bestemt at underretningen gis til den militære sjef som etter Forsvarets regler er rett instans til å oversende saken for strafferettslig forfølgning, jfr. disiplinær- reglementets pkt 42. Dersom den militære sjef er uenig i avgjørelsen kan han kreve at saken blir brakt inn for høyere påtalemyndighet.

Påtalemyndigheten bør før tiltalespørsmålet blir avgjort innhente uttalelse fra militær sjef, dersom dette kan skje uten vesentlig forsinkelse av betydning for saken. Selv om den militære sjef mister sin påtalekompetanse i krig, så har han fremdeles mulighet for å påvirke avgjørelsen av tiltalespørsmål.

5.6 Domstolene

Tidligere skulle militære straffesaker i krig behandles ved spesielle krigsdomstoler som nevnt ovenfor, nemlig krigsrett og militær lagmannsrett. Dette blir nå endret slik at militære straffesaker behandles ved de alminnelige domstoler også i krig, og både krigsrettene og militær lagmannsrett blir avskaffet. Likeså krigsdommerstillingene. Militær rettergang blir nå mer lik den borgerlige. I fredstid blir ordningen som tidligere at de skal behandles ved de alminnelige domstoler.

I krigstid skal militære straffesaker behandles av de domstoler Kongen bestemmer. Dette er: Oslo byrett, Eidsvoll herredsrett, Sarpsborg byrett, Sør-Østerdal herredsrett, Sør-Gudbrandsdal herredsrett, Kongsberg herredsrett, Skien og Porsgrunn byrett, Tønsberg byrett, Nedenes herredsrett, Kristiansand byrett, Stavanger byrett, Bergen byrett, Sunnfjord herredsrett, Romsdal herredsrett, Trondheim byrett, Inderøy herredsrett, Alstahaug herredsrett, Salten herredsrett, Ofoten herredsrett, Trondenes herredsrett, Nord-Troms herredsrett, Senja herredsrett, Hammerfest herredsrett og Tana og Varanger herredsrett. De embetsdommere som i fredstid fungerer ved de domstoler som skal behandle militære straffesaker i krigstid, må i krigstid lede en eventuell rettergang der. De er da «krigsdommere» i kraft av sin stilling i fredstid og ikke spesielt utnevnt slik som tidligere.

Kongen kan bestemme at påtalemyndigheten med samtykke fra den rett som saken ellers hører inn under, kan reise saken ved en annen domstol. Når særlige grunner foreligger kan enhver herreds og byrett fungere som forhørsrett. Adgangen til å behandle en sak ved en annen domstol enn den (de) hører inn under, gjør det mulig å få reist sak selv om den domstolen som egentlig skulle hatt saken befinner seg midt i krigshandlingene, eller på område som har blitt okkupert eller meget raskt kan bli okkupert av fienden. I en slik situasjon er det av rent sikkerhetsmessige hensyn at det er adgang til å reise sak ved en annen domstol enn den som vanligvis skal benyttes.

Selv om domstolene som skal behandle militære straffesaker i krigstid nå ligner mer på domstolene i fredstid, så er det også en helt klar forskjell når det gjelder ordningen med meddommere. Bare militærpersoner kan tjenestegjøre som militære meddommere der. De må ha fullført førstegangstjeneste eller tilsvarende grunnutdanning, ha fylt 25 år og ha bodd minst tre år i riket, jfr Strlp § 467. Om de er menn eller kvinner har ingen betydning bare de oppfyller disse vilkår. Lister for de enkelte domstoler utarbeides av Forsvarets overkommando. Det skal være særskilte lister for hver forsvarsgren. Halvparten av meddommerene skal høre til gruppen korporaler og menige og halvparten til gruppen befal, jfr. Strlp § 468.

Når det behandles en sak mot en korporal eller menig, skal halvparten av meddommerne komme fra denne gruppen. Det samme gjelder ved saker mot personer uten militær grad. Ved behandlingen av en sak mot befal skal en meddommer høre til gruppen korporaler og menige og resten til gruppen befal. Av de siste skal minst en ha samme eller høyere grad enn den tiltalte. De militære meddommere skal tas fra samme forsvarsgren som tiltalte.

Dersom det er saker mot flere tiltalte av forskjellig grad eller fra forskjellige forsvarsgrener, så brukes de ovennevnte regler så langt de passer. Dersom det er mulig skal minst en meddommer komme fra samme forsvarsgren som tiltalte. jfr Strpl § 469. Ordningen med særskilte militære domsmenn er altså beholdt i den nye Rettergangsordningen for militære straffesaker fra tidligere, men i en noe annen form, se ovenfor.

I straffesaker som behandles i fredstid er det ikke noe krav om at meddommere skal tas ut fra bestemte grupper, man skal i prinsippet dømmes av sine likemenn, men det er her også personer som ikke kan taes ut til domsmenn, f.eks. tidligere straffedømte osv.

Hvem som er ens likemenn er ikke problematisk i fred, da alle borgere må forholde seg til de samme lover og regler. I krig derimot vil dette være annerledes. Det er ovenfor i Del 2 gjort rede for noen av hensynene bak ordningen med egne typer meddommere, men det kan med fordel foretas en presisering. I krig må man regne med at en stor del av den mannlige befolkning i vernepliktig alder vil bli mobilisert og ikke lenger være tilgjengelig på sitt hjemsted. De vanlige utvalg av meddommere vil under slike forhold nesten bare bestå av personer som ikke gjør militærtjeneste. Da vil ikke prinsippet om at man skal dømmes av sine likemenn, nemlig personer som er mobilisert eller deltar i strid, kunne oppfylles.

5.7 Nærmere om generaladvokatens og krigsadvokatenes lokalisering, bemanning, og arbeidsoppgaver 1945-1996

5.71 Lokalisering

Da Generaladvokatembetet ble gjenopprettet i 1945 fikk det adresse i Kirkegaten 15 i Oslo. Senere ble adressen endret til Øvre Slottsgate 27 i Oslo. I 1948-1949 har vi opplysninger om at generaladvokat Follestad hadde kontoradresse på Victoria terrasse 7 i Oslo.

I 1950 hadde Generaladvokaten kontoradresse i Grubbegaten 1-3 rom 201-02 i Oslo og telefon nr 410506. Senere samme år har Generaladvokaten adresse i Henrik Ibsens gt 5 i Oslo og telefon nr 42 71 14 og 41 05 06. Denne

adressen hadde Generaladvokaten i mange år og i telefonkatalogen for 1972 har Generaladvokaten adresse i Cort Adelers gt 16 med telefon nr. 44 56 75. Her hadde Generaladvokaten kontorer helt til vinteren 1994 da embetet ble flyttet til nye lokaler i Oslo nye Tinghus på CJ Hambros Plass, men med samme telefon nr. som i Cort Adelers gt.

I mars 1997 flyttet Generaladvokaten og krigsadvokatene for Sør-Norge fra Oslo nye Tinghus til Karl Johansgate 18C i Oslo, nærmere bestemt til Horngården på Egertorget.

Fra 1972 er også krigsadvokaten for Østlandet, og senere krigsadvokatene for Sør-Norge oppført på samme adresse som Generaladvokaten. Krigsadvokaten for Østlandet hadde en kort tid adresse i Akersgt. 45 og telefon nr. 33 79 33.

5.72 Bemanning

Helt fra Generaladvokatembetet ble gjenopprettet i 1945 og til 1989 var stillingen som generaladvokat besatt ved konstitusjon. Dette skyldtes manglende lovhjemmel for stillingen og usikkerhet mht. til embetets fortsatte eksistens (se ovenfor). I årene 1945-1947 var det beskikket to krigsadvokater ved selve Generaladvokatembetet (se listen nedenfor). Den mest sannsynlige årsak til dette var vel den store arbeidsmengden i årene like etter frigjøringen. I 1988 ble Generaladvokaten ansatt i fast stilling da man fikk lovhjemmel for stillingen i den nye disiplinærloven.

Når det gjelder krigsadvokatene, så ble de beskikket i stillingene, og de arbeidet på salærbasis. For krigsadvokaten for Østlandet var det tidligere en særordning med avlønning i deltidsstilling. Denne stillingen ble heltidsstilling fra 1966. Krigsadvokatene i Sør-Norge har vært felles for alle tre forsvarsgrener helt siden freden i 1945. I Nord-Norge derimot var det noe annerledes, se nedenfor.

I Nord-Norge har krigsadvokatjenesten vært organisert på forskjellige måter etter 1945.

Fram til 1948 ble Nordland fylke dekket av krigsadvokaten for Trøndelag (Dessen). Overrettsakfører Aage Holm Bodø fungerte sannsynligvis i kort tid. Troms og Finnmark fylker hadde hver sin krigsadvokat fram til 1947. Da ble alle fylkene underlagt en krigsadvokat med sete i Tromsø fram til 1954. Inntil da var alle tre forsvarsgrener underlagt en og samme krigsadvokat. I 1954 skjer det en omorganisering og man ansetter egne krigsadvokater.

kater for Marinekommando Nord-Norge (MKN), Distriktskommando Nord-Norge (DKN) og Luftkommando Nord-Norge (LKN).

I 1957 legges MKN inn under krigsadvokaten for DKN. I 1963 beskikkes det egen krigsadvokat for Sjøforsvarskommando Nord-Norge med adresse Bodø. I 1977 legges LKN inn under krigsadvokaten for Sjøforsvarskommando Nord-Norge. Heretter har det bare vært to krigsadvokater for Nord-Norge. For nærmere informasjon om hvem som har innehatt stillingene i Sør-og Nord-Norge, se personallisten nedenfor.

Personallisten er likevel ikke helt fullstendig. Enkelte personer som fungerer som krigsadvokater er ikke nevnt i statskalenderen. De er kun nevnt i enkelte brev fra generaladvokaten. De er ikke nevnt i personalisten. For ordens skyld nevnes de kort her.

- Hr advokat Finn Arnesen var ekstraordinær krigsadvokat for Østlandet i 1946. Arnesen ble oppnevnt som krigsadvokat for en enkelt sak.
- Overrettsakfører Åge Holm Bodø er nevnt som krigsadvokat for Nordland i 1947.
- Ifølge brev fra generaladvokaten datert 13 mars 1947 skulle Statsadvokat Erling Rost i Tromsø bli Krigsadvokat for Nord-Norge samlet. Rost fungerte i kort tid.

I et brev fra Generaladvokaten til Forsvarsstaben datert 23 oktober 1954 angående mobiliserings oppgjøret 1955- rettspersonell er følgende personer nevnt som krigsadvokater i tillegg til de som står oppført i Statskalenderen og andre oversikter:

- O.r. sakfører D.A.H Thune- Ellefsen Hamar for DK/Oppland.
- O.r sakfører Aksel Proet Høst, Horten for MkØ.
- H.r.adv R. B. Helliesen, Stavanger for LKV.

I Nord-Norge er det oppført 4 assisterende krigsadvokater:

- O.r. sakfører S Malm, Narvik.
- Hr. advokat H.H Holmboe Tromsø.
- O. r. sakfører P Larsen, Hammerfest, og
- politimester R Johansen Vardø.

Som nevnt ovenfor var det kun krigsadvokaten for Østlandet som hadde full stilling fra 1966. De andre fredstidsengasjerte krigsadvokater arbeidet på salærbasis. De var geografisk plassert i hhv. Kristiansand, Bergen, Trondheim, Bodø og Harstad. Belastningen på disse krigsadvokater varierte tildels betydelig. Krigsadvokaten for landstridskreftene i Nord-Norge hadde en saksportefølge som var større enn den som de øvrige ikke fast ansatte krigsadvokater hadde tilsammen. Dette skyldtes at tyngden av de stå-

ende hæravdelinger fantes i Nord-Norge. Etterhvert som tiden gikk begynte man å vurdere om man skulle ansette krigsadvokater i fast stilling eller om man skulle beholde ordningen med krigsadvokater på salærbasis. Det ble beregnet at det ville bli billigere for staten å ansette krigsadvokater fast fremfor å fortsette ordningen med krigsadvokater på salærbasis. Resultatet ble at man ansatte to krigsadvokater fast for Sør-Norge og to for Nord-Norge. Ordningen med fastlønnet personell gjør det også vesentlig enklere at Krigsadvokaten besøker avdelingene personlig. Dette har blitt gjort i betydelig utstrekning, og da særlig i Nord-Norge. Det samme gjelder ved instruktørbistand til militære skoler og kurs, hvor det ellers ville falle altfor kostbart å bruke en advokat som skal lønnes på salærbasis.

Fra 1 januar 1996 ble krigsadvokatkontorene gitt de militære forkortelsene KASØR OG KANORD for henholdsvis Sør- og Nord-Norge. Utenlandssakene er lagt til KASØR fordi avdelingene settes opp i Sør-Norge.

I Sør Norge ble kst. krigsadvokat for Østlandet Morten Yggeseth ansatt 1 januar 1993 og Arild Vestrheim fra 1 september 1993 (se listen). De har i fellesskap ansvar for Sør-Norge, men dekker som en praktisk arbeidsordning hver sine områder. Krigsadvokat Yggeseth dekker Østlandet og krigsadvokat Vestrheim Sørlandet, Vestlandet og Trøndelag. I Sør- og Nord-Norge disponert en av krigsadvokatene som førstekrigsadvokat. I Sør-Norge er Yggeseth førstekrigsadvokat og i Nord-Norge Gunnar Johnsen, se nedenfor.

Betegnelsen førstekrigsadvokat har ingen praktisk betydning i fred, men i krig er førstekrigsadvokaten leder for krigsadvokatene i sin landsdel og har sammen med Generaladvokaten påtalekompetanse i saker om militære forbrytelser og forseelser når det ikke hører inn under Kongen i statsråd eller Riksadvokaten.

De faste krigsadvokatene fører ikke alle sine saker selv. De kan få avlastning av de såkalte mobiliseringsdisponerte krigsadvokater (se nærmere om dem nedenfor). Krigsadvokatene kan f.eks. overlate til en av disse å føre saker for seg. Dette gjelder både saker i og utenfor Oslo. Den mobiliseringsdisponerte krigsadvokat får da trening og holder seg ajour med militærsaker.

I Nord-Norge ble advokat Gunnar Johnsen ansatt som krigsadvokat fra 1 januar 1995, og høsten 1995 ble politiinspektør Mona Madsen ansatt som krigsadvokat og tiltrådte sommeren 1996. Mona Madsen er den første kvinnelige fast ansatte krigsadvokat i Norge. Den første kvinnelige krigsadvokat

var Torhild Stray som var kst. noen måneder på 1980- tallet (se nedenfor i personallisten).

Krigsadvokat Johs Sellæg fratradte sin stilling som salærlønt krigsadvokat 1 januar 1995 da Gunnar Johnsen tiltrådte nyopprettet fast stilling. Sellæg fortsatte imidlertid noen få måneder på engasjementsvilkår av hensyn til kontinuiteten. Krigsadvokat Harald Angell fortsatte som salærlønt i en overgangsperiode fram til 1. januar 1996. I Sellægs og Angells tid hadde krigsadvokatene kontorer i Harstad (Sellæg) og Bodø (Harald Angell). Kontorene var lokalisert på hhv. Sælleg og Angells advokatkontorer. I dag (fra 1995) har KANORD kontorer i Harstad nærmere bestemt i samme hus som Distriktskommando Nord-Norge. Bemanningen ved KANORD's kontor er i tillegg til de to krigsadvokatene en til to vernepliktige juridiske assistenter. Likeså er det til enhver tid vernepliktige juridiske assistenter ved KASØR's/Generaladvokatens kontor. Deres antall kan imidlertid variere noe ut fra tilgang, overlapping eller andre tidsbestemte forhold.

Det finnes også som nevnt ovenfor en annen gruppe krigsadvokater, nemlig de mobiliseringsdisponerte. De tilhører krigsadvokatkorpset. De vil bli mobilisert i en eventuell krig. De faste fredstidsansatte krigsadvokatene vil ikke være mange nok i antall til å kunne dekke krigsadvokatenes funksjoner i krig. Det finnes ca. 20 mobiliseringsdisponerte krigsadvokater. I fredstid fører de kun saker som overlates dem av krigsadvokatene. For dette får de betalt for hver enkelt sak de tar i henhold til salærinstruksen. Dette er nå det eneste som er tilbake av krigsadvokater som arbeider på salærbasis. Forøvrig får de ingen lønn for å være mobiliseringsdisponert krigsadvokat i fred. Dersom de blir mobilisert i en evt. krig vil de få lønn etter grad. De faste og mobiliseringsdisponerte krigsadvokater får tilbud om å gjennomgå diverse tilleggstudannelse som har betydning for deres virke f.eks. folkerettskurset i San Remo i Italia.

5.73 Arbeidsoppgaver og diverse sakstyper generaladvokaten og krigsadvokatene har

Tidligere i fremstillingen er det gjort rede for endel av de arbeidsoppgavene Generaladvokaten og krigsadvokatene har både i krig og fred. De sakene det er mest av i fred er ulovlig fravær når det gjelder straffesaker. Det dreier seg faktisk om ca. 80-90%. Når det gjelder disiplinærsaker er det ingen type saker som peker seg spesielt ut. Generaladvokaten og Krigsadvokatene behandler også andre typer saker. I en fremstilling er det naturlig å se litt nærmere på et par typer av saker Generaladvokaten og krigsadvokatene har behandlet og som ikke er så godt kjent, og det er tyveri og tjenestens tap/fradømmelse av verneretten. Generaladvokaten og krigsadvokate-

ne behandlet tidligere også saker der en som var refset kunne begjære seg selv tiltalt og få saken behandlet ved de ordinære domstoler (se nærmere om dette nedenfor).

La oss først se på tyveri. Inn under tyveri regnes her også underslag og be- drageri. I tiden rett etter 2. verdenkrig, og et godt stykke ut i 1950-årene var det mange tyverisaker til behandling ved Generaladvokatens kontor. Det ble reagert på dette med både refsels- og anmeldelser med påfølgende straffesak. Både befal og menige var representert i tyverisaker. I den senere tid har det vært lite tyverisaker i forhold til tidligere. Det kan være flere årsaker til dette. F.eks. kan kontrollen være dårligere idag enn tidligere. Men den mest plausible forklaring kan være at det var stor manko på mange ting i samfunnet etter 2. verdenskrig og et godt stykke ut i 1950-årene. Mange ting som vi idag tar som en selvfølge at alle har tilgang til var underlagt streng rasjonering. Forsvaret var et av de få steder som fikk tilført en del ting det var manko på ellers. Under slike forhold er det lett å forstå at man forsyner seg der det er rik tilgang på ting som ellers er gjenstand for rasjone- ring. I tiden like etter krigen hang det nok også noe igjen av den hold- ningen som var under krigen, det at man kunne stjele fra krigsmakten (som da var tyskerne) selv om det nå var den norske krigsmakt. Flere befal som tjenestegjorde i 1950-årene har gitt muntlig uttrykk for at dette var tilfelle. Andre personer som levde på den tiden kan også fortelle at det var slik.

La oss så se nærmere på tjenestens tap og fradømmelse av verneretten. Som nevnt ovenfor ble det under krigen 1940-1945 avsagt dommer angående tjenestens tap. Det har også i etterkrigstiden vært personer som har blitt fradømt sin tjeneste. Når det gjelder befal så har det opp igjennom etter- krigstiden vært noen som er blitt fradømt sin tjeneste f.eks. pga. forskjellige forhold i tjenesten. Man tangerer her det arbeidsrettslige område. Når det gjelder vernepliktige har også enkelte blitt dømt til tjenestens tap eller fra- dømmelse av verneretten. Det må presiseres at det her er tale om et lite an- tall tatt i betraktning hvor mange som har gjort tjeneste opp igjennom åre- ne. I 1950- og 60-årene ble flere fradømt verneretten enn i den senere tid. Årsakene til det kan være flere, men en viss rolle spiller det nok at ikke så mange blir innkalt som tidligere.

La oss så se nærmere på de tilfeller der en refset person begjærte seg selv tiltalt.

Inntil 1989 hadde Generaladvokaten og krigsadvokatene også en annen ty- pe saker, og det var hvor en som var blitt refset, brakte saken inn for dom- stolene for å få prøvd saken der. Idag er klageadgangen over ilagt refselse i korte trekk slik: Dersom en soldat blir refset med f.eks. vaktarrest så kan

vedkommende innen nærmere bestemte frister påklage denne til første klageinstans etter Disiplinærlovens regler. Etter disiplinærreglementet pkt. 123 er første klageinstans den nærmeste offiser over refsende sjef som innehar stilling tillagt grad av Oberst II, Kommandør II eller høyere. Dersom ikke klageren er fornøyd med klageinstansens avgjørelse, så kan han/hun påklage denne avgjørelsen til den såkalte Klagenemnda for disiplinærsaker i Forsvaret. Klageretten i disiplinærsaker er mer vidtgående enn etter Forvaltningslovens regler, idet klageinstansens vedtak kan påklages til en klagenemnd. Etter Forvaltningsloven § 28 kan en klageinstans vedtak normalt ikke påklages. Klagenemndas avgjørelse kan ikke påklages videre, men er endelig, og den kan ikke ankes inn for domstolene. Domstolene kan imidlertid få befattning med refselsler dersom det anlegges søksmål etter Disiplinærlovens § 36 om lovligheten av et refselsesvedtak. Pr. idag (1997) har det visstnok bare vært fremmet én sak for domstolene etter denne bestemmelsen. I byrettsdommen, som ikke ble påanket videre fikk saksøkeren ikke medhold i at refselsen var ulovlig. Det var også anledning til å påklage en refselse etter det gamle disiplinærreglementet som gjaldt inntil 1989. Inntil 1989 var det også mulighet til å begjære seg selv tiltalt, dersom man var ilagt refs som besto av arrest eller bøter. Denne adgang gjaldt både for befal og menige.

Det har nå gått ca. 9 år siden denne adgangen ble avskaffet, og ordningen begynner nå å bli lite kjent. Det vil derfor være hensiktsmessig å redgjøre for den i en historisk oversikt. For lettere å kunne danne seg et bilde av hvordan rettstilstanden var, gjengis derfor § 1 pkt 7 og deler av § 9 i det gamle disiplinærreglement som omhandler dette.

§ 1

Refselse er ikke straff (Straffbarhet).

7. Refselse er ikke straff og betegnes ikke som sådan.

Ved straffbart forstås kun det som kan straffes ifølge den militære eller borgerlige straffelov eller ifølge noen straffebestemmelse i andre lover, i motsetning til det som bare kan refses disiplinært i henhold til lov av 6 mai 1921 om den militære disiplinær- og politimyndighet

§ 9

Særskilt angående begjæring om tiltale.

58. Begjæring om tiltale har den refsede adgang til å fremsette når han påstår at det i refselsesordren beskrevne forhold er straffbart (jfr. pkt 7) og den ilagte refselse består i arrest eller bøter.

61. Den foresatte sjef hvem saken passerer, kan oppheve refselsen i henhold til reglene i pkt 53. I såfall bortfaller grunnlaget for begjæringen som derfor ikke fremmes videre.
62. Tas ikke begjæringen til følge av påtalemyndigheten eller frafalles tiltalen, før dom er falt i saken, består refselsen uforandret og blir (såfremt den ikke er foreldet) å fullbyrde så snart påtalemyndighetens endelige bestemmelse foreligger.
63. Blir tiltale reist og:
 - A Den refsede idømmes straff for det i refselsordren omhandlede forhold, bortfaller refselsen.
 - B Frifinnes den refsede og frifinnelsen er begrunnet i enten at han overhodet ikke har forøvet handlingen eller deri at han ikke kan ansees tilregnelig eller ansvarlig for den, bortfaller likeledes refselsen.
 - C Frifinnes han derimot uaktet han har forøvet handlingen fordi denne ikke ansees straffbar, blir refselsen stående ved makt (jfr. punkt 7). Er det etter sakens utfall tvil om hvorvidt refselsen skal stå ved makt, forelegges saken for forsvarsgrensjefen.

Det var krigsadvokatenes oppgave å føre saker der en refset person hadde begjært seg selv tiltalt. Dersom man begjærte seg selv tiltalt kunne følgende skje: Refselsen kunne bli opphevet av Forsvaret fordi man anså at saken var av en slik art at den ikke var verdt å behandle i rettsapparatet, eller vedkommende kunne bli frifunnet fordi forholdet ikke ble ansett straffbart, selv om forholdet fortsatt ble ansett for refsbart. Det er også strengere vurdering av uaktsomhet enn ved refselse. En begått handling der man krever uaktsomhet for å kunne refse ville domstolen kunne frifinne fordi bevisene for, eller grad av utvist uaktsomhet, ikke var sterke nok.

Spørsmålet om hvorvidt det stilles samme krav vil bevisbyrde til refselse som til straff har i en årrekke vært omdiskutert, men rådende oppfatning synes å helle i retning av at samme bevisbyrde gjelder. Dette synes også å harmonere med det tidligere disiplinærreglements pkt. 63 B, hvorefter frifinnelse på grunn av utilstrekkelige bevis vil føre til at refselsen bortfaller. I praksis kan det nok ha gjort seg gjeldende en oppfatning om at man kunne refse på mistanke, noe som ville kunne lukes ut ved at refsede begjærte seg tiltalt. Man har imidlertid ikke kjennskap til konkrete saker hvor dette har vært problemstillingen.

Det var imidlertid også forbundet med en viss risiko å begjære seg selv tiltalt. Dersom man ble dømt i en straffesak ble dommen anmerket på det militære rullebladet, hvor den ville bli stående i 25 år. Den vil også bli anmerket i strafferegisteret. Det kan få alvorlige konsekvenser. Et befal som er

dømt i en straffesak vil bli nektet avansement (opprykk i grad) i 2 år. Det kan også føre til problemer mht. å få eller beholde en sikkerhetsklarering. Man kan også bli nektet opptak på diverse skoler, f.eks. Krigsskolen og Politiskolen.

En refselse blir også anmerket på det militære rullebladet, men det behøver ikke å få de samme konsekvenser som dom i en straffesak. Man må her sonde mellom befal og menige, både når det gjelder refselse og dom. Dersom en menig får anmerket en refselse på sitt militære rulleblad får det ikke noen senere sivile konsekvenser for vedkommende, i og med at refselsler ikke blir anmerket i strafferegisteret. Dersom en refset menig søker opptak på en befalskole vil det dog kunne by på vanskeligheter. For et befal derimot kan en refselse få alvorligere konsekvenser enn for en menig. Befal kan også her få problemer med avansement, noe avhengig av hva han er refset for.

Hva slags personer var det som begjærte seg selv tiltalt? Det var for det meste befal som ville unngå at en refselse ble anmerket på rullebladet med derav mulige konsekvenser (se ovenfor). Det var også menige som begjærte seg selv tiltalt for å slippe å sone en refselse som gikk ut på vaktarrest, og tok sjansen på at man ikke ble dømt, men frikjent slik at refselsen falt bort. Man slapp å få noen reaksjon der og da, men det ville være en meget kortsiktig vinning dersom man ble dømt. Det finnes sogar eksempler på at man begjærte seg selv tiltalt, da man håpet at saken aldri ville komme for retten fordi den ble borte i systemet eller at den ble foreldet. Det hender imidlertid uhyre sjelden at en sak blir borte i systemet og derav glemt. Såvidt vites ble ingen slike saker foreldet. I 1970-årene, da det var stor motstand mot Forsvaret var det enkelte menige som begjærte seg selv tiltalt for at de igjennom rettsapparatet skulle kunne føre til torgs sine radikale politiske standpunkter og få blest om dem, samt at de ville ramme Forsvaret igjennom rettsapparatet.

Det var ikke så mange saker der man begjærte seg selv tiltalt oppigjennom årene. De fleste av sakene angikk befal. Mange saker endte med domfellelse både når det gjaldt befal og menige.

5.74 Andre oppgaver generaladvokaten har og har hatt for forsvaret

Generaladvokaten har opp igjennom årene også hatt andre oppgaver for Forsvaret enn de rent strafferettslige. I 1950- og 1960-årene ble Generaladvokaten ofte benyttet i eiendomsaker. Generaladvokaten var også mye benyttet i saker om oppsigelse, avskjed mm. Tidligere hadde man ikke noe eget juridisk kontor i Forsvarets overkommando (FO). Da benyttet FO dels de juridiske konsulenter i de respektive forvarsgrenstaber og dels General-

advokaten. Etter at juridisk kontor ble opprettet benyttes Generaladvokaten i mindre grad enn før av FO. For nærmere å klargjøre avgrensningen mot FO's juridiske kontor siteres fra pkt 2.3 i Generaladvokatens årsmelding for 1995:

Generaladvokaten og krigsadvokatene ble ved St. meld nr 102 (1978-1979) tillagt oppgaven å yte rådgivning overfor militære sjefer i spørsmål som gjelder krigens folkerett. Med virkning fra 1 jan 1995 er det opprettet et særskilt rådgiverkorps for krigstid. I fredstid vil juridisk kontor i FO ta seg av denne oppgaven, og i 1995 ble det besatt en stilling for dette formål. Det må likevel opprettholdes en kompetanse hos Generaladvokaten og Krigsadvokatene på området av hensyn til straffe- og disiplinær saker m.v. med folkerettslige aspekter.

Forøvrig har en kommet fram til som en praktisk arbeidsdeling at Generaladvokaten i tillegg til «hovedoppgavene» og folkerettsspørsmål med særlig straffe- og disiplinærrettslig tilknytning tar seg av vernepliktspørsmål og militærnekterspørsmål sålangt de har tilknytning til straffe- og disiplinærsaksbehandling generelt eller som enkeltsaker.

Som nevnt ovenfor har Generaladvokaten og krigsadvokatene fått utvidet myndighet i krig og fred ved at tiende del i Straffeprosessloven har trådt ikraft, og den militære rettergangslov opphevet. Det kan pr. idag ikke utelukkes at Generaladvokaten og krigsadvokatene kan få andre oppgaver som følge av endring av lover. Hva disse arbeidsoppgaver evt. vil bli vet man idag ikke noe om. Det får tiden vise, men at man i overskuelig fremtid vil ha et system med en egen militær rettspleie i Norge er hevet over enhver tvil.

Kilder:

Ot. Prp. nr 73 (1945-1946)

Ot. prp. nr. 30. (1954)

Brev fra Justisdepartementet 22 januar 1991 til Forsvarsdepartementet.

Nou 1988: 25: Ny militær straffeprosesslov m.v. og Norsk Lovtidend

De norske styrker i Tyskland 1947-1953 av Olav Breilid og Ernst Olav Bjørkevik 1996.

Generaladvokatens årsmelding for 1995.

Innstilling nr I fra komiteén vedkommende opphevelse av militær rettergang i fredstid m.m. 1956.

Intervju med offiserer.

6. Personalfortegnelse/personalliste:

I en historisk oversikt vil det være naturlig å gi en fortegnelse over personer som har arbeidet med militær rettergang under systemet før 1901 og i tiden 1901-1996.

Følgende personer har fungert som generalauditør 1646-1901/generaladvokat/1901-1996. auditører 1814-1901/krigsadvokater 1901-1996/militære medlemmer av Høyesterett/krigsdommere/militære forhørsdommere i tiden 1814-1980, samt forsvarere ved krigsrettene i Storbritannia og i USA og Canada under 2. verdenskrig. Statsadvokaten ved de norske sjøfartsdomstoler i Storbritannia er også tatt med selv om sjøfartsdomtolene ikke var omfattet av den militære rettergang. Dette er gjort av hensyn til helheten (se ovenfor). Det fins sikre opplysninger om at de oven/undernevnte personer har fungert i sine stillinger. For enkelte av dem er det likevel noe usikkert mht. tidsrommet de fungerte i. Denne usikkerhet skyldes manglende kildemateriale. Det kan ikke utelukkes at det kan ha vært flere som har fungert i ovennevnte/undernevnte stillinger, men da fremgår det ikke av kildematerialet. Årsaken til det kan f.eks. være at de har fungert i meget kort tid slik at de ikke er registrert noe sted. Enkelte biografiske opplysninger er ufullstendige, og dette skyldes manglende/ukorrekt kildemateriale.

Generalauditører 1646-1901:

1 Morian, Henrik.

Innvandret nederlander. Fikk bestalling som generalauditør sønnenfjelds 1 mai 1646, av Hannibal Sehested (Ordet bestalling kommer fra tysk og er betegnelsen på det dokumentet som inneholder utnevnelsen av vedkommende person. Bestallingsdokumentet ble inntil 1918 utlevert mot et gebyr). Morian var også generalpostmester i Norge fra 17 januar 1647. Henrik Morian døde i embete på en reise i 1648 og ble begravd i Kongelf (Kungälv) 23 november s å.

2 Fahrenholtz, Christian.

Regimentssekretær ved Sehesteds livregiment i 1645. Generalauditør Nordenfjelds fra 1 mai 1648 med 300 riksdaler årlig.

3 Kremberg, Christian Andreas.

Regimentskretær, bestalling 1 mai 1647 uvisst hvor. Generalauditør i Norge i 1656-.

4 Hesse, Henricus.

Generalauditør fra 10 mars 1657 til 3 januar 1671. Var også krigsfiskal fra 1 januar 1662 til 5 februar 1667.

5 Lemfort, Zacharias. Gift med Rebekka Maria Pristed, død 5 juni 1700.

Var stabsekretær fra 13 mars 1666. Regimentssekretær ved oberst J Brochenhus rytterregiment her i 1667. Oberauditør og stabsekretær fra 3 januar 1671. Generalauditør fra 3 januar 1676, var også krigsråd

- 21 Bergh, Christopher Anker.
Født 28 oktober 1764 på gården Berg (Borg?) i Sørum. Sønn av regimentkvartermester og auditør ved Akershus dragonregiment Jacob Wisløff Bergh og Karen Tank Anker. Juridisk eksamen i København 31 juli 1783. Virket som generalauditør i Norge og bestyrer av Det Norske Arme depot m.v. fra 9 januar 1810. Var ekstraordinær assessor i Norges Høyesterett 1815. Stortingsmann 1815/16. President i Lagtinget, død 17 mai 1825.
- 22 Stenersen, Abraham Borch.
Født 1788, cj, regimentkvartermester og auditør ved Det Norske Jegerkorps fra 30 november 1812. (Var tidligere auditør i 2 Akershuske Infanteribrigade se nedenfor). Generalauditør fra 11 mai 1826, død 5 august 1853.
- 23 Diriks, Christian Ludvig.
Født 16 oktober 1802 i København. Sønn av statsråd Christian Adolph Diriks og Maren Christine Tax, gift med Benedicte Henriette Munch (P A Munchs søster). Offiser 1819, cj 1830, utnevnt til generalauditør 1854, død 9 juli 1873 i Kristiania.
- 24 Platou, Fredrik Christian Stoud.
Sorenskriver og Stiftsrettsoverjustitiarius, dr juris.
Født 17 februar 1811 i Kristiania. Sønn av statssekretær Ludvig Stoud Platou og Karen Lumholz, datter av biskop Nicolai Lumholz, cj 1839. Bror av nedennnevnte auditør i Kristiansands Infanteribrigade C N Platou. Kst som generalauditør fra 1873 til 1883. Kst som høyesterettsassessor 1884, død 23 juni 1891 i Kristiania.
- 25 Selmer, Christian August.
Født 16 november 1816 i Fredrikshald. Sønn av grosserer Johan Christian Selmer og Hanne Ditlevine Michea Vibe, cj 1846, statsminister til 1884. (Selmer måtte gå av som statsminister som følge av Riksrettsaken mot ministeriet Selmer i 1884)
Kst som generalauditør 1 april 1884. Fungerte som generalauditør til sin død. Død 1 september 1889 i Kristiania.
- 26 Broch, Henrik Sophus Boldæus. Justitiarius i Kristiania Stiftsoverrett.
Født 23 november 1819 i Bragernes. Sønn av kjøpmann Christian Fredrik Broch og Henrikke Marie Henriksen. Cj 1846, kst som generalauditør 1889-1901. Ifølge statskalenderen var Broch kst som generalauditør fra Platous avgang i 1883 til Selmer tiltrådte. Broch var også lærer i kirkerett ved Universitetets praktisk teologiske seminar fra 1860. Død 19 oktober 1905 i Kristiania.

Broch var den siste generalauditør før Den militære rettergangslov trådte i kraft. Broch fratrådte da Rettergangsloven trådte ikraft. Isteden fikk man generalkrigsadvokat. Ved lov av 22 mai 1902 ble tittelen endret til genera-

ladvokat. Harald Smedal ble den første generalkrigsadvokat (generaladvokat).

Generaladvokater 1901-1996:

- 1 Smedal, Harald,
Generalkrigsadvokat (Generaladvokat).
Født 5 april 1859 i Kristiansand, sønn av fattigforstander Ole Haraldsen Smedal og Caroline Olsen. Cj 1881. Justisminister 1897, statsadvokat i Oslo Lagsogn 17 februar 1898. Kst som generalkrigsadvokat 1 april 1901, og deretter utnevnt til generalkrigsadvokat 28 september 1901. Han var den første generalkrigsadvokat etter ordningen av 1901. Ved lov av 22 ble tittelen forandret til Generaladvokat. Smedal fungerte som generaladvokat til 1906 da han ble utnevnt til riksadvokat. Han ble kst som riksadvokat 10 november 1904 og hadde permisjon som sådan fra 15 mai 1905 til 15 mai 1906, og ble utnevnt til riksadvokat 31 august 1906. Død 3 mai 1911 i Kristiania.
- 2 Bratlie, Jens Kristian Meinich.
Født 17 januar 1856 i Nordre Land, sønn av sakfører Erik Bratlie og Bolette Sophie Meinich. Eksamen fra krigsskolen 1877, cj 1885 kst som generaladvokat fra 1 oktober 1906, da stillingen som generaladvokat ble føyd til embede som generalkrigskommisær. Bratlie var således både generaladvokat og generalkrigskommisær på samme tid. Dette var te til 1912 da Bratlie ble statsminister. Død 1939.
- 3 Andersen, Axel.
Født 16 juli 1862 i Ringsaker. Sønn av lensmann senere fogd Christen Andersen og Antonette Krogvig, cj 1894, premierløytnant. Andersen var tidligere krigsadvokat i Kristiania (se nedenfor), kst som generaladvokat 1912. I tidsrommet 1912-1916 var han også krigsadvokat i Kristiania samtidig som han var generaladvokat ifølge statskalenderen. Axel Andersen fungerte som generaladvokat til 1923. Var overrettsdommer 1922-1933, samtidig som han fra 1927 var ekstraordinær høyesterettsdommer. I årene 1914-1932 var han lærer i militær rettspleie ved krigsskolen, og 1923-1934 juridisk konsulent for kommanderende general og admiral. Død 25 desember 1949.

Fra første januar 1923 ble den militære rettergangs lov regler satt ut av kraft i fredstid Dette medførte at stillingene som generaladvokat, krigsadvokat mm ble gjort ubesatt i fredstid (se ovenfor) med den følge at ingen personer fungerte i stillingene i tiden 1923-1940.

Krigsårene 1940-1945

Det ble ikke oppnevnt noen særskilt generaladvokat i krigsårene etter rettergangslovens regler, da dennes funksjon ble dekket av krigsadvokatene. (se ovenfor)

Etter at freden kom i 1945 ble stillingen som generaladvokat gjenopprettet.

- 4 Rød, Ørnulf Arthur.
Født 23 oktober 1891 i Tønsberg. Sønn av skipsreder Bernhard Adolf Johannesen Rød og Manny Gullichsen, offiser 1911, fastlønnet premiereløytnant 1912, cj 1919 høyesterettsadvokat 1925. Kst 1945-1946.
- 5 Brinch, Lorentz Wilhelm.
Født 1910 cj 1933, høyesterettsadvokat 1940. Kst 1946-1948 (Banksjef og vararepresentant på Stortinget for Høyre).
- 6 Follestad, Ivar Karl Hopstock.
Født 17 oktober 1897 i Bergen. Sønn av overrettsakfører Johan Follstad og Inga Hopstock cj 1920 høyesterettsadvokat 1927, kst generaladvokat fra 25 august 1948-1963. Follestad var krigsadvokat for Vestlandet 1945-1948 (se nedenfor) Død 1963.
- 7 Monsen, Alf Erik.
Født 7 januar 1904 i Tønsberg. Sønn av konsul Ole Christian Monsen og Gudrun Bache, cj 1925, høyesterettsadvokat 1933. Kst 1963-1974.
- 8 Wiker, Håkon Lars.
Født 1927, cj 1959. Wiker var tidligere statsadvokat i Eidsivating fra 1970
Kst 1974-1980. Wiker var lagdommer i Eidsivating lagdømme 1980-1988, og deretter sorenskriver ved Nord Gudbrandsdal sorenskriverembete.
- 9 Meyer, Johannes.
Høyesterettsadvokat. Meyer fungerte visstnok i kort tid i Wikers fravær, død 1978.
- 10 Wiggen, Eystein.
Høyesterettsadvokat, født 1934, cj 1960. Wiggen fungerte som generaladvokat i Wikers fravær, samt at han var konstituert 1 august-1 oktober 1980 før Blomdal tiltrådte. (Fungerte også som krigsadvokat for Østlandet se nedenfor).
- 11 Blomdal, Odd Emil.
Født 1927, cj 1952. Blomdal var tidligere lektor ved krigskolen i Oslo. Kst 1980-1988. Ble 1988 utnevnt til lagdommer i Eidsivating Lagdømme, og i 1991 til sysselmann på Svalbard, en stilling han hadde til 1995.
- 12 Dahl, Arne Willy.
Født 1949, cj 1973. Utnevnt 1988. Dahl var tidligere høgskolelektor ved krigskolen i Oslo og krigsadvokat for Østlandet (se nedenfor).
- 13 Hegdal, Stein.
Kst som generaladvokat sept 1991 mai 1992 i Dahls fravær. Var krigsadvokat for Østlandet 1989-1992 (se nedenfor).

Fra 1989 var det ikke lenger konstituering, men fast ansettelse pga disiplinærloven av 1988. Denne trådte ikraft 1 jan 1989. Dahl er således den første fast ansatte generaladvokat siden stillingen ble gjenopprettet i 1945.

Auditører 1814-1901.

Hæren 1814-1901.

1 januar 1818 fikk man en ny hærordning i Norge, der Hæren ble delt opp i brigader slik det er beskrevet ovenfor. Før denne tid var det regimentsauditører. Flere av brigadeauditørene hadde fungert som regimentsauditører før 1818. Det fremgår av listen fra hvilken tid de hadde annsinitet. Ingeniørbrigaden hadde ingen egen auditør (se ovenfor) Kavaleribrigadens auditør fungerte som auditør og juridisk konsulent der og garnisonsauditør på Akershus festning. Noe senere fungerte kavaleribrigadens auditør også hos generalintendanten.

Artilleribrigaden:

- 1 Flock, Geert Nicolai.
Født 27 juni 1788 i Horsens Danmark, ansinitet fra 28 oktober 1814. Var også garnisonsauditør på Akershus festning.
- 2 Conradi, Carsten Balthazar.
Født 18 desember 1799 i Fredrikshald. Sønn av postmester Johan Christian Conradi og Maren Christine Haslund, cj 1827, utnevnt 2 mars 1829. Død i Lier 2 juli 1862.
- 3 Diriks, Christian Ludvig.
Utnevnt 16 oktober 1833. Ble senere generalauditør (se ovenfor).
- 4 Løvenskiold, Otto Joachim.
Født 14 mai 1811 på Fossum verk, sønn av amtmann, senere stattholder Severin Løvenskiold og Sophie Hedvig Munthe cj 1834. Auditør i artilleribrigaden 1846-1847. Død 4 august 1882 på Lille Frogner i Kristiania.
- 5 Haagen, Magnus Andreas Krogh.
Født 26 september 1813 i Kristiania, sønn av statsråd Nicolai Johan Lohmann Krog og Henriette Mathiesen, utnevnt 21 oktober 1847.
- 6 Stub, Poul Juel.
Født 9 mars 1812 i Kristiania, sønn av tollbetjent Axel And Stub og Berthe Halvorsdatter Steen, utnevnt 12 mars 1850. Ble 1856 utnevnt til auditør i kavaleribrigaden (se nedenfor). Død 8 januar 1889 i Ullensaker.
- 7 Wulfsberg, Christian August.
Født 21 juni 1811 i Kristiania. Sønn av tredjeprest og senere overtoldbetjent Nils Wulfsberg og 1 hustru Petra Elisabeth Wiinholt, cj 1836, utnevnt til auditør 25 august 1856, også justisreferent ved Kristiania

overrett. Var tidligere auditor i 2 Akershuske Infanteribrigade (se nedenfor). Død 15 februar 1884 i Kristiania.

8 Mack, Henrik Martin Fredrik.

Født 24 juni 1843 i Tromsø. Sønn av kjøpmann og konsuj Johan Frederik Daniel Mack og Nanna Sabina Klerck, offiser 1864, cj 1868, kst 1882-1901. Mack var også juridisk konsulent hos Sanitetsgeneralen og ved Trænkorpset. Han ble i 1901 krigsdommer i Kristiania (se nedenfor). Død 11 august 1914 i Kristiania.

Kavaleribrigaden:

1 Linstow, Hans Ditlef Franciscus.

Født 4 mai 1787 på Hørsholm på Sjælland, sønn av geheimekonferentsråd Christian Hartvig von Linstow og Benedicte Elenore von der Lühe cj 1812. Regimentkvartermester og auditor ved Akershuske ridende jegerkorps. Linstow ble utnevnt til brigadeauditor i Kavaleribrigaden i 1818 i forbindelse med den nye hærordningen, og ble samtidig garnisonsauditor ved Akershus festning. Avskjed 1820. Linstow var også arkitekt for Det Kgl Slott. Død 10 juni 1851 i Kristiania.

2 Fabricius, Caspar Laurentius.

Født 24 februar 1791 i Fredrikvern. Sønn av viceadmiral og Eidsvollmann Jens Schou Fabricius, og Elisabeth Marie Schiwe, cj 1814. Ble utnevnt til lærer og auditor ved det Norske Landkadettkorps og garnisonsauditor ved Akershus festning den 6 september 1814. Ble også auditor ved det Opplandske nasjonale infanteriregiment fra 31 oktober 1814. Ble overtallig (surnummerai) auditor da den nye hærordningen trådte ikraft i 1818 (se nedenfor). Ble utnevnt til auditor i Kavaleribrigaden etter Linstow i 1820 (se ovenfor). Fungerte sannsynligvis der til han ble utnevnt til sorenskriver i Nedenes i 1825. Død 20 august 1874.

3 Stabell, Lars Bastian Ridder.

Født 27 april 1798 i København, cj 1822, utnevnt 28 juni 1825. Også garnisonsauditor ved Akershus festning. Død i Kragerø 13 januar 1860.

4 Aall, Jacob.

Født 26 august 1809 på Næs jernverk. Sønn av Eidsvoldmannen Jakob Aall og Lovise Andrea Stephansen. Cj 1829, utnevnt 29 oktober 1834, også garnisonsauditor ved Akershus festning. (Bror av nedenevnte auditor ved Bergenske infanteribrigade Hans Jørgen Christian Aall). Død i Kristiania 13 juni 1879.

5 Nicolaisen, Johan.

Født 17 november 1805 i Bergen, sønn av kjøpmann Nicolay Nicolayesen og Bolette Marie Berentine Lexau. Utnevnt 28 mars 1846, også garnisonsauditor ved Akershus festning

- 6 Stub, Poul Juel. Utnevnt 1856, også garnisonsauditør ved Akershus festning. Var tidligere auditør ved Artilleribrigaden (se ovenfor).
- 7 Ottesen, Johan Ludvig Riis.
Født 29 desember 1816 i Inderøy, sønn av sorenskriver Peter Martin Ottesen og Inger Marie Riis, cj 1840 utnevnt 1860. Også garnisonsauditør på Akershus festning. Var tidligere garnisonsauditør ved Fredrikstad Festning og ved 2 Akershuske Infanteribrigade (se nedenfor).
- 8 Hoff, Edvard Hans. Kaptein i Bergenske infanteribrigade, ble senere generalmajor.
Født 11 april 1838 i Bergen. Sønn av generalmajor Nicolai Engelbrecht Hoff og Gerhardine Marie Hambro, offiser 1860 cj 1862, kst 17 august 1874. Også garnisonsauditør ved Akershus festning. Død 7 juni 1933 i Bergen.
- 9 Sinding Larsen, Nils Ulrik Alfred. Kgl fullmektig, født 1839, cj 1863, kst 1877, også garnisonsauditør ved Akershus Festning. Han fungerte til 1901.

1 Akershuske infanteribrigade:

- 1 Bjerring, Julius Marius.
Født 29 oktober 1784 på Sjælland, sønn av residerende kapellan til Asmindrød Grøholt og Fredriksborg Klaus Peter Bjerring og Mariane Nielsdatter, cj 1812. Deltok som dansk løytnant i krigen i 1808. Ble ansatt som offiser ved det Nordenfjeldske regiment i 1813, gikk av ved armereduksjonen i 1818, deltok i 1814 i krigen mot Sverige utnevnt til auditør 16 mars 1820.
Også garnisonsauditør i Fredrikstad og senere på Fredriksten, da 1 Akershuske infanteribrigade ble flyttet dit. Bjerring opptrådte en tid mens han var auditør også som sakfører i Smaalenene. Ble 9 mai 1831 utnevnt til sorenskriver i Idd og Marker. Død 28 februar 1873 i Kristiania.
- 2 Dahl, Carl Theodor.
Født 20 juli 1802 i Tønsberg, sønn av rådmann Carl Adolph Dahl og Johanne Theodora Stang, utnevnt 11 august 1831. Også garnisonsauditør ved Fredriksten festning.
- 3 Hansteen, Johan Wilhelm.
Født 14 januar 1821 i Kristiania. Sønn av høyesterettsadvokat Peter Nicolai Hansteen og Adelheid Birgitte Prytz, cj 1846. Utnevnt 1862. Var også garnisonsauditør ved Fredriksten festning. Død 23 januar 1890.
- 4 Rasch, Johan Lauritz.
Overrettsakfører. Født 1 desember 1829 i Kristiania, sønn av havnefoged Jacob Rasch og Margrethe Wærner. Cj 1852, kst 17 april 1874. Var også garnisonsauditør ved Fredriksten festning Død 5 mars 1901 i Kristiania.

- 5 Stang, Wilhelm Baltazar.
Født 5 september 1838 i Fredrikshald. Sønn av trelasthandler og konsul Christen Mamen Stang og Olavia Fleischer, cj 1863, kst 1877, også garnisonsauditør ved Fredriksten festning. Død 13 september 1916.
- 6 Johannesen, Hans Petter Edvin. Overrettsakfører i Fredrikshald, Født 3 september 1846 i Fredrikshald. Sønn av kjøpmann Johannes Johannesen og Sophie Syversdatter, cj 1872, kst 1888, også garnisonsauditør ved Fredriksten festning. Fungerte til 1901. Ble i 1901 krigsadvokat i Fredrikshald (se nedenfor). Død 29 november 1909.

2 Akershuske infanteribrigade:

Stenersen, Abraham Borch.

Var regimentskvartermester og auditør ved Det Norske Jegerkorps før 1818. Ble utnevnt til generalauditør 11 mai 1826 (se ovenfor)

2 Cappelen Nicolai Benjamin.

Født 13 mai 1797 i Skien. Sønn av kjøpmann Ulrik Fredrik Cappelen og Benedicte Henrikke Aall, cj 1817 utnevnt 11 august 1826. Død 28 januar 1866 i Skien.

3 Thaulow Hans Henrik.

Født 6 august 1802, sønn av sogneprest Hans Henrik Thaulow og Marie Magdalene Elisabeth Wilde. Cj 1829, utnevnt 31 januar 1832, tok auditørexamen i 1832. Død 14 november 1890.

4 Arveschoug, Niels Weyer.

Født 2 januar 1807 i Skoger, sønn av kjøpmann Ulrik Fredrik Arveschoug og Barbara Kjerkegaard. Cj 1831, utnevnt 6 mai 1840. Død 29 mars 1894 i Molde.

5 Borthig, Lyder Peder Christian.

Født 10 april 1811 i Christiania, sønn av kjøpmann Christian Poul Borthig og Johanne Sørine Aasgaard.

6 Wulfsberg, Christian August Utnevnt 8 juli 1853. Ble utnevnt til auditør i Artilleribrigaden i 1856 (Se ovenfor).

7 Ottesen, Johan Ludvig Riis. Utnevnt 3 januar 1857, (tidligere auditør ved Fredrikstad festning og ved kavaleribrigaden fra 1860 se ovenfor).

8 Schmidt, Julius August Sommerfelt.

Født 21 januar 1822 i Christiansand, sønn av statsråd Olaus Michael Schmidt og Magdalene Sophie Charite Sommerfelt, cj 1843, kst 1861.

9 Gran, Jens. Kammerherre, født 24 mai 1827 i Bergen. Sønn av konsul Jens Gran og Johanne Margrethe Knagenhjelm, cj 1851 utnevnt 1866. Død 13 desember 1900 i Kristiania.

Kristiansandske infanteribrigade:

- 1 Lund, Jonas Cornelius.
Født 19 januar 1781 i Farsund. Sønn av overlos Jochum Brinck Lund og Inger Manichen Luth, cj 1805, Ble regimentkvartermester og auditor med stasjon i Kristiansand i 1811. Ble brigadeauditør der ved den nye hærordningen i 1818. Var også garnisonsauditør ved Kristiansand festning. Død 4 juni 1838 i Bergen.
- 2 Manthey, Anton Wilhelm.
Født 30 mai 1807 i Stavanger. Sønn av sorenskriver Samuel Manthey og Antonette de Stockfleth. Løytnant i 2 Akershuske brigade januar 1825. Cj 1834. Premiereløytnant og brigade og garnisonsauditør i Kristiansand fra 10 september 1837, og samtidig sakfører ved de derværende retter. Assesor i Kristiansands Stiftsoverrett i oktober 1843. Høyesterettsassesor 1849. Medlem av riksstretten 1883-1884, men ble permitert 1884 pga sykdom, tok avskjed, og døde 28 oktober 1885.
- 3 Platou, Carl Nicolai Stoud.
Bror av overnevnte Generalauditør Fredrik Christian Stoud Platou. Født 26 juli 1809 i Kristiania, cj 1832. Utnevnt 2 mars 1844, også garnisonsauditør i Kristiansand. Død 11 september 1888 i Bergen.
- 4 Bredsdorf, Constantinus Gärtner.
Født 10 februar 1812 i Fredrikshald, sønn av Morten Bredsdorf og Marie Christine Wølner, utnevnt 3 februar 1847. Også garnisonsauditør i Kristiansand
- 5 Rogstad, Niels Wisløff.
Født 14 august 1814 i Kristiansand. Sønn av overrettsprokurator, senere justitiarius i Christiansands stift Thor Torkelsen Rogstad og Maren Margrehte Gjertsen, cj 1837, utnevnt til brigade- og garnisonsauditør 29 mars 1854. Utnevnt til 2 assesor i stiftsoverretten i 1855. Død 11 september 1880 i Hamar.
- 6 Fleischer, Hans Maartmann.
Født 1 juni 1820 i Kristiansand. Sønn av magasinforvalter ved marinenes verft Johan Sechmann Fleischer og Abel Cathrine Nyrop, offiser 1837, cj 1845 utnevnt 1856. Fleischer var også garnisonsauditør ved Christiansands festning. Ble senere byskriver. Død 10 oktober 1901 i Kristiansand.
- 7 Beer, Martin.
Født 12 april 1827 i Flekkefjord, sønn av konsul Jens Henrik Beer og Andrea Laurenze Mølbach, cj 1854, kst 1879 til 1885. Også garnisonsauditør i Kristiansand. Død 10 mars 1900 i Furnes.
- 8 Stabel, Peter Lorentz. Overrettsakfører, født 2 mai 1838 i Kristiania. Sønn av justitiarius i Kristiansand Jørgen Christian Stabel og Hulda Adriette Olsen, cj 1861, kst 1885, fungerte til 1893. Var også garnisonsauditør i Kristiansand. Død 11 juni 1911 i Kristiansand.

- 9 Schwartz, Johan Allum. Kaptein. født 10 juni 1862 i Drammen, sønn av høyesterettsadvokat Jens Arbo Schwartz og Anna Margrethe Allum, of-fiser 1886, cj 1888, kst 1894 til 1901. Var også garnisonsauditør i Kristi-ansand. Ble i 1901 kst som krigsadvokat i Kristiansand (se nedenfor). Død 26 september 1914.

Bergenske infanteribrigade:

- 1 Schive, Johan Conrad.

Født 1764, i Norge utnevnt til regimentkvartermester ved Bergenhus nasjonale infanteriregiment 12 august 1791. Ble så auditør i Bergenske infanteribrigade ved hærordningen av 1818, var også garnisonsauditør på Bergenhus. Tok avskjed 15 juli 1829.

- 2 Aall, Hans Jørgen Christian.

Født 4 november 1806. (Bror av ovennevnte auditør ved kavalleribri-gaden Jacob Aall). Utnevnt 17 november 1829, også garnisonsauditør på Bergenhus. Død 24 mai 1894 i Kristiania.

- 3 Rubach, Gert Henrich.

Født 1804 i Bergen, sønn av kjøpmann Jakob Rubach og Dorothea Ve-deler, cj 1830. Utnevnt 6 juni 1840, fungerte til 1842, også garnisons auditør på Bergenhus. Død 9 august 1848 i Bergen.

- 4 Ege, Joachim Jansen Møller.

Født 4 oktober 1808 i Bergen, sønn av Kjøpmann Kristian Ege og Jo-hanne Dorothea Rieck, cj 1833. Utnevnt 21 mars 1843, også garnison-sauditør på Bergenhus. Beordret derfra 28 oktober 1848 til 2 assessor i Bergen stiftsoverrett. Død 23 juli 1872 i Tøplitz, begravet i Bergen.

- 5 Smith, Paul Meier.

Født 30 august 1813 i Bergen, sønn av kjøpmann Didrik Lyder Smith og Catharina Maria Gran. Utnevnt 1 mars 1849, også garnisonsauditør på Bergenhus. Død 23 februar 1875 i Bergen.

- 6 Jæger, Nicolay Henrik.

Født 5 oktober 1818 i Arendal. Sønn av Jens Nicolai Henrich Jæger og Elisabeth Marie Berg, cj 1842, utnevnt 1859. Også garnisonsauditør på Bergenhus. Død 30 september 1864.

- 7 Ramm, Hans Henrik.

Født 1823, cj 1848, utnevnt 1865. Også garnisonsauditør ved Bergen-hus festning.

- 8 Nergaard, Oluf Valdemar Rasch. Overrettsakfører, født 6 juli 1835 i Bergen. Sønn av overretsprokurator senere sorenskriver Knud Hve-berg Nergaard og Petronelle Emilie Ramm, cj 1858, kst 1879. Også garnisonsauditør på Bergenhus. Død 1 juli 1889 i Bergen.

- 9 Prah, Ferdinand Christian.

Født 12 november 1840 i Bergen. Sønn av generalkonsul og kjøpmann Michael Djuurhus Prah og Wencke Christiane Rose, cj 1866 kst 1887-

1896. Også garnisonsauditør på Bergenhus. Ble 1901 kst krigdommer i Bergen (se nedenfor). Død 2 mai 1917.
- 10 Spärck, Harald Norman.
Født 1862, cj 1887, kst 1897-1901. Også garnisonsauditør på Bergenhus.

Trondhjemske infanteribrigade:

- 1 Grabou, Jørgen Andreas.
Født 2 mai 1773 i Nes på Romerike, sønn av løytnant Johan Christopher Grabow og Karen Birgitte Tønder, datter av kaptein Andreas Tønder. Cj 1805, regimentkvartermester og auditør ved Trondhjem nasjonale infanteriregiment 27 desember 1805, utnevnt 1 januar 1818 til brigadeauditør og garnisonsauditør i Trondheim. Utnevnt til stiftsamtsskriver i Trondheim 29 juli 1829.
- 2 Nielsen, Hans Plathe.
Født 16 februar 1803 i Borre. Sønn av overbirkedommer Nils Christian Nilsen og Johanne Petronella Winge Plahte, cj 1826, utnevnt 8 desember 1829. Også garnisonsauditør i Trondheim. Død 7 mai 1886 i Horten.
- 3 Angell, Jonas Christian.
Født 12 juli 1805 i Tønsberg, sønn av Lorentz Angell og Magdalene Marie Knudsen, utnevnt 24 mai 1859. Også garnisonsauditør i Trondheim.
- 4 Wedel-Jarlsberg, Christian August. Baron, født 10 juli 1813 i Borre, sønn av Baron Wilhelm Fredrik Wedel Jarlsberg og Anne Dorothea Eliesøn, cj 1837, utnevnt 18 oktober 1849. Var også garnisonsauditør ved Trondheims Festning.
- 5 Nicolaysen, Nicolay Ludvig.
Født 13 september 1832 i Kristiania. Sønn av kjøpmann Peter Nicolaysen og Johanne Elisabeth Sørensen, cj 1856, utnevnt 24 mai 1870. Vars også garnisonsauditør i Trondheim. Fungerte til 1884. Ble så assessor ved Bergen overrett, og sorenskriver i Idd og Marker 1891. Død 7 april 1907.
- 6 Holan, Oluf. Overrettsakfører, født 23 mars 1836 i Verdal. Sønn av farger Ole Olsen Holan og Maria Aagaard, cj 1864 kst 1884. Ble i 1901 kst som krigsadvokat i Trondheim (se nedenfor), død 13 juli 1913.

Garnisonsauditører:

I kortere eller lengre tid var det egne auditører ved Karljohansvern Festning, Fredriksten festning, Fredrikstad festning, Kongsvinger festning, Oskarsborg Festning.

Vardøhus festning. Det var også en såkalt overtallig (surnummerai) auditør (se ovenfor).

Kongsvinger festning:

Preus, Johan Caspar.

Født 13 november 1786 i Kongsberg. Sønn av hytteskriver Johan Caspar Preus og Karen Eilerts, cj 1810, utnevnt 6 mai 1814. Død i Bergen 8 mars 1863.

Fredrikstad festning:

- 1 Huitfeldt, Hans Jørgen Hansen. Byfogd i Fredrikstad.
Født på Nes i Borge 8 september 1806, cj 1832. Sønn av major Nicolai Frederik Reichwein Huitfeldt og Charlotte Amalie Christie Sibbern. Huitfeldt er første gang nevnt som garnisonsauditør i Fredrikstad i 1845 og fungerte til 1848. Død 10 april 1857.
- 2 Ottesen, Johan Ludvig Riis. Kst 1 april 1850. Ble i 1857 utnevnt til auditør i 2 Akershuske Infanteribrigade, og i 1860 i kavaleribrigaden (se ovenfor).
- 3 Tillisch, Christian Flemming Carl Ferdinand.
Født 12 juni 1822 i Kongsberg, sønn av overfører ved Kongsberg sølvverk Henrik Wilhelm Tillisch og Ide Christiane Erizius, cj 1842. Tillisch var tidligere auditør i Fredriksvern i 0,5 år uten at det kan fastslås nøyaktig når. Var så garnisonsauditør i 1,5 år på Karljohansvern festning i Horten før han ble kst 1 april 1857 i Fredrikstad (se nedenfor) Ble utnevnt til sorenskriver i Larvik 1880 Død 8 juni 1895 i Larvik.
- 4 Bing, Fredrik Daniel Fritzner.
Født 1819, sønn av byfogd i Fredrikstad Just Bing og Wilhelmine Bremer, cj 1843. Politimester i Fredrikstad 1863-1888, byfogd samme sted 1889. Fungerte som garnisonsauditør i tiden 1867-1889. Død 10 mars 1889. Etter Bings død ble Fredrikstad festning jurisdiksjonsmessig underlagt auditøren ved Fredriksten festning ved kgl res 25 mai 1889 (se ovenfor).

Fredriksten festning:

Stockfleth, Joachim.

Født 1790, utnevnt til regimentsauditør ved Sønnefjeldske infanteriregiment 3 desember 1811. Garnisonsauditør ved Fredriksten garnison 1 september 1817.

Karljohansvern festning:

Tillisch, Christian Flemming Carl Ferdinand.

Fungerte som garnisonsauditør på Karljohansvern festning i 1,5 år før han ble kst som garnisonsauditør ved Fredrikstad festning i 1857 (se

ovenfor). Fungerte visstnok før dette som auditør i Fredriksvern i 0,5 år uten at man kan anslå nøyaktig når.

Oskarsborg festning:

På Oskarsborg var det egen garnisonsauditør i tiden 1854-1865 (se ovenfor).

1 Rogstad, Thor.

Født 26 august 1808 på Aaker i Sandsvær, sønn av lensmann Torkel Timandsen Rogstad og Anne Margrethe Olsdatter Eid (Wessel). Underrettsprokurator i Akershus Amt med bopel Drøbak. Død 6 oktober 1886 i Kristiania.

2 Brandt, Peter.

Født 21 august 1821, sønn av oberst Jens Brandt og Clara Darre. Byfogd i Drøbak. Død 24 mai 1890. Ved kgl res av 28 1865 april ble Oskarsborg festning jurisdiksjonsmessig underlagt garnisonsauditøren ved Akershus festning.

Vardøhus festning:

Ved Vardøhus garnison fungerte sorenskriveren i Vardø som garnisonsauditør (se ovenfor).

1 Dass, Isach Georg.

Født 1 september 1817 i Lurø, sønn av borger i Nordland Isach Jørgen Dass og Anne Cathrine Brinckmann. Cj 1844, utnevnt til foged og sorenskriver i Vardø 3 juni 1869. Død i Vardø 25 mai 1871.

2 Hekleberg, Johan.

Født 9 juni 1831 i Røyken, sønn av gårdbruker Amund Gulliksen Hekleberg og Anne Christensdatter, cj 1855 utnevnt 1871. Død 5 oktober 1898.

3 Nilsen, Karl August.

Født 14 mai 1841 i Kristiania, sønn av skreddermester Niels Nilsen og Antonette Knudsen, cj 1864, utnevnt 1878. Død 4 mars 1884 i Vardø.

4 Kildal, Haakon.

Født 16 juli 1848 i Ringsaker, sønn av sorenskriver Michael Heggelund Kildal og Eli Refling, cj 1872, utnevnt 1884. Død 24 april 1897 i Ringsaker.

5 Møller, Herman Gregus.

Født 10 mars 1850 i Trondheim, sønn av kjøpmann Knud Engebret Møller og Sara Marie Aas, cj 1873, utnevnt 1890. Død i Trondheim 26 Januar 1900.

6 Nordang, Ivar Andreas.

Født 26 september 1856 i Hjørendfjord, sønn av gårdbruker Ivar Andreas Nordang og Ane Ingeborg Stenes, cj 1882, utnevnt 1897. Død 13 februar 1933.

Hans Majestet Kongens norske garde i Stockholm:

Auditørstillingen i Stockholm eksisterte i årene 1857-1888, da HMKG var forlagt i Stockholm.

1 Schlytter, Hans.

Kgl fullmektig ved statsrådsavdelingen i Stockholm.

Født 4 juni 1823 i Larvik, sønn av kjøpmann Thomas Schlytter og Anne Marie Hammer Houge, cj 1845 utnevnt 1857. Død 1 mars 1903 i Stockholm.

2 Collet, William.

Kgl fullmektig ved statsrådsavdelingen i Stockholm.

Født 29 mars 1840 i Christiania, sønn av cand philos Peter Nicolai Arbo Collet og Johanne Marie Nicoline Nagel. Cj 1863 fungerte 1876-1879. Ble utnevnt til postmester i Larvik 1899. Død i Larvik 24 mai 1915.

3 Sibbern, Axel Christian Valentin.

Kgl fulmektig ved statsrådsavdelingen i Stockholm.

Født 29 oktober 1842 i Stockholm, sønn av amtmann Carl Sibbern og Agnes Lovise Kierulf, cj 1868. Død 8 juni 1899 på Carlberg gård ved Moss.

4 Thorne, Hans Paasche.

Kgl fullmektig ved statsrådsavdelingen i Stockholm.

Født 21 august 1849 i Drammen, sønn av hauptmann Johan Fredrik Thorne og Rina Paasche, cj 1874. Død 6 september 1897 i Stockholm.

Overtallig (surnumerari) auditør:

Fabricius, Caspar Laurentius.

Overtallig auditør fra 1818 inntil han tok over etter Linstow i Kavaleribrigaden (se ovenfor).

Ytterligere to personer har fungert som auditør uten at man har kunnet fastslå hvor.

1 Sem, Ole.

Født 27 desember 1780 i Ringebu sønn av sogneprest Egedius Sem og Birgithe Trine Arntzen, cj 1808, utnevnt til auditør 1813, utnevnt til politimester i Kristiania 1815. Død 11 januar 1843 på Nedre Romerike.

2 Stadtfeldt, Asgeir Johnsen.

Født 29 juli 1786 i Hytardal på Island. Sønn av birkedommer dr juris Snæbjørn Asgeirsen Stadtfeldt og Mette Kristine Fischer. (Birkedommer var i eldre dansk-norsk rett dommer i et birk som var et jurisdiksjonsdistrikt). CJ 1813. Død i embetet som sorenskriver i Idd og Marker 16 januar 1831.

Auditører i marinen 1814-1901:

Marinens auditor var stasjonert i Fredriksvern (nå Stavern) i tiden 1814-1851 (se ovenfor). I den første tiden var Marinens auditor Mynster-Equipage- og Inventarie-skriver Husinspektør, Veier og Måler ved Fredriksverns Verft. Lærer i rettslære ved det Kongelige Sjø Cadetcorps. Marinens auditor var også verftssjefens juridiske konsulent.

1 Rye, Johan Henrik.

Født 1 november 1787 i Bø i Telemark, sønn av oberstløytnant Mathias Andreas Rye og Elisabeth Johanne Lind. Cj fra København 1812. Utnevnt 1814, fungerte til 1816. Ble amtmann i Jarlsberg og Laurvigs amt 1831, assessor i Høyesterett 1833. Død 14 juli 1868 i Kristiania.

2 Hvosleff, Jens.

Født 22 november 1783 på Vallø, sønn av bokholder og skifteforvalter ved Vallø Saltverk Johan Christian Hvoslef og Kirstine (Kirsten) Lerche, cj 1804. Utnevnt 1816 fungerte til 1823. Deretter ekspedisjonsekretær i Marindepartementet, og ble utnevnt til sorenskriver i Nordre Jarlsberg 23 oktober 1826. Død på Gjeklep i Botne 15 august 1830.

3 Thrap, Niels Andreas.

Født på gården Klep i Evje 1793, sønn av Lauritz Bentzen Thrap og Anne Cathrine Bonnevie. Dansk juridisk eksamen 1815 Utnevnt 1823, fungerte til 1828. Byfoged i Kristiania 1831-1856. Død 9 januar 1856 i Kristiania.

4 Blix, John Gill.

Født 2 april 1797, sønn av Andreas Juul Blix og Terborja Margrethe Gill, cj 1818, utnevnt 1828 Ble utnevnt til tollkasserer i Kristiansand i 1850. Død 9 mai 1874 i embedet.

5 Tostrup, Hans.

Født 20 oktober 1799 i Hjelmeland. Sønn av infanterikaptein Nicolai Tostrup og Thale Margarete Resen Holfeldt, cj 1830. Konstituert i 1836 og utnevnt 1837 og fungerte til 1844. Tostrup ble i 1844 utnevnt til amtmann i Nordre Bergenhus amt og i 1852 til Amtmann i Christians amt. Død 27 januar 1856 i Kristiania.

6 Sørensen, Nicolai Emanuel Thygeson.

Født 26 september 1809 i Kristiansand,. Cj 1832, sønn av biskop Christian Sørensen og Antoinette Wilhelmine Fangen, utnevnt mars 1845, fungerte til 1850. Død 31 januar 1890 i Tønsberg.

7 Blom, Hans Andreas.

Født 8 august 1810 i Skien, sønn av kjøpmann Johan Valentin Blom og Elisabeth Marie Plesner. Blom var protokollsekretær i Høyesterett før han ble utnevnt 11 januar 1851 som den første auditor med sete i Horten og politimester i byen (se ovenfor). Det første året vikarierte tidligere departementsfullmektig E Lassen for Blom. Blom døde i embedet 7 januar 1862.

- 8 Lorange, Carl Johan.
Født 9 august 1817 i Fredrikshald, sønn av losoldermann Johan Gerhard Lorange og Gjertrud Georgine Jacobi, cj 1841. Var kasserer ved Karljohansvern verft fra 1858. Ble konstituert som auditør da Hans Andreas Blom døde og fungerte til Claus Christian Schmidt tiltrådte i 1863 (se nedenfor). Ble utnevnt til foged i Idd og Marker i 1874. Død 5 september 1902 i Kristiania.
- 9 Schmidt, Claus Christian.
Født 1817, cj 1841, var konstituert som auditør i Fredriksvern 1851-1863. I 1863 ble Schmidt utnevnt til auditør ved Karljohansvern verft i Horten etter ovennevnte Lorange og fungerte til sin død 20 januar 1888.
- 10 Schmidt, Olaus Michael.
Født 1855 cj. 1877, kst 1888-89. Sønn av ovennevnte auditør C,C Schmidt.
- 11 Kokkin, Niels Thorvald.
Født 1846, cj 1872, kst 1889, og fungerte til 1901. Kokkin fortsatte som krigsadvokat under den nye ordningen fra 1901 (se nedenfor).

Etter at den militære rettergangslov trådte i kraft i 1901, ble det utnevnt forskjellig rettspersonell i tillegg til Generaladvokaten. Det militære rettsvesen ble som tidligere delt opp i Hærens og Marinens rettsvesen.

Det ble utnevnt krigsadvokater, krigsdommere og noe senere ble det utnevnt militære forhørsdommere. Ikke alle stillingene eksisterte i tiden 1901-1923.

Krigsadvokater 1901-1923:

Hæren:

Krigsadvokatene hadde sete på flg steder i 1921..

Kristiania (nåværende Oslo), Fredrikshald (nå Halden), Kristiansand, Bergen, Trondheim, Harstad, Elverum. Fram til 1909 var Nord Norge dekket av krigsadvokaten i Trondheim.

Marinen:

Horten. Her var krigsadvokaten også politimester i byen inntil 1910 (se ovenfor).

Følgende personer har fungert som krigsadvokater for hæren i tiden 1901-1923. Noen av dem hadde fungert som brigadeauditører under ordningen før 1901. Det samme var tilfelle med krigsdommere (se nedenfor).

Kristiania:

- 1 Andersen, Axel.
Kst 28 september 1901. Ble kst som generaladvokat 24 februar 1912 (se ovenfor).

I følge statskalenderen var generaladvokaten og krigsadvokaten i Kristiania en og samme person i tiden 1912-1916. Axel Andersen var mao både generaladvokat og krigsadvokat i samme tidsrom.

- 2 Grøner, Jørgen Christian Andreas.
Høyesterettsadvokat, født 14 april 1882, i Gjerstad. Sønn av sogneprest J C A Grøner og Hervora Petersen, cj 1904, premiereløytnant 1906 Kst 1916, fungerte til 1922.

Fredrikshald:

- 1 Johannesen, Hans Petter Edvin. Overrettsakfører, kst 1901 Han var tidligere brigadeauditør ved 1 Akershuske Infanteribrigade (se ovenfor).
- 2 Sveen, Ola.
Overrettsakfører, Født 11 april 1871 i Veldre, sønn av lærer Johannes Olsen Sveen, og Lisbeth Johannesdatter Narud, cj 1893, kst 24 januar 1910. Ble 1921 utnevnt til byfogd i Halden. Var sorenskriver i Idd og Marker 1933-1941. Død 26 september 1947.
- 3 Vigen, Johan Einar.
Polititfullmektig i Fredrikshald, født 1880, cj 1906, kst 1915.
- 4 Selmer, Øivind.
Overrettsakfører i Fredrikshald, født 1886, cj 1911, kst 1919.
- 5 Irgens, Johannes Christian. Politimester i Fredrikshald, født 1873, cj 1910, kst 1921-1923 ?.

Kristiansand:

- 1 Schwartz, Johan Allum. Kaptein, kst 1901-1902. Var tidligere brigadeauditør ved Kristiansands Infanteribrigade.
- 2 Høye, Knud Sigmundsen. Overrettsakfører født 9 mai 1855 i Øyslebø, sønn av gårdbruker Sigmund Askildsen Høye og Aahild Knudsdatter Fuglestvedt, cj 1885, kst fra 1 januar 1903 til 1923 ?. Død 18 september 1940.

Bergen:

- 1 Nergaard, Birger.
Hypotekbanksekretær, født 1868, cj 1891, kst 15 april 1901.
Nergaard er oppført som som krigsadvokat i Bergen frem til og med året 1916 iflg statskalenderen fra 1917.

2 Ytterbøe, Stian.

Høyesterettsadvokat. Født 1 oktober 1877 i Holla Telemark, sønn av gårdbruker Hans Simonsen Ytterbøe og Maria Stiansen Holtan, offiser 1903, cj 1908, kst 1918-1923. Ytterbøe ble så juridisk konsulent i 4 divisjon fra 1923.

Trondheim:

- 1 Holan, Oluf. Overrettsakfører, kst 1901, var tidligere auditør ved Trondhjems Infanteribrigade (se ovenfor).
- 2 Krum, Ragnvald. Overrettsakfører, født 12 november 1873 i Trondheim, sønn av fotograf Hans Krum og Ragnhild Johannesen, cj 1899, kst 11 juli 1907- 1923. Død 19 februar 1961.

Harstad:

- 1 Dahl, Carl Johan Glückstad. Overrettsakfører, født 4 juli 1864 i Fredrikshald, sønn av oberstløytnant Carl Johan Martinius Dahl og Anne Bolette Elisabeth Glückstad, cj 1887, kst 1909. Ble senere politimester i Senja og Steigen. Død 27 mai 1920.
- 2 Hanssen, Karl Andreas. Høyesterettsadvokat født 27 november 1870 i Skien, sønn av skibsbyggemester Carl Andreas Hansen og Henriette Ingebrigtsen, cj 1894, kst 1910. Død 24 april 1918 i Tromsø.
- 3 Figenschou, Einar. Politimester i Senja. Født 17 april 1873 i Tromsø, sønn av sakfører, senere sorenskriver Jahn Christopher Figenschou og Nanna Marie Fredrikke Ruth, cj 1897. Var også juridisk konsulent for 6 divisjon. Kst 1917-1923 ?, død 22 august 1965.

Elverum:

Krog, Aksel Olaf Sverre. Overrettsakfører, født 10 november 1876 i Trondheim, sønn av kjøpmann Rasmus Krog og Olava Throndsen, cj 1898, kst 1917-1923 ?. Død 4 desember 1952.

Det finnes ingen opplysninger om flere krigsadvokater med sete på Elverum.

Marinen 1901-1923:

Marinen hadde bare en krigsadvokat, og denne hadde sete i Horten. Fra 1901 til 1910 var krigsadvokaten også politimester i Horten (Se ovenfor).

- 1 Kokkin, Niels Thorvald.
Født 1846, cj 1872, kst 1901 fungerte til 1913. Var tidligere auditør ved Karljohansvern verft i Horten hvor han ble kst i 1889 (se ovenfor).
- 2 Sollie, Harald Bredo.
Født 17 januar 1871 i Horten, sønn av gårdbruker Hans Paulsen Sollie og Bredine Andrea Løes. Krigskolens nederste avdeling 1892, cj 1895. Premierløytnant i Marinens intendantur i Horten og fra 1903 kaptein og kommandørkaptein. Drev advokatpraksis ved siden av sin militære stilling inntil han i 1913 ble konstituert som krigsadvokat, en stilling han hadde inntil 1923. Deretter fortsatte han som juridisk konsulent ved marinens hovedstasjon. Var også stortingsrepresentant 1919-1921 og 1925-1927. Død 1 mars 1947.

Fra 1 januar 1923 ble som nevnt ovenfor stillingene som hhv generaladvokat, krigsadvokat og krigsdommer opphevet da den militære rettergangslov ble satt ut av kraft i fredstid. Følgelig fungerte ingen i stillingene i tidsrommet 1 jan 1923 til 9 april 1940.

I krigsårene 1940 -1945 ble det som nevnt ovenfor ansatt krigsadvokater og krigsdommere, ved krigsrettene i hhv. England og USA og Canada. Generaladvokat ble som kjent ikke utnevnt, og dennes funksjoner ble dekket av krigsadvokatene (se ovenfor).

Krigsadvokatene og krigsdommerne dekket alle våpengrener. For helhetens skyld oppgis personalet samlet for tiden 1940-1945.

Storbritannia 1940-1945:

KRIGSADVOKATER:

- 1 Keilhau, Wilhelm Christian.
Professor, født 30 juli 1888, i Kristiania, sønn av kgl fullmektig Harald Keilhau, og Louise Ottesen, cand oecon 1909, cj 1912, besk som krigsadvokat i London (Storbritannia) ved kongelig res 3 juli 1940 og fungerte til 22 mai 1942, død 1954.
- 2 Iversen, Trygve. Politiadjudant, senere sorenskriver, født 1899 cj 1920, besk som krigsadvokat i London (Storbritannia) ved kgl res 22 mai 1942. Ble i 1945 beskikket til krigsadvokat ved generaladvokatembetet (se nedenfor).
- 3 Rynning Tønnesen, Chr W. Politimester, født 2 april 1893 i Kristiansand. Sønn av Kjøpmann Carl Magnus August Tønnesen og Julie Margrethe Dorothea Dahl. Cj 1916 besk som krigsadvokat i London (Storbritannia) 1942-1945. Ble krigsadvokat for Sørlandet i 1945 (se nedenfor).

Krigsdommere:

- 1 Lund, Bernt Bjelke.
Høyesterettsadvokat, født 19 desember 1898 i Kristiania. Sønn av hr adv Jens Mickael Lund og Fanny Emilie Bjelke Cj 1922, krigsdommer 1940-1942.
- 2 Havig, Jørgen Johannes.
Byrettsjustitiarius, født 20 august 1886, i Vermundvik. Sønn av bruks-eier Johannes Bernhard Havig og Anna Aune. Cj 1909. Krigsdommer 1942-1945.

Forsvarere ved krigsrettene i Storbritannia:

Palmstrøm, Finn.
(senere sorenskriver i TANA og krigsdommer i Finmark se nedenfor),
Stabell, Peter overrettsakfører. Dahl Hansen.

Usa og Canada 1941-1945:

Krigsadvokater:

- 1 Stabell, Adolf Bredo.
Førstesekretær ved ambassaden i Washington. Født 12 august 1908 i Kolbu, sønn av overrettsakfører Bernhard Dunker Stabell og Dorothea Antoinette Platou, cj 1932. Krigsadvokat ved de norske styrkene i USA og Canada 1941-1945.

Krigsdommer:

Jorstad, Lars Jakob Hvinden.
Ambassaderåd, født 10 september 1894 i Kristiania, sønn av overretts-akfører Thorstein Jorstad og Elise Hvinden, cj 1918. Byråsjef i UD 1928, konsul i New York 1942, ambassaderåd i Washington 1943, krigsdommer og militær forhørsdommer for de norske styrkene i USA og Canada 1941-1945. Ble senere Norges sendemann i Canberra Australia.

Forsvarere ved krigsrettene i Usa og Canada:

Aabel, Per. Juell, Harald, konsul. Krogh, Morten Overrettsakfører.
Lykke, Knut. Paus, Thorleif. Thommesen, Knut. Tostrup, Oluf.

Statsadvokat ved sjøfartsdomstolene i Storbritannia 1941-1945:

Falkanger, Aage Thor.
Falkanger ble etter krigen utnevnt til sorenskriver i Stjør og Verdal, og ble besk som stedfortredende krigsdommer i Trøndelag 1955 (se nedenfor).

Det må presiseres at de Norske Sjøfartsdomstoler ikke var krigsretter og falt ikke inn under den militære rettergang (se nærmere om dette ovenfor).

I 1945 ble generaladvokatembetet gjenopprettet. I tillegg til generaladvokat ble det utnevnt krigsadvokater og krigsdommere som har fungert i fredstid.

Antallet krigsadvokater og krigsdommere har variert i tiden 1945 til 1995. I 1993 ble det foretatt en omorganisering av krigsadvokattjenesten. Det ble ansatt to krigsadvokater for Sør-Norge på heltid. I 1995 ble det ansatt to krigsadvokater på heltid for Nord-Norge. Før 1993 var det kun krigsadvokaten for Østlandet som var ansatt på heltid. De øvrige var ansatt i bistilling. Ved omorganiseringene i 1993 og 1995 fratradte disse i hhv. 1993 og 1995.

Følgende personer har fungert som krigsadvokater 1945-1996.

Krigsadvokater:

Ved generaladvokatembetet:

Ordnningen med krigsadvokater ved selve Generaladvokatembetet varte fra 1945 til 1947.

- 1 Iversen, Trygve.
Politiadjutant, senere sorenskriver født 1899, cj 1920.
Besk 1945-1946. Var tidligere krigsadvokat i London (se ovenfor).
- 2 Bøhn, Ole. Høyesterettsadvokat, født 3 mars 1903 i Oslo. Sønn av lensmann Ole Bøhn og Katharina Margaretha Pedersen, cj 1926, høyesterettsadvokat 1935. Aktor i landsviksaker fra oktober 1945. Besk 1946-1947.

Østlandet:

- 1 Brinch, Lorentz Wilhelm.
Kst 1945-46. Ble i 1946 kst som generaladvokat (se ovenfor).
- 2 Vislie, Arne.
Høyesterettsadvokat. Født 13 februar 1898 i Eleverum, sønn av rektor og forfatter Vetle Vislie og Gerda Maria Annerløv cj 1922. NB! Vislie var ekstraordinær krigsadvokat for Østlandet 1946-1947.
- 3 Monsen, Alf Erik. Høyesterettsadvokat, besk 1946. Senere også krigsadvokat for de norske styrker i Tyskland, Gaza og Kongo. Fungerte en stund som krigsadvokat og generaladvokat samtidig etter 1963, da han ble konstituert som generaladvokat (se ovenfor).
- 4 Movig, Søren Ludvig.
Født 1916, cj 39, kst 1966 -1977.
- 5 Meyer, Johannes.
Høyesterettsadvokat, fungerte som krigadvokat i Movigs fravær. Død 1978.

- 6 Wiggen, Eystein.
Høyesterettsadvokat, 1978-1981, (NB Eystein Wiggen fungerte også som krigsadvokat i kortere perioder, senere i krigsadvokatenes fravær/ permisjon samt som generaladvokat i Wikers fravær se ovenfor).
- 7 Almaas, Knut.
Født 1947, cj 1975 besk 1981-1986.
- 8 Jørgensen, Ivar.
Advokat, cj. Jørgensen fungerte som krigsadvokat under Knut Almaas permisjon 1984-1985.
- 9 Dahl, Arne Willy.
Besk 1986. Ble i 1988 utnevnt til generaladvokat (se ovenfor).
- 10 Hegdal, Stein
Født 1953, offiser 1976, cj 1984, besk 1989-1992.
- 11 Stray, Torild.
Født 1960, cj, besk 1 mai 1991 til april/mai 1992. (Torild Stray var den første kvinne som fungerte som krigsadvokat, se ovenfor).
- 12 Yggeseeth, Morten.
Født 1951, cj 1980. Kst fra 1 januar 1993 til 1 sept 1993, da han ble krigsadvokat for Sør-Norge etter omorganiseringen (se nedenfor).

Sørlandet:

- 1 Rynning-Tønnesen Christian Wilhelm.
Politimester, født 1893, cj 1916, besk 1945-1963.
- 2 Rosenkilde, Carl Georg Wilhelm.
Advokat, født 2 mars 1904 i Kristiansand. Sønn av konsul Børre Rosenkilde og Ester Nicoline Olsen, cj 1926, besk fra 1963.
- 3 Selmer, Hjalmar.
Født 1933, cj, besk 1980.
- 4 Holck, Steen Odd.
Advokat, født 1950, besk 1984. Holck Steen ble beskikket i anledning krigsadvokat for Østlandet Knut Almaas permisjon. Sørlandet ble før og etter Almaas permisjon dekket av krigsadvokaten for Østlandet.

Vestlandet:

- 1 Follestad, Ivar Karl Hopstock.
Høyesterettsadvokat. Besk 10 juli 1945-1948, var kst som generaladvokat fra 1948 til sin død i 1963 (se ovenfor).
- 2 Martens, Erik Möinichen.
Høyesterettsadvokat født 26 januar 1906 i Bergen. Sønn av overrettsakfører Søren Johan Marius Martens og Antonie Johanne Øyen. Cj 1928 besk 1948.

- 3 Hagelien, Per.
Høyesterettsadvokat født 1943, cj, besk 1980-1985.
- 4 Skaar, Nils.
Advokat, født 1944, cj, besk 1986-1993.

Trøndelag:

- 1 Dessen, Fredrik Severin
Overrettsakfører, født 8 september 1903 i Ringsaker. Sønn av apoteker Fredrik Dessen og Anna Svendsen cj 1927 besk 1945- 1952.
- 2 Holst, Torleif Hartmann.
Høyesterettsadvokat født 8 november 1911 i Trondheim. Sønn av Torleif Holst og Dagny Hartman, cj 1934, besk 1952-1958.
- 3 Vaagland, Nils Martinius.
Høyesterettsadvokat, født 2 august 1916 i Stjørdal. Sønn av sorenskriver N M. Vaagland og Dagrund Kuløy. Cj 1941, besk 1959.
- 4 Hoel, Øivind.
Født 1939, cj 66 besk 1986-1993.

Nord-Norge:

I Nord-Norge har krigsadvokatjenesten vært organisert på forskjellige måter etter 1945.

Frem til 1948 ble Nordland fylke dekket av krigsadvokaten for Trøndelag. Troms og Finnmark fylker hadde hver sin krigsadvokat frem til 1947. Da ble alle fylkene underlagt en krigsadvokat med sete i Tromsø frem til 1954. I 1954 skjedde en omorganisering, og man ansatte egne krigsadvokater for Marinekommando Nord-Norge (MKN), Distriktskommando Nord-Norge (DKN), og Luftkommando Nord-Norge (LKN), I 1957 legges MKN inn under krigsadvokaten for DKN. I 1963 beskikkes det egen krigsadvokat for Sjøfartskommando Nord-Norge med adresse Bodø. I 1976 legges LKN inn under krigsadvokaten for sjøfartskommando Nord-Norge Harald Oskar Angell. Heretter har det bare vært to krigsadvokater for Nord-Norge (se nærmere om dette i DEL 6 ovenfor).

Nordland fylke:

Dessen, Fredrik Severin.
Besk 1945-1947. Dessen var samtidig krigsadvokat for Trøndelag.

Troms fylke:

Simonsen, Sigurd Reidar. Adr Tromsø.
Født 21 juli 1907 i Tromsø, sønn av kjøpmann Hilmar Simonsen og Hansine Sofie Schjelderup, cj 1932, besk 1945-1947.

Finnmark fylke:

Laurantzon, Ole Jacob.

Født 1902 cj 1933, politimester i Kirkenes besk 1946-1947.

Nord-Norge samlet 1948-1954:

1 Fredriksen, Pål.

Statsadvokat adr Tromsø, født 1906, cj 1930, besk 1948-1954

I 1954 blir det ansatt egne krigsadvokater for MKN DKN og LKN (se nedenfor)

Marinekommando Nord-Norge:

1 Fredriksen, Pål.

Statsadvokat adr Tromsø. Var tidligere krigsadvokat for Nord-Norge samlet (se ovenfor) Besk 1954-1957.

Distriktskommando Nord-Norge:

1 Rørvik, Mikael Jomar.

Advokat adr Harstad.

Født 1911, cj 1946, besk. 1954-1965.

2 Sellæg, Johs. Høyesterettsadvokat adr Harstad, født 1926, cj 1951, besk. 1965-1994.

Luftkommando Nord-Norge:

1 Jakhelln, Ole Andreas Bachke.

Advokat adr Bodø. Født 1908, cj 1932, besk 1954-1963, død 1992.

2 Brinchman, Christian Thaulow.

Høyesterettsadvokat adr Bodø. Født 1914, cj 1937, besk 1963-1975. Død 1975.

Etter Brinchman fungerte Harald Oskar Angell som krigsadvokat ved LKN.

Sjøfartskommando Nord-Norge:

1 Wilberg, Jørgen.

Høyesterettsadvokat adr Bodø. Født 1926, cj 1950, besk 1963-1965

2 Simonsen, Gustav Heiberg.

Høyesterettsadvokat adr Bodø. Født 1935, cj 1960, besk 1965-1966.

3 Angell, Harald Oskar.

Høyesterettsadvokat adr Bodø. Født 1934, cj 1959, besk 1966-1996.

Sør-Norge (fra 1 sept 1993):

- 1 Yggeseth, Morten.
Adr Oslo ansatt 1993. Yggeseth har funksjonsområde Østlandet ansatt 1993. (Yggeseth var tidligere krigsadvokat for Østlandet, se ovenfor).
- 2 Vestrheim, Arild.
Adr Oslo, født 1945, cj 1977, ansatt 1993. Vestrheim har funksjonsområde Sørlandet, Vestlandet og Trøndelag.
- 3 Westgaard, Audun.
Adr Oslo, født 1960, cj 1989. Westgaard hadde permisjon fra sin stilling som 1 konsulent ved juridisk kontor i Forsvarets overkommando og var vikar for Morten Yggeseth i tidsrommet 1 september-1 desember 1996. Yggeseth var konstituert som statsadvokat ved Oslo statsadvokatembeter fra 1 september 1996 til våren 1997.
- 4 Lund, Terje.
Født 1950, cj 1980. Lund er vernepliktig major i Luftforsvaret. Lund vikarierte for Morten Yggeseth fra 1 desember 1996 til våren 1997 ved hans permisjon (se ovenfor). Terje Lund hadde da permisjon fra sin stilling som spesialrådgiver i Norges Røde Kors. Lund var tidligere 1 amanuensis ved krigsskolen Linderud, og folkerettsrådgiver i Forsvarets overkommando.
- 5 Fjeldstad, Harald.
Født 1968, cj 1993. Fjeldstad vikarierte for krigsadvokat Yggeseth fra 17 mars 1997- ved hans permisjon (se ovenfor). Fjeldstad hadde permisjon fra sin stilling som politiadjutant ved Oslo politikammer. Fjeldstad var tidligere vernpliktig jurist ved generaladvokatens kontor i tiden 1993-1994.

Nord-Norge (Fra 1 januar 1995):

- 1 Johnsen, Gunnar.
Adr Harstad, født 1945, cj 1972, ansatt 1995.
- 2 Madsen, Mona.
Adr Harstad, født 1964, cj 1988, ansatt 1995.

Offisersmedlemmer i den militære høyesterett:

Det finnes sikre opplysninger om at følgende personer fra hær og marine har fungert som militære medlemmer i Høyesterett i tiden 1841 til 1920 da den militære Høyesterett ble avskaffet (se ovenfor).

Medlemmer hæren:

Rosen, Hans Christian.

Oberstløytnant 3 offiser i generalstab. Født 7 november 1794, sønn av kjøpmann og kommersråd i Arendal Herman Freuchen Rosen og

Johanne Dorothea Thestrup. Utnevnt 22 oktober 1841. Død 16 november 1880.

Borchgrevink, Carl Fredrik Grüner.

Oberstløytnant corpssjef i kavaleriet. Født 3 november 1798 på Toten, sønn av sogneprest Henrik Christian Borchgrevink og Sophie Cathrine Mandahl, offiser 1816, utnevnt 13 april 1855. Død 20 juni 1884 i Kristiania.

I 1866 er nedennevnte W C Keilhau i tillegg til C F Borchgrevink oppført som medlemmer.

Keilhau, Wilhelm Christian.

Oberstløytnant og sjef for krigskolen. Født 22 januar 1812, sønn av major Jens Christian Keilhau og Sophie Rohrverder, offiser 1833. Død 7 september 1873 i Kristiania.

1878-1894

Ræder, Johan Georg.

Generalmajor og sjef for Ingeniørbrigaden. Født 21 mars 1814 i Kongsvinger, sønn av ingeniørroberst Johan Christopher Ræder og Karen Hedevig Sophie Munch, offiser 1833. Død 3 januar 1898 i Kristiania.

Næser, Fredrik Peter Leganger. Generalmajor og chef for Kavaleribrigaden. Hoffsjef 1884-1898. Født 6 oktober 1816, sønn av kavalerioberstløytnant Johan Fredrik Næser og Mette Grüner, offiser 1837. Død 14 juni 1901.

1894-1895

Beichman, Peter Sophus Marius Elias.

Generalmajor og sjef for Anden Akershuske Infanteribrigade. Født 26 oktober 1820 i Jevnaker, sønn av oberstløytnant Georg Fredrik Beichman og Christine Fredrikke Ytter. Offiser 1840, død 11 november 1909 på Nordstrand.

1894-1897

Kierulf, Otto Richard.

Generalmajor, generalfeltøimester, sjef for Artilleriet. Født 29 januar 1825 i Kristiania, sønn av oberstløytnant og felttøymester Kristian Kierulf og Anne Marie Sophie Winge, offiser 1842. Statsminister i Stockholm 1871-1884. Ved riksrettsaken i 1884 ble han fradømt sitt statsrådsbete. Død 7 januar 1897 i Kristiania.

1895-1897

L'orange, Hans Peter.

Generalmajor og sjef for generalstaben (ble senere kommanderende general). Født 8 september 1835 på Herøy i Sunnmøre, sønn av bank-administrator på Lillehammer Peter Wilhelm L'orange og Ingeborg Bue, offiser 1856. Død 31 januar 1907 i Kristiania.

1897-1900

Staib, Christian Fredrik Maximillian.

Generalmajor, generalintendant og sjef for Intendanturkorpset. Født 16 oktober 1831 i Lier, sønn av oberstløytnant tollkasserer Christian Fredrik Staib og Martine Christine Sophie Stensgaard, offiser 1850, død 27 oktober 1920.

1897-1901

Hansen, Karl August.

Generalmajor og sjef for Ingeniørvåpnet. Født 4 august 1839 i Kristiania, sønn av tollbetjent i Kristiania Gulbrand Hansen og Elen Rønne, offiser 1861. Død 5 februar 1905 i Kristiania.

1900-1901

Hagerup, Henrik Steffens.

Generalmajor og generalinspektør for Kavaleriet. Født 23 april 1840 i Fredriksvern, sønn av kontreadmiral Henrik Steffens Hagerup og Nicoline Kristine Jensen, offiser 1861. Død 18 desember 1908 i Kristiania.

1901-1906

Olssøn, Christian Wilhelm Engel Bredal.

Generalmajor, sjef for Kystartilleriet. Født 3 april 1844 i Horten. Sønn av kjøpmann Edvard Olssøn og Leonore Bredal. Offiser 1866, død 3 november 1915 på Helgøy.

Hagerup, Henrik Steffens.
Generalmajor (se ovenfor).

1907-1909

Holtermann, Eiler Christian.

Generalmajor, brigadesjef i Anden Akershuske infanteribrigade. Født 3 september 1843 i Gausdal, sønn av residerende kapellan Michael Christian Thyrholm Hansen og Christiane Nicoline Madsine Holtermann. Offiser 1863, død 9 mars 1927 på Bygdøy.

1907-1913

Hansen, Hakon Bernhard.

Generalmajor, sjef for Generalstaben. Født 17 mars 1846 i Kristiania, sønn av gårdeier Christoffer Hansen og Christiane Johnsen, offiser 1866, død 18 mars 1916 i Grue.

1909-1913

Keilhau, Hans Vilhelm Dopp Mandall.

Generalmajor, generalinspektør for Intendanturkorpset. Født 18 august 1845 i Kristiania, sønn av ovennevnte oberstløytnant Wilhelm Christian Keilhau og Johanne Elisabeth Wahl, offiser 1866. Forsvarsminister 1913-1914 i Gunnar Knudsens annen regjering. Død 31 januar 1917 på Larkollen.

1913-1915

Lowzow, Haakon Ditlef.

Generalmajor, generalinspektør for Kavaleriet. Født 5 oktober 1854 i Løten, sønn av oberst Christof Fredrik Lowzow og Magdalena Laura Marie Wulf. Offiser 1876, død 12 august 1915 i Kristiania.

1913-1916

Ræder, Johan Christopher.

Generalmajor og generalinspektør for Ingeniørvåpenet. Født 21 mars 1859 i Nes i Hallingdal, sønn av stiftsamtsmann Nicolai Ditlef Amon Ræder og Johanne Cathrine Scheel, offiser 1880, død 28 februar 1943 i Oslo.

1915-1918

Bødtker, Carl Fredrik Johannes.

Generalmajor og generalinspektør for Feltartilleriet. Født 20 juni 1851 i Kristiania, sønn av sorenskriver Job Dishington Bødtker og Fredrikke Sophie Sejersted, offiser 1872. Død 22 februar 1928 i Oslo.

1917-1918

Strugstad, Oscar Sigvald Julius.

Generalmajor og sjef for Generalstaben. Født 6 juli 1851 i Trondheim, sønn av arsenalfyreverker Lorentz Strugstad og Joachime Regine Aas. Offiser 1873, død 12 august 1919 i Vestre Aker.

1919-1920

Rye, Johan Henrik.

Generalmajor og generalinspektør for Kavaleriet. Født 28 juli 1864 i Eidsvold, sønn av oberstløytnant Hans Jacob Rye og Hanna Hermana Krag, offiser 1886, død 15 desember 1944.

Doomås, Kristoffer.

Generalmajor og generalinspektør for Ingeniørvåpenet. Født 16 februar 1862, sønn av sogneprest Ole Doomås og Dorothea Wraamann, offiser 1881, død 1950.

Varamedlemmer hæren:

1843

Vosgrav (Vosgraf), Peter Michael.

Oberst surnummerai (overtallig) i generalstaben. Født 26 august 1787 på Fredriksten festning i Fredrikshald. Sønn av vaktmesterløytnant, senere oberstløytnant og underkommandant på Fredriksten Festning Johan Peter Vosgraf og Anne Helene Trochmann Knap. Utnevnt 14 august 1843. Død 7 oktober 1862 på sin løkke Vendom i Pilestredet (senere Holbergs plass) i Kristiania.

1857

Broch, Theodor Christian Anton. Oberstløytnant i Ingeniørbrigaden. Født 19 desember 1796 i Bærum, sønn av dragonløytnant Ole Jacob Broch og Else Jørgine Sparre. Utnevnt 1 april 1857. Død 8 april 1863 i Kristiania.

1878

Lemvig, Paul Thrane. Oberstløytnant i Ingeniørbrigaden. Født 3 mars 1814 i Onsøy, sønn av løytnant Hans Johan Julius Hornemann Lemvig og Ragnhild Kristine Thrane, offiser 1832. Død 14 desember 1892 i Kristiania.

With, Carl Georg.

Oberstløytnant sjef for Krigsskolen. Født 3 desember 1827 i Kristiania, sønn av overlege Martin Rasmus With og Alethe Ramm, offiser 1847. Død 4 september 1908 i Kristiania.

1885

Frølich, Theodor Christian Brun.

Oberstløytnant sjef for Krigsskolen, senere hoffsjef. Født 1 juni 1834 i Fredrikshald, sønn av rektor Jens Lyster Frølich og Anine Gunhilde Dahl, offiser 1852. Død 21 juni 1904 på Bygdøy Kongsgård.

1892

Øvergaard, Alexander Bretteville.

Oberst sjef for Krigsskolen. Født 7 oktober 1836 på Elverum, sønn av kaptein Hans Øvergaard og Minda Malthe, offiser 1855. Død 20 desember 1923.

1893

L'orange, Hans Peter.

Generalmajor (se ovenfor).

Stillesen, Job Gerhard Marius.

Oberst i 2 Akershus Infanteribrigade. Født 19 januar 1837 i Drammen, sønn av apoteker Christen Stillesen og Susanne Alette Staib, offiser 1856. Død 23 januar 1924 i Vestre Aker.

1896

Berg, Patroclus Fredrik Grundt.

Oberst i Kavaleriet. Født 16 april 1832 i Eidsberg, sønn av major i Kavaleriet Fredrik Nannestad Berg og Petronelle Helene Grundt. Offiser 1850, død 6 oktober 1909 i Kristiania.

Haffner, Johan Fredrik Wilhelm.

Oberst, født 22 september 1835 i Fredriksvern, sønn av statsråd Wolfgang Wenzel Haffner og Louise Claudia le Normand Malthé. Offiser 1855, død 17 februar 1901 i Kristiania.

1899

Dahl, Johan Jakob.

Oberst i 2 Akershus Infanteribrigade. Født 22 januar 1836 i Fredrikshald, sønn av auditør Carl Adolf Dahl og Jakobine Mathea Unger.

Offiser 1854, død 9 september 1908 i Idd.

1901-1906

Nissen, Per Schjelderup.

Oberstløytnant i Generalstaben, sjef for den topografiske avdeling og for Norges Geografiske oppmåling. Født 23 mars 1844 i Kristiania, sønn av rektor Ole Hartvig Nissen og Karen Magdalene Aas. Offiser 1865, død 23 desember 1930 i Oslo.

Steen, Carl Jan Joseph August.

Oberst i Feltartilleriet. Født 18 juni 1842 i Vang, sønn av residerende kapellan i Vang, Halvor Steen og Anna Nicoline Bull. Offiser 1862, død 22 oktober 1908 i Asker.

1907-1908

Steffens, Nicolai Jakob.

Oberst ved Anden Akershuske infanteriregiment. Født 23 mars 1844 i Kristiania, sønn av stadsfysikus Heinrich Steffens og Helene Krog, offiser 1865. Død 21 januar 1910 i Kristiania.

1907-1910

Lund, Max Theodor.

Oberst, felttøymester ved felttøymesterekspedisjonen med hovedarsenalet samt fyr og haandverkerkompaniet. Født 28 mai 1852 i Kristiansand, sønn av kjøpmann Gustav Lund og Thea Malchin. Offiser 1872. Død 15 mai 1921 i Kristiania.

1909-1910

Bull, Johan Laurits.

Oberst i 1 Akershuske infanteribrigade, sjef for 3 Hedemarken linjebataljon. Født 17 april 1847 i Ås, sønn av proprietær Ove Andreas Bull og Olaug Fredriksen Maas. Offiser 1870, død 22 januar 1918 i Kristiania.

1909-1912

Krohn, Einar Wilhelm Anton Martin.

Generalmajor, generalinspektør for Infanteriet, fhv. kammerherre. Født 17 juli 1848 i Kristiania, sønn av kgl fullmektig Peter Fredrich Krohn og Marie Louise Hammond. Offiser 1868, død 23 september 1922 i Kristiania.

1909-1913

Lowzow, Haakon Ditlef.

Generalmajor (se ovenfor).

1912-1913

Ræder, Johan Christopher.

Generalmajor (se ovenfor).

1913-1915

Bødtker, Carl Fredrik Johannes.

Generalmajor (se ovenfor).

1913-1914.

Bull, Johan Laurits.

Oberst (se ovenfor).

1915-1916

Strugstad, Oscar Sigvald Julius.

Generalmajor (se ovenfor).

1915-1918

Bull, Karl Sigwald Johannes.

Sjef for 2 Brigade. Ble senere kommandant på Akershus festning. Født

3 juni 1860 i Kristiania, sønn av generalkrigskommisær Anders Sandøe Ørsted Bull og Caroline Elisabeth Dahl. Offiser 1880, død 27 desember 1936 i Kristiania.

1917-1918

Rye, Johan Henrik.
Generalmajor (se ovenfor)

1919

Brandt, Fredrik Oscar.
Oberst, sjef for Jægerkorpset infanteriregiment nr 18. Født 18 oktober 1860 i Kristiania, sønn av ingeniørmajor Kristian Kornelius Hagemann Brandt og Birgitte Christiane Fredrikke Grüner, offiser 1881.

1919-1920

Ramm, Wilhelm Ernst.
Oberst, sjef for Feltartilleriregiment nr 2. Født 1861, offiser 1881.

1919-1920

Bauck, Ivar.
Generalmajor. Født 12 februar 1863 i Trondheim, sønn av kjøpmann Hans Jørgen Bauck og Henriette Fredrikke Bull. Eksamen fra Krigsskolen 1885. Død 1 november 1937 i Oslo.

Reservevaramedlemmer:

I 1917 ble det også utnevnt to reservevaramedlemmer fra Hæren
Ordningen med reservevaramedlemmer varte i kort tid.

1 Spørk, August Geelmyden.

Generalmajor, generalinspektør for Infanteriet. Født 13 september 1851 i Kristiania, sønn av kjøpmann Johan Henrik Julius Iver Spørk og Olivia Cathrine Geelmuyden, offiser 1872. Død 14 juli 1928 i Vestre Aker.

2 Domaas, Kristoffer.

Generalmajor (se ovenfor).

Marinen:

Medlemmer:

Falsen, Henrik Anton.

Kommandør, 1 offiser i Marinens stab. Født 28 februar 1813, sønn av Eidsvolds- mannen og Grunnlovens far Christian Magnus Falsen og 2. hustru Elisabeth Severine Bøckmann. Offiser 1831, død 26 juli 1866 på Larkollen.

Von Krogh, Fredrik Ferdinand.
Kommandør, ble senere kontreadmiral. Født 24 desember 1806 i Trondheim, sønn av oberst Georg Fredrick Von Krogh og Henriette Schønheyder, sjøoffiser 1825. Død 2 september 1890 i Horten.
Hagerup, Eiler.

Kommandørkaptein av 1 klasse anden offiser i Marinens stab. Født 22 februar 1815 i Bergen, sønn av stiftsamtmann Edvard Hagerup og Ingeborg Benedicte Jonson, sjøoffiser 1834, død 10 mars 1899 i Kristiania.

1878-1882

Gottwaldt, Carl Henrik.
Kommandørkaptein av 1. klasse. Født 10 juli 1812 i Kongsberg, sønn av sogneprest Carl Fredrik Gottwaldt og Sophie Sparre, sjøoffiser 1833. Død 20 August 1887 i Kristiania.
Hagerup, Eiler.
Kommandørkaptein av 1 klasse (se ovenfor)

1882-1888

Lysholm, David Christian.
Kommandørkaptein av 1. klasse. Født 5 februar 1822 i Trondheim, sønn av Borgermester Henrik Lysholm og Louise Augusta Hundavadt, sjøoffiser 1842. Død 28 september 1888 i Kristiania.

1882-1895

Wedel Jarlsberg, Ferdinand Julius.
Kommandørkaptein, kammerherre. Født 1823, sjøoffiser 1842, død 1907.

1888-1893

Ihlen, Christian.
Kommandørkaptein av 1. klasse, kst overlos i det sønnenfjeldske distrikt. Født 7 august 1829 i Holmestrand, sønn av skibsreder Nils Ihlen og Barbara Thurmann. Sjøoffiser 1849, død 17 januar 1900 i Arendal.

1893-1897

Petersen, Claus Thomas.
Kommandør, admiralstabsoffiser. Født 1 september 1830 i Fredrikshald. Sønn av brigadelæge Sigvard Emil Petersen og Anna Christine Stang. Sjøoffiser 1850, død 13 september 1912 i Kristiania.

1897-1903

Horn, Wolfgang.

Kommandør, sjef for sjømilitære korps. Født 28 februar 1845 i Kristiania, sønn av kaptein i Marinen Hans Jochum Horn og Anna Grønbech Aas. Sjøoffiser 1865, død i Kristiania 22 november 1922.

Salvesen, Peter Theodor.

Kommandørkaptein, født 18 april 1841 i Nord Aurdal, sønn av distriktslæge Hans Edvard Ross Salvesen og Maren Kristine Nielsen Juel, sjøoffiser 1862, død 24 juni 1916 i Kristiania.

1903-1909

Proet, Axel.

Kommandør sjef for Marinens haandverkskorps. Født 20 januar 1845 i Trondheim. sønn av capitaine Carl Fredrik Proet og Karen Wicklund, sjøoffiser 1866. Død 10 desember 1937 i Horten.

1903-1907/1909-1911

Dawes, Karl Friedrich Griffin.

Kommandør, sjef for sjøkrigskolen. Ble senere kontreadmiral. Født 5 januar 1861 i Fredrikstad, sønn av grosserer Henry Dawes og Caroline Griffin, sjøoffiser 1882. Død 8 april 1941 i Horten.

1907-1911

Platou, Christian Fredrik Stoud.

Kommandørkaptein, bestyrer av Marinens navigationsvesen. Født 26 november 1847 i Fredrikstad, sønn av oberstløytnant Ludvig Otto Stoud Platou og Charlotte Andrea Benneche, sjøoffiser 1871. Død 13 november 1919 i Kristiania.

1911-1915

Kielland, Gabriel.

Kommandør. Født 26 august 1864 i Trondheim, sønn av innrulleringsbetjent Johannes Jan Gustavus Kielland og Johanne Georgine Kristine Krogh, sjøoffiser 1884. Død 2 april 1938 i Spania.

1911-1918.

Berglund, Alfred.

Kommandør, sjef for Admiralstaben (ble senere kontreadmiral). Født 12 januar 1862 i Kristiania, sønn av tollbetjent Andreas Berglund og Caroline Amalie Børresen. Sjøoffiser 1883, død 4 oktober 1945 i Oslo.

1915-1918

Rosenquist, Thoralf.

Kommandør, sjef for 3. sjømilitære kommando. Født 13 juni 1857 i Kristiansand, sønn av kommandør Einar Tambarskjelver Rosenquist og Mina Breda, sjøoffiser 1879. Død 13 april 1921 i Bergen.

1918-1919

Hveem, Harald.

Kommandørkaptein, 1. tjenestegjørende offiser i Admiralstaben. Født 1866, sjøoffiser 1887.

1918-1920

Dahl, Oskar.

Kommandør, sjef for Sjøkrigsskolen. Født 7 mai 1864 på Stord, sønn av sorenskriver Otto Martin Dahl og Karen Louise Dorothea Munthe. Sjøoffiser 1887.

1919-1920

Gade, Gustav Christian Oscar Rehbinder.

Kommandør, sjef for Admiralstaben. Født 3 januar 1863 i Fredrikstad, sønn av marinekaptein Herman Gade og Ida Rehbinder, sjøoffiser 1882. Død 1 mars 1926 i Oslo.

Varamedlemmer marinen:

1884

Ihlen, Nils.

Kommandørkaptein 1 offiser i marinekommandoens stab. Bror av ovennevnte Christian Ihlen. Født 1823 i Holmestrand, død 8 august 1905 i Borre.

Lund, Thorvald.

Kommandørkaptein 2 offiser i marinekommandoens stab. Født 1825, sjøoffiser 1845, død 1898.

1901-1903

Johannsen, Fritz Anton Moritz.

Kommandør sjef for 1. sjømilitære distrikt. Født 10 april 1846 i Larvik, sønn av kjøpmann Johannes Gottlieb Johannsen og Anne Cathrine Høyer. Sjøoffiser 1866, død 22 november 1916 på Lillehammer.

Proet, Axel.

Kommandør (se ovenfor).

1903-1909

Horn, Wolfgang.
Kommandør (se ovenfor).

1903-1911

Mørch, Christoffer Bochlum.
Kommandørkaptein. Født 11 november 1846 i Fredrikstad, sønn av skibsreder Andreas Mørch og Johanne Margrethe Bochlum, sjøoffiser 1870. Død 5 februar 1915 i Vestre Aker.

1909-1915

Frisak, Aasmund.
Kommandørkaptein. Født 20 mars 1852 i Grimstad, sønn av distriktslege Hans Frisak og Sophie Augusta Berentzen, sjøoffiser 1872. Død 18 mars 1935 i Oslo.

1911-1915

Dahl, Oskar.
Kommandør (se ovenfor).

1915-1920

Preus, Engelbert Magnus.
Kommandørkaptein, bestyrer av Marinens navigationsvesen. Født 1863, sjøoffiser 1884.

1915-1918/1919-1920

Hveem, Harald.
Kommandør (se ovenfor).

1918-1919

Scott-Hansen, Sigurd.
Kommandørkaptein, tjenestegjørende 1. offiser i Admiralstabten.
Født 24 juli 1868 i Leith i Skottland, sønn av pastor Andreas Scott-Hansen og Simonine Stephansen, sjøoffiser 1889. Død 24 april 1937 i Oslo.

Krigsdommere i hær og marine 1901-1923:

Krigsdommerne hadde sitt virke på følgende steder:

Hæren:

1 Kristiania 2 Fredrikshald 3 Kristiansand 4 Bergen 5 Trondheim 6 Harstad.

(NB det ble ikke kst noen krigsdommer i Harstad før 1909).

Følgende personer har fungert som krigsdommere i Hæren i tiden 1901-1923.

Kristiania:

- 1 Mack, Henrik Martin Fredrik.
Assessor i Kristiania byrett var tidligere kst auditør ved Artilleribrigaden og Kystartilleriet (se ovenfor).
- 2 Bade, Ludvig Christian Amandus.
Assessor i Kristiania byrett. Født 1865, cj 1887, kst 1912. Bade fungerte som krigsdommer til 1923.

Fredrikshald:

- 1 Aall, Niels Christian Joachim Stockfleth.
Sorenskriver i Onsøy adr Fredrikstad. Født 10 januar 1842 i Larvik, sønn av sogneprest Hans Cato Aall og Karen Nicoline Harris, cj 1865, kst 1901 i 1 Akershuske Distrikt. Død 16 april 1918 i Fredrikshald.
- 2 Koren, Anton Wilhelm Carl.
Sorenskriver i Idd og Marker, adr Fredrikshald. Født 15 november 1850 i Fjellberg, sønn av Laurentius Stub Koren og Anne Johanne Grøgaard, cj 1872, kst 1915-1923. Død 25 desember 1936 i Oslo.

Kristiansand:

- 1 Hagemann, Christian Fredrik.
Byfogd i Kristiansand. Født 12 mai 1838 i Kristiansand, sønn av tollbetjent Christian Thomas Hagemann og Regine Fredrikke Andersen, cj 1864. Kst 1901 i Kristiansands distrikt. Død 4 mai 1925.
- 2 Peersen, Rudolf Elias.
Byfogd i Kristiansand. Født 28 april 1868 i Kristiansand, sønn av skipsfører Jens Peersen og Thomine Margrethe Aamundsen cj 1892, kst 1917, død 5 februar 1949.
- 3 Norem, Enok Johannes.
Byfogd i Kristiansand, født 1881, cj 1907, kst 1921. Han fungerte til 1923.

Bergen:

- 1 Prahl, Ferdinand Christian.
Ekstraordinær overrettsassessor i Bergen distrikt, kst 1901.
Var tidligere auditør ved Bergenske Infanteribrigade (se ovenfor).
- 2 Olsen, Ole Petter.
Overrettsjussitiarius i Bergen Overrett. Født 24 juni 1858 i Kristiania, sønn av vognmann Nils Olsen og Jørgine Rasch, cj 1883, kst 1917-1923. Død 20 november 1928.

Trondheim:

- 1 Beichmann, Fredrik Valdemar Nikolai.
Byfogd i Trondheim. Født 3 januar 1859 i Kristiania, sønn av generalmajor Johan Didrik Shlømer Beichmann og Alette Faye, cj 1880, kst 1901 i Trondhjems distrikt med Tromsø stift. Død 29 desember 1937 i Trondheim.
- 2 Hegge, Fridtjov Ottar.
Sorenskriver i Namdalen, adr Namsos. Født 28 juni 1868 i Trondheim, sønn av malermester Hans August Hegge og Margrethe Harder, cj 1891, kst 1918. Hegge fungerte til 1923. Død 13 september 1926.

Harstad:

- 1 Meinich, Jørgen Herman.
Byfogd i Tromsø født 2 februar 1868 i Bergen, sønn av amtmann Hans Thomas Meinich og Eveline Stenersen, cj 1890, kst 1909 i Tromsøske distrikt.
- 2 Madsø, Lars Bendik Hansen.
Sorenskriver i Trondenes. adr Harstad. Født 1 april 1873 i Åfjord, sønn av gårdbruker Hans Morten Madsø og Johanne Larsen, cj 1901. Kst 1919-1923. Madsø var byfogd i Tromsø 1926 -1943. Død 16 februar 1948.

Militære forhørsdommere i hær og marine:

Under 1. verdenskrig ble det besk militære forhørsdommere i Hæren. I Marinen ble de første besk alt i 1901

De militære forhørsdommere i Hæren hadde sete på følgende steder: Fredrikshald, Kristiansand, Namdalen Tromsø, Trondenes (ved Harstad).

Militære forhørsdommere i hæren:

Fredrikshald:

- 1 Aall, Niels Christian Joachim Stockfleth.
(Se ovenfor under krigsdommere i Hæren), besk 1915.
- 2 Aaset, August Olav.
Byfogd for Idd og Marker sorenskriveri, adr Fredrikshald. Født 10 november 1862 i Åmot i Østerdalen, sønn av gårdbruker Tollef Aaset og Berthe Olsdatter Sætersmoen, cj 1887, besk 1918. Død 3 november 1949.

Kristiansand:

- 1 Moe, Georg Julius.
Sorenskriver i Torridal adr Kristiansand. Født 9 mai 1853 i Oddernes, sønn av brukseier Wladimir Quiroga Moe og Karen Matilde Strøm. Cj 1876, besk 1917, død 16 juli 1922.

Namdalen:

Moe, Isak.

Sorenskriver Namdalen sorenskriveri, adr Namsos. Født 12 august 1859 i Grong, sønn av gårdbruker Per Moe og Sofie Margrethe Jakobsdatter Holandsøien, cj 1886, besk midlertidig 1918, død 25 februar 1924.

Tromsø:

Saxlund, Nils.

Sorenskriver i Lyngen adr Tromsø. Født 21 mars 1866 i Stange, sønn av gårdbruker, senere brennvinskontrollør Even Christensen Saxlund og Eli Nilsdatter Ringnæs. Cj 1892, besk 1918. Fungerte til 1920. Død 27 februar 1948.

Trondenes (Harstad):

Thomas, Harald.

Sorenskriver for Trondenes sorenskriveri, adr Harstad. Født 13 november 1879 i Tvedestrand, sønn av skipsfører Thomas Nielsen og Hedvig Sigrid Ingeborg Catharina Pantzerhielm. Cj 1900, besk 1919 midlertidig.

I 1922 var det for Hærens del kun militære forhørsdommere i Trondenes og i Kristiansand.

Krigsdommere i marinen 1901-1923:

1 Stenersen, Jonas Henrik.

Assessor i Kristiania byrett, født 5 desember 1840 i Ullensaker, sønn av tredjeprest Andreas Nicolai Hesselberg Stenersen og Elisabeth Borchsenius, cj 1863, kst 1901-1905.

2 Mack, Henrik Martin Fredrik.

Assessor i Kristiania byrett, kst 1905 - 1912 (var også krigsdommer for hæren i Kristiania se ovenfor).

3 Bade, Ludvig Christian Amandus.

Assessor i Kristiania byrett, kst 1912-1923 (var også krigsdommer for hæren i Kristiania se ovenfor).

Forhørsdommere i marinen:

1 Sollie, Harald Bredo. Utnevnt 1901. Ble senere krigsadvokat i Marinen (se ovenfor).

2 Gløersen, Paul Ernst Garmann Bergh.

Sorenskriver ved Mellom-Jarlsberg sorenskriverembete, adr Horten. Født 16 februar 1850 i Drammen, sønn av sorenskriver i Indre sogn Gerhard Gunnerus Gløersen og Mathilde Therese Berg. Cj 1873, utnevnt 1905. Død 5 juni 1918.

Etter 1913 finnes det ingen opplysninger om noen egen forhørsdommer for Marinen.

I tiden 1923-1940 var det som kjent ingen krigsdommere i Norge pga at militær rettergang var satt ut av kraft i fredstid. For krigstidens vedkommende 1940-1945, se ovenfor i avsnittet om krigstiden.

Krigsdommere 1945-1980:

Krigsdommerene ble beskikket blant sorenskrivere byrettsdommere, lagdommere og byfogder. Krigsdommerne var felles for alle våpengrener etter 1945.

I Nord-Norge har det vært variasjon mht. organisering av krigsdommerstillingene.

Fram til 1953 var Nordland og Troms fylker dekket av en krigsdommer. Finnmark hadde sin egen. I 1953 fikk Nordland og Troms fylker også hver sin krigsdommer.

Østlandet:

Krigsdommeren for Østlandet var også krigsdommer for Tysklandskommandoen

(Tysklandsbrigaden) i den tiden denne eksisterte. Krigsretten var i Tyskland.

Krigsdommere:

- 1 Krogh, Fernando Andreas.
Byrettsdommer i Oslo byrett, født 1883, cj 1908, besk 1945.
- 2 Fleischer, Carl Johan Seckmann.
Byrettsdommer i Oslo byrett, født 1903, cj 1926, besk 1946.
- 3 Zimmer, Fredrik Anton.
Byrettsdommer i Oslo byrett, født 1906, cj 1928, besk 1969-?

Stedfortredende krigsdommere:

- 1 Zimmer, Fredrik Anton (se ovennevnte), besk 1956
- 2 Andersen, Kaare Schuman.
Sorenskriver i Vang, besk 1969-?

Sørlandet:

Krigsdommere:

- 1 Christensen, Einar.
Sorenskriver i Lyngdal adr Farsund, født 1883, cj 1908, besk 1946-1953.
- 2 Høegh-Omdal, Hans Andreas.
Sorenskriver i Torridal adr Kristiansand. Født 1884, cj 1907, besk 1953-1954.

- 3 Meyer, Petter Jakob Semb.
Sorenskriver i Sand adr Grimstad. Født 1902, cj 1924, besk 1954-1961.
- 4 Gregusson, Ivar.
Byrettsdommer i Kristiansand byrett adr Kristiansand. Besk 1961. Var tidligere stedfortredende krigsdommer i Troms (se nedenfor).
- 5 Oug, Thor.
Byrettsdommer i Kristiansand byrett adr Kristiansand. Født 1917, cj 1943, besk 1969-

Stedfortredende krigsdommere:

- 1 Steffensen, Arthur Bernhard.
Sorenskriver i Setesdal adr Kristiansand. Født 1898, cj 1922, besk 1954.
- 2 Borge, Karl Reidar Oliver.
Sorenskriver i Nedenes adr Arendal. Født 1909, cj 1932. Besk 1969-?

Vestlandet:

Krigsdommere:

- 1 Coucheron, Marius Jakob Christensen.
Justitiarius i Bergen byrett, adr Bergen. Født 1883, cj 1910, besk 1945-1946.
- 2 Hagen, Karl Norvald.
Lagdommer i Gulating lagdømme adr Bergen. Født 1888, cj 1916, besk 1947.
- 3 Mathiesen, Kaare Roll.
Byrettsdommer i Bergen byrett adr Bergen. Født 1905, cj 1926, besk 1948-
- 4 Meyer, Johan Fredrik.
Justitiarius i Bergen byrett adr Bergen. Født 1914, cj 1939, besk 1967-?

Trøndelag:

Krigsdommere:

- 1 Fjærli, Ludvig Neumann.
Byfogd i Trondheim adr Trondheim, født 1881, cj 1908. Besk 1945-1951.
- 2 Frøseth, Carl Martell Monrad.
Sorenskriver i Midt-Trøndelag adr Trondheim født 1899, cj 1923. Besk 1951-
- 3 Einarson, Einride.
Sorenskriver i Fosen adr Brekstad, født 1914, cj 1942. Besk 1970-?

Stedfortredende krigsdommere:

- 1 Falkanger, Aage Thor.
Sorenskriver i Stjør-og Verdal adr Levanger. Født 1902 cj 1925. Besk 1955- ? Død 1981. Falkanger var tidligere statsadvokat ved sjøfartsdomstolene i Storbritannia.
- 2 Stephensen, Stephen Byrettsdommer i Trondheim byrett adr Trondheim. Født 1917, cj 1948. Besk 1973-?

Nordland og Troms fylker:

Krigsdommere:

- 1 Kobro, Jens Isak de Lange.
Sorenskriver i Malangen, adr Tromsø. Født 1882, cj 1906. Besk 1945.
- 2 Kloumann, Henrik Gerhard.
Sorenskriver i Senja, adr Ibestad Født 1889 cj 1914. Besk 1945. Ble i 1945 utnevnt til sorenskriver i Tinn og Heddal.
- 3 Rode, Carl Fridthjof Hassel
Sorenskriver i Vesterålen, adr Bitterstad. Født 1897, cj 1922, besk 1946-1953.

I 1953 ble det beskikket en krigsdommer i hvert fylke (se nedenfor).

Nordland:

Krigsdommere:

- 1 Mørkved, Albert Andreas Johansen.
Sorenskriver i Rana adr Mo Født 1898, cj 1922. Besk 1953.
- 2 Meedby, Arne Kristian.
Byfogd i Narvik adr Narvik, født 1915, cj 1947. Besk 1969-?

Stedfortredende Krigsdommer:

- 1 Neiden, Leif Hjalmar Harald.
Sorenskriver i Bodø. Født 1907, cj 1931. Besk 1953-1964.
- 2 Johansen, Johan Jentoft.
Sorenskriver i Bodø. Født 1906, cj 1932. Besk 1964.
- 3 Spangen, Olaf Arnold.
Sorenskriver i Rana adr Mo. Født 1917, cj 1942. Besk 1969-?

Troms:

Krigsdommere:

- 1 Nerdrum, Kaare.
Sorenskriver i Lyngen adr Tromsø. Født 1908, cj 1929. Besk 1953.

- 2 Wallerud, Leif.
Sorenskriver i Malangen adr Tromsø. Født 1911, cj 1937. Var tidligere stedfortredende krigsdommer i Troms fra 1961 (se nedenfor).
Besk 1966-?

Stedfortredende krigsdommere:

- 1 Gregusson, Ivar.
Sorenskriver i Senja adr Ibestad, født 1910, cj 1932, besk 1953-1958.
Ble senere krigsdommer på Sørlandet (se ovenfor).
- 2 Bergby, Arne.
Sorenskriver i Senja adr Hamnvik. Født 1909, cj 1934, besk 1959-1960.
- 3 Wallerud, Leif.
Sorenskriver i Malangen adr Tromsø. Besk 1961. (Ble krigsdommer i Troms 1966 se ovenfor).
- 4 Nesheim, Håvard.
Sorenskriver i Lyngen. Født 1915, cj 1939, besk 1966-?

Finnmark:

Krigsdommere:

- 1 Palmstrøm, Finn.
Sorenskriver i Tana adr Tana. Født 1903, cj 1926, besk 1946-1951.
- 2 Christiansen, Finn,
Sorenskriver i Hammerfest. Født 1902, cj 1925, besk 1952-1958.
- 3 Jervell, Finn.
Sorenskriver i Alta adr Alta. Født 1910, cj 1937, besk 1959.
- 4 Aarvold, Gunnar.
Sorenskriver i Alta adr Alta. Født 1912, cj 1935, besk 1966.
- 5 Myhren, Torbjørn.
Sorenskriver i Alta adr Alta. Født 1924, cj 1950, besk 1973-?

Stedfortredende krigsdommere:

- 1 Falch, Ingvald.
Sorenskriver i Hammerfest. Født 1916, cj 1940, besk 1966.
- 2 Utengen, Rolf.
Sorenskriver i Hammerfest. Født 1922, cj 1948, besk 1970-?
Etter 1980 ble ikke lenger krigsdommerenes navn oppgitt i Statskalenderen, og det ble samtidig foretatt en omorganisering av krigsdommer-tjenesten (se ovenfor).

Kilder:

Sjømilitære Samfunds kalender 1814-1964.
Diverse statskalendere
Diverse militærkalendere.

Diverse Slektbøker.

Bøkene «Den kongelige norske Sanct Olavs orden-1847-1947 av Otto Delp-
hin Amundsen 1947. «Våre sorenskrivere» av Arnet Olafsen 1927. «Militær-
biografier» bind 1 og 2 av Olai Ovenstad Oslo 1949.

Andre militærbiografier.

Gjaldker og byfogd av Haakon M Fiskå Oslo 1980

Norges Prokuratorer Sakførere og Advokater 1660-1905, samt diverse
medlemsbøker fra den norske Advokatforening.

Diverse nr av hvem er hvem.

Opplysninger fra Riksarkivet bla Generalauditoriatet, herunder liste over
generalauditører forfattet av Lange. Generaladvokaten 1901-1923 krigsad-
vokaten i London.

Opplysninger fra Generaladvokatens arkiv fra 1945 til 1996.

Navneregister

Almaas, Knut	102
Andersen, Axel	36, 83, 87
Andersen Kaare Schuman	120
Angell, Harald Oskar	104
Angell, Jonas Christian	91
Arveschoug, Niels Weyer	88
Bade, Ludvig Christian Amundus	117, 119
Bauck, Ivar	112
Beer, Martin	89
Beichmann, Fredrik Valdemar Nikolai	118
Beichman, Peter Sophus Marius Elias	106
Berg, Patroclus Fredrik Grundt	110
Bergby, Arne	123
Bergh, Christopher Anker	82
Berglund, Alfred	114
Bing, Fredrik Daniel Fritzner	92
Biørn Jørgen	80
Bjerring, Julius Marius	87
Blix, John Gill	95
Blom, Hans Andreas	95
Blomdal, Odd Emil	84
Borchgrevink, Carl Fredrik Grüner	106
Borge, Karl Reidar Oliver	121
Bornemann, Anker Fredrick Wilhelm	81
Borthig, Lyder Peder Christian	88
Brandt, Fredrik Oscar	112
Brandt, Peter	93
Bratlie, Jens Kristian Meinich	36, 83
Bredsdorf, Constantinus Gärtner	89
Brinch, Lorentz Wilhelm	84, 101
Brinchmann, Christian Thaulow	104
Broch, Henrik Sophus Boldæus	82
Broch, Theodor Christian Anton	109
Bull, Johan Laurits	111
Bull Karl Sigvald Johannes	111
Bødtker, Carl Fredrik Johannes	108, 111
Bøhn, Ole	101
Cappelen, Nicolai Benjamin	88
Christiansen, Finn	123
Christensen, Einar	120
Collet, William	94
Conradi, Carsten Balthazar	85

Coucheron, Marius Jacob Christensen	121
Dahl, Arne Willy	84, 102
Dahl, Carl Johan Glückstad	98
Dahl Carl Theodor	87
Dahl, Johan Jakob	110
Dahl, Oskar	115, 116
Dahl Hansen	100
Dass, Isach Georg	73
Dawes, Karl Friedrich Griffin	114
Dessen, Fredrik Severin	103
Diriks, Christian Ludvig	82, 85
Doomås, Kristoffer	109, 112
Ege, Joachim Jansen Møller	90
Einarson, Einride	121
Fabricius, Caspar Laurentius	86, 94
Falch Ingvald	123
Falkanger, Aage Thor	100, 122
Falsen, Henrik Anton	112
Farenholtz, Christian	79
Figenschou, Einar	98
Fjeldstad Harald	105
Fjærli, Ludvig Normann	121
Fleisher, Carl Johan Seckmann	120
Fleischer, Hans Maartmann	84
Fleischer Johan Diderick	81
Flock, Geert Nicolai	85
Follestad, Ivar Karl Hopstock	84, 102
Fredriksen, Pål	104
Frisak, Aasmund	116
Frølich, Theodor Christian Brun	109
Frøseth, Carl Martel-Monrad	121
Gade, Gustav Christian Oscar Rehbinder	115
Gløersen, Paul Ernst Garmann Bergh	119
Godsche, Ulrik Christian	80
Gottwaldt, Carl Henrik	113
Grabou, Jørgen Andreas	91
Gran, Jens	88
Gregusson, Ivar	121, 123
Grøner, Jørgen Christian Andreas	97
Haffner, Johan Fredrik Wilhelm	110
Hagen, Karl Norvald	121
Haagen, Magnus Andreas Krogh	85
Hagelien, Per	103
Hagemann, Christian Fredrik	117
Hagerup, Eiler	113
Hagerup, Henrik Steffens	107
Hansen, Hakon Bernhard	39, 108
Hansen, Karl August	107

Hanssen, Karl Andreas	98
Hansteen, Johan Wilhelm	87
Hartmann, Johan Christoffer	80
Havik, Jørgen Johannes	100
Hegdal, Stein	84, 102
Hegge, Fridtjov Ottar	118
Hekleberg, Johan	93
Hesse, Henricus	79
Hoff Edvard Hans	87
Hoel, Øivind,	103
Holan, Oluf	91, 98
Holck Steen, Odd	102
Holst, Torleif Hartmann	103
Holtermann, Eiler Christian	107
Horn, Wolfgang	114, 116
Huitfeldt, Hans Jørgen Hansen	92
Hveem, Harald	115, 116
Jorstad, Lars Jakob Hvinden	100
Hvosleff, Jens	95
Høgh-Omdal, Hans Andreas	120
Høye, Knud Sigmundsen	97
Irgens, Johannes Christian	97
Ihlen, Christian	113
Ihlen, Nils	115
Iversen, Trygve	99, 101
Jakhelln Ole Andreas Bachke	104
Jervell, Finn	123
Johansen, Johan Jentoft	122
Johannesen, Hans Petter Edvin	88, 97
Johannsen, Fritz Anton Moritz	115
Johnsen, Gunnar	105
Jæger, Nicolai Henrik	90
Juell, Harald	100
Jørgensen, Ivar	102
Keilhau, Hans Vilhelm Dopp Mandall	39, 108
Keilhau, Wilhelm Christian	99
Keilhau, Wilhelm Christian	106
Kielland, Gabriel	114
Kierulf, Otto Richard	106
Kildal, Haakon	93
Kloumann, Henrik Gerhard	122
Kobro, Jens Isak de Lange	122
Kokkin, Niels Thorvald	96, 99
Koren, Anton Wilhelm Carl	117
Kremberg, Christian Andreas	79
Krog, Aksel Olav Sverre	98
Krogh, Fernando Andreas	120
Krogh, Morten	100

Krohn, Einar Wilhelm Anton Martin	111
Krum, Ragnvald,	98
Kaas, Frierich Julius	81
Laurantzon, Ole Jakob	104
Lemfort, Zacharias	79
Lemvig, Paul Thane	109
Lengnick, Johan Lebrecht	80
Linck, Jacob Gottlieb	80
Linstow, Hans Dilef Franciscus	86
Lorange, Carl Johan	96
L'orange, Hans Peter	107, 110
Lowzow, Haakon Ditlef	108, 111
Lund, Bernt Bjelke	100
Lund, Jonas Cornelius	89
Lund, Max Theodor	111
Lund, Terje	105
Lund, Thorvald	115
Lykke, Knut	100
Lysholm, David Christian	113
Løvenskiold, Otto Joachim	85
Mack, Henrik Martin Fredrik	86, 117, 119
Madsen, Mona	35, 105
Madsø, Lars Bendik Hansen	118
Manthey, Anton Wilhelm	89
Martens, Erik Möinichen	102
Matthiesen, Kaare Roll	121
Meedby, Arne Kristian	122
Meinich, Jørgen Herman	118
Mercker, Johan Bartram	80
Meyer, Johan Fredrik	121
Meyer, Johannes	84, 101
Meyer, Peter Jacob Semb,	121
Moe, Georg Julius	118
Moe, Isak	119
Monsen, Alf Erik	84, 101
Morian, Henrik	5, 8, 79
Movig, Søren Ludvig	101
Myhren, Torbjørn	123
Møller, Herman Gregus	93
Mørch, Christoffer Bochlum	116
Mørkved, Albert Andreas Johansen	122
Neiden, Leif Hjalmar Harald	122
Nerdrum, Kaare	122
Nergaard, Birger	97
Nergaard, Oluf Valdemar Rasch	90
Nesheim, Håvard	123
Nicolaisen, Johan	86
Nicolaisen, Nicolai Ludvig	91

Nielsen, Hans Plahte	91
Nilsen, Karl August	93
Nissen, Per Schjelderup	110
Nordang, Ivar Andreas	93
Norem, Enok Johannes	117
Næser, Fredrik Peter Leganger	106
Olsen, Ole Petter	117
Olsson, Christian Wilhelm Bredal	107
Ottesen, Johan Ludvig Riis	87, 92
Oug, Thor	121
Palmstrøm, Finn	100, 123
Paus, Thorleif	100
Peersen, Rudolf Elias	117
Petersen, Claus Thomas	113
Platou Carl Nicolai Stoud	89
Platou, Christian Fredrik Stoud	114
Platou, Fredrik Christian Stoud	82
Prahl, Ferdinand Christian	90, 117
Preus Engelbert Magnus	116
Preus, Johan Caspar	92
Proet, Axel	114
Ramm, Hans Henrik	90
Ramm, Wilhelm Ernst	112
Rasch, Johan Lauritz	87
Riedemann, Johan Gustav	80
Rode, Carl Fridthjof Hassel	122
Rogstad, Niels Wisløff	89
Rogstad, Thor	93
Rosen, Hans Christian	105
Rosenkilde, Carl Georg Wilhelm	102
Rosenquist, Thoralf	115
Rubach, Gert Henrich	90
Rye, Johan Henrik	95
Rye, Johan Henrik	108, 112
Rynning Tønnesen, Chr W	99
Ræder, Johan Christopher	108, 111
Ræder, Johan Georg	106
Rød, Ørnulf Arthur	55, 84
Rørvik, Mikael Jomar	104
Salvesen, Peter Theodor	114
Saxlund, Nils	119
Schade (Skade), Franz Henrich	80
Schive, Johan Conrad	90
Schlytter, Hans	94
Schmidt, Claus Christian	96
Schmidt, Julius August Sommerfelt	88
Schmidt Olaus Olaus Michael	96
Schulenburg, Carl von der	80

Schwartz, Johan Allum	90, 97
Schwertfeger, Ditlev Johan	80
Scott-Hansen, Sigurd	116
Sellæg, Johs	104
Selmer, Christian August	82
Selmer, Hjalmar	102
Selmer, Øivind	97
Sem, Ole	94
Sibbern, Axel Christian Valentin	94
Simonsen, Gustav Heiberg	104
Simonsen, Sigurd Reidar	103
Sinding Larsen, Nils Ulrik Alfred	87
Skaar, Nils	103
Smedal, Harald	35, 83
Smith, Paul Meier	90
Sollie, Harald Bredo	99, 119
Sommerhielm, Mathias Otto Leth	81
Spangen, Olaf Arnold	122
Spørck, August Geelmyden	112
Spärck, Harald Norman	91
Stabell, Adolf Bredo	100
Stabel, Peter Lorentz	89
Stabell, Lars Bastian Ridder	86
Stadtfeldt, Asgeir Johnsen	94
Staib, Christian Fredrik Maximillian	107
Stang, Wilhelm Baltazar	88
Steen, Carl Jan Joseph August	110
Steffens, Nicolai Jacob	110
Steffensen, Arthur Bernhard	121
Stephensen, Stephen	122
Stenersen Abraham Borch	82, 88
Stenersen, Jonas Henrik	119
Stillesen, Job Gerhard Marius	110
Stockfleth, Joahim	92
Stray, Torild	35, 102
Strugstad, Oscar Sigvald Julius	108, 111
Stub, Poul Juel	85, 87
Sveen, Ola	97
Sørensen, Nicolai Emanuel Thygeson	95
Thaulov, Hans Henrik	88
Tillisch, Christian Flemming Carl Ferdinand	92
Thomas, Harald	119
Thommesen, Knut	100
Thorne, Hans Paasche	94
Thrap, Niels Andreas	95
Tostrup, Hans	95
Tostrup, Oluf	100
Utengen, Rolf	123

Vigen, Johan Einar	97
Vislie, Arne	100
Vaagland, Nils Martinus	103
Vestrhein, Arild	105
Von krogh, Fredrik Ferdinand	113
Vosgrav (Vosgraf), Peter Michael	109
Wallerud, Leif	123
Wedel Jarlsberg, Christian August	91
Wedel Jarlsberg, Ferdinand Julius	113
Westgaard, Audun	105
Wessel, Ole Christopher	81
Wiggen, Eystein	84, 102
Wiker, Håkon Lars	84
Wilberg, Jørgen	104
With, Carl Georg	109
Wulfsberg, Christian August	85, 88
Yggeseth, Morten	102, 105
Ytterbø, Stian	98
Zimmer, Fredrik Anton	120
Øvergaard, Alexander Bretteville	109
Aabel, Per	100
Aall, Hans Jørgen Christian	90
Aall, Jacob	86
Aall, Niels Christian Joachim Stockfleth	117, 118
Aarvold, Gunnar,	123
Aaset, August Olav	118